

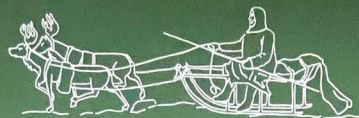

REGULYVERSUM

MINDENT REGULYRÓL

Az északi obi-ugor világkép
rekonstrukciója (Schmidt Éva)

Vas-zabolás gyors állatom
Fejes szán fejéhez állítom.
Két napnyi a távolság?
Egy napnyivá teszem én.
Három nap a távolság?
Egy napnyivá teszem én.
Így jutok el nemsokára
Hegyi erdő tájékára,
Ahol ételt-ítalt kapok ...

**Tedd, amit én,
tarts velem...**

(A „JEVA TORKOLATI FALU”-BELI EMBER SZERZETTE ÉNEK.
Reguly Antal manyisi gyűjtéséből fordította Képes Géza)

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült

A kiállítás tudományos háttérét az NKFIH „Regulyversum – mindent Regulyról” című, K 128272, majd K 143962 számú pályázata keretében zajlott kutatás biztosította.

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROJEKT

A Regulyversum – mindent Regulyról c. kiállítás kivitelezése az Európai Unió támogatásával, a TOP-1.2.1-15-VE1-2016-00032 projekt keretében és a Kubinyi Ágoston Program támogatásával valósult meg.

A kiállítás 2022-ben elnyerte az Év Kiállítása címet.

ISBN 978-963-567-075-8

Felelős kiadó: Balogh Balázs és Vida Beáta

© HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT

© Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház

REGULY ANTAL MÚZEUM
ÉS NÉPI KÉZMŰVES ALKOTÓHÁZ

- © Ruttkay-Miklián Eszter (szerkesztés, bevezető, koncepcióleírások)
- © Ruttkay-Miklián Eszter – Gulyás Zoltán – Sziráki Zsófia (kiállítási forgatókönyv), Kirmer Anna (kiállítási szövegrész)
- © Fényképek: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Néprajzi Múzeum, Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház, Bujnourszky Tamás, Pattantyús Márton, Ruttkay-Miklián Eszter, Tóth Máté/Signalitfilm

Grafika, technikai szerkesztés és borítóterv: Stég Grafikai Műhely
Szöveggondozás: Csepregi Márta, Kouács Éva, Schön Zsófia

REGULYVERSUM

MINDENT REGULYRÓL ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁS

Katalógus a Reguly Antal életét és munkásságát bemutató állandó kiállításhoz

Írta és szerkesztette: Ruttkay-Miklián Eszter

HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet

Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház

Budapest – Zirc • 2024

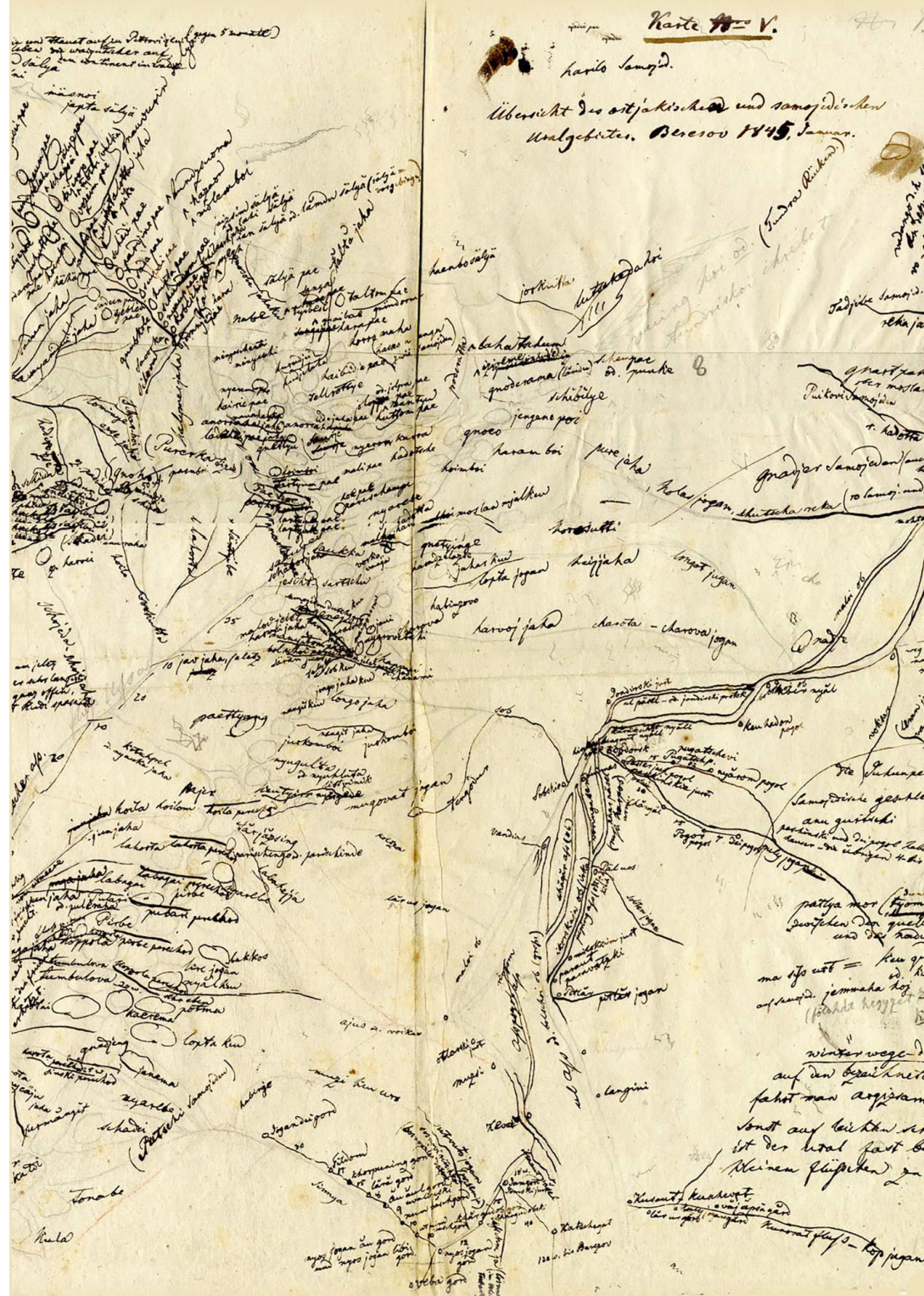

Tartalomjegyzék

Előszó	5
A Regulyversum – mindent Regulyról kiállítás létrejötte	6
Megújult épület – új kiállítás	8
A kiállítás célja	9
Szakmai koncepció	9
Bemutatósi koncepció	9
Kiállítási előzmények	10
Kutatási háttér	12
Források és tárgyak	13
A tervezés folyamata	15
A kivitelezés menete	15
Közösségi összefogás	16
Állandó elemek a kiállításban	17
Teremről teremre	18
Nyitótér	20
Zirci gyermekkor – diákként a reformkori Magyarországon	30
Táguló horizont: Stockholmtól Pétervárig	48
A nyelvrokonságról	62
Tudományok a rokonságkeresés szolgálatában	70
Indulás Szibériába – expedíciószervezés	78
Manysik és hantik között az Urál-vidéken	86
Medueünnepi ház	102
Volga-vidéki kutatások	106
Ismét Magyarországon	110

Karte No. V.

Az osztják és szamojéd Urál-vidék áttekintése. Berjzov, 1845. január.
Reguly Antal vázlata (balról) és Gulyás Zoltán feldolgozása (jobbról).
MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, M. Nyelvtud. 2-r 4/V.

Előszó

Egy állandó kiállítás létrehozása meglehetősen hosszadalmas és összetett feladat. A helyszín kialakításától a tartalom összeállításán keresztül a látogatói élmény megtervezéséig egymásra épülő, egymást támogató munkafolyamatokból áll össze.

A Regulyversum – mindent Regulyról című állandó kiállítás létrejöttét a Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház barokk műemlék épületegyüttesének felújítása előzte meg, szakmai szempontból pedig több korábbi kiállításra, múzeum-pedagógiai foglalkozások tapasztalataira, valamint sokéves kutatómunkára épült. A Bevezetőben ezeket az előzményeket foglaltuk össze.

Egy állandó kiállításban fennállása során lehetnek változások. Katalógusunk azt az állapotot mutatja be, amely a megnyitáskor, 2021. szeptember 14-én látható volt. Ennél azonban ez a kötet kevesebb is, több is.

Kevesebb, hiszen a valós kiállításélmény nem adható át; azonban fényképekkel megpróbáljuk érzékeltetni a kiállítás látványát. Ugyancsak lehetetlen vállalkozás az interaktív eszközök: számítógépeken futó információk, játékok, vetítések, hangzó anyagok átadása nyomtatásban. Célunk tehát a kiállítási felületeken található képek és szövegek közreadása, valamint a tárgyak bemutatása. A kiállítás bőségesen tartalmaz szövegeket, gyakran eddig kiadatlan kéziratokból. A katalógus egyik célja az, hogy e szövegmenyiség időben és térben szabadabban hozzáférhetővé váljon. A Teremről teremre című fejezet szövege tehát elsősorban a kiállítás forgatókönyvének alapul, mely Gulyás Zoltán, Ruttkay-Miklán Eszter és Sziráki Zsófia közös munkája.

Többször a kiállításról képest a katalógusban a magyarázó szövegek jelentenek, amelyek mintegy tárlatvezetésként készültek az egyes termekhez. Ezekben a kiállítás rendezője, Ruttkay-Miklán Eszter foglalta össze a tervezési koncepciót és a fő tartalmi elemeket, melyek mentén a kiállítás-tervezők – B. Szabó Veronika és Ruttkay-Miklán Ágota –, valamint a grafikai tervezők – Lőrincz Attila, Lőrincz Gáspár, Pattantyús Márton – kialakították az adott terem végleges formáját.

Katalógusunk természetesen nem helyettesítheti a kiállítást. Ajánljuk azonban kedvcsinálónak vagy éppen a felfedezett új ismeretekben való elmélyüléshez.

Reguly Antal zsenialitásáról, sokoldalú kutatásairól további ismereteket szerezhetnek a kiállítás alapjául szolgáló kutatás honlapjáról a regulyarchivum.hu címen, mely 2024 őszétől mind a kiállításban, mind a világhálón elérhető.

A photograph showing a white bucket with a black lid on a white surface. To the left of the bucket is a green wall with a grid pattern. To the right is a light-colored wooden cabinet. A small brown object is on the floor in the foreground.

A Regulyversum – mindent Regulyról kiállítás létrejött

Megújult épület – új kiállítás

A Magyar Földrajzi Társaság emléktáblája a múzeum falán

Reguly Antal emlékezete Zircen hosszú történettel bír. 1909-ben utcát neveztek el a város leghíresebb szülöttéről, 1943-ban szobrot emeltek a kutatónak, mely a főtéren – jelenleg a Reguly Antal Múzeum közelében – áll ma is. 1953-ban a Magyar Földrajzi Társaság emléktáblát állíttatott a zirci ún. Dubniczay-házra: „Ebben a házban született 1819. július hó 11. napján az Észak-Ural első kutatója, a magyar nyelvészet úttörője, Reguly Antal.” Írásos forrást azonban azóta sem sikerült arról találni, hogy valóban itt született-e Reguly Antal. A zirci színhagyomány két helyszínt említ Reguly szülőházaként: a ma múzeumként szolgáló Rákóczi téri épületet, valamint a Reguly Antal utca 1. számú épület helyét. Mai elképzeléseink szerint a Reguly család szolgálati lakásként lakhatott a főtér előkelő kétszintes épületében, mely az apátság tulajdona volt, ez azonban szintén nem bizonyítható írásos forrással. Az emléktábla elhelyezése egyértelműen a főtér nevezetes műemléképületéhez kötötte a kutató emlékét.

1992-ben a Zirc Városi Önkormányzat úgy döntött, hogy létrehozza a Reguly Antal Múzeum és Népművészeti Alkotóházat (mai nevén Népi Kézműves Alkotóház). Természetes volt, hogy a megalakuló múzeum a város főterén, a Rákóczi téren álló Dubniczay-házban kapjon helyet. Az 1766-ra datált épület és a hozzá csatlakozó épületegyüttes története az újabb kutatások szerint jóval korábbra nyúlik vissza, a gyakori átépítések miatt pedig különböző korszakok lenyomatát őrzik a falak, egészen a 20. század második feléig. A története során sokféle funkciót ellátó épületeken a múzeum sokáig osztozott az önkormányzati lakások bérlőivel.

Az alapító igazgató, Illés Ferenc koncepciója alapján a múzeum tevékenysége három területre összpontosít: a névadó Reguly Antal munkásságára a finnugor népek között, Reguly magyarországi néprajzi gyűjtéseihez kapcsolódva a helytörténeti-néprajzi kutatásokra, valamint ennek részterületeként a népi kismesterségek bemutatására. A múzeum igényeinek kielégítésére kiállítótereket és kézműves műhelyeket alakítottak ki az épületekben. Ezek az alapelvek a mai napig érvényesek az intézmény működésére, a felújítások is ezt az irányvonalat követték.

Az épületegyüttesen 2011-től folyamatosan zajlottak felújítási munkálatok. Az udvari szárny és a főépület új nyílászárókat kapott, és új tetőhéjzat készült. Az udvari szárny padlásán látogatható raktár létesült, a földszinti műhelysor felújítása pedig 2019-re fejeződött be.

A 2020-ban kezdődött felújítás a főépületre és az utcai szárny kapubejárat felé eső helyiségeire irányult, ezzel befejezve a teljes épületegyüttes korszerűsítését. Az építkezést lehetővé tevő európai uniós támogatás turisztikai célok megvalósítására biztosított Zirc város számára forrást – a csomag egyik eleme volt a múzeum főépületének felújítása és egy új, Reguly Antal munkásságát bemutató állandó kiállítás létrehozása. A projekt adminisztrációját Varga Gábor, Kaszás Béla és Vachtler Erik végezte. A műszaki korszerűsítés és felújítás minőségi változást hozott az intézmény működésében: a földszinten kialakított fogadóhelyiség, melyhez múzeumi bolt és kávézó, valamint vizesblokk csatlakozott, megfelelően biztosította a látogatófogadást; az épületben végre kiépült a fűtés, megújultak a közművek. A tetőszerkezetet – a 2011-es felújítás ellenére – el kellett bontani, az új tető műszaki megoldása pedig nagyban javította a padlástér használatosságát. A beavatkozások mértékét műemlékvédelmi szakvélemény határozta meg.

Minden lehetőség megadatott tehát ahhoz, hogy az új állandó kiállítás korszerű helyszínen, jó műszaki feltételekkel, kellő anyagi támogatással jöhessen létre.

Tetőcsere 2020 tavaszán

A kiállítás célja

A zirci Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház Reguly Antal életét és munkásságát bemutató állandó kiállítása tematikus múzeumként a múzeum központi magját, identitásának kiindulópontját jelenti. A cél az, hogy bemutassuk Reguly Antal életét és munkásságát, ezen keresztül a magyar nyelv eredetével és rokonságával kapcsolatos kérdéseket, az általa művelt tudományágakat, valamint a Reguly által vizsgált finnugor népeket, nyelveket, kultúrákat.

Reguly Antal pályája, a források alapján kirajzolódó emberi és kutatói morálja számos tanulságot, a mai kor embere számára elgondolkodtató mozzanatot szolgáltat, amelyet a kiállítással is közvetíteni szeretnénk. Ilyen például a kulturális különbségekhez való viszonyulás, az idegen nyelvek és kultúrák, az ismeretlen megismerésével kapcsolatos attitűdök, személyes megküzdések és érzelmi viszonyulások az életpályát fordító döntéshelyzetekben, vagy éppen a globális méreteket öltő környezetszennyezés.

Fontos cél, hogy a téma helytörténeti kapcsolódását is megmutatva, a kiállítás tovább árnyalja Zirc város kulturális turizmusának sokszínűségét, hozzájáruljon a térség turisztikai vonzerejének növeléséhez mind megjelenésével, mind tartalmának kortárs megfogalmazásával.

Szakmai koncepció

Reguly Antal (1819–1858) élete és munkássága egyetlen nagy utazással írható le, mely az adódó lehetőségeket kihasználva kezdetben kalandos utazásnak indult, ám találkozások, tanulmányok és tapasztalások útján szigorúan tervezett és szervezett tudományos munkássággá alakult. A magyar nyelv eredetének és rokonságának kutatása merőben eltért a Reguly számára kijelölt életpályától. Hogyan formált a tudásvágy egy reformkori jogászhallgatóból több tudományágat művelő tudóst? Hogyan alakultak, változtak Reguly tervei kutatása során? Hol járt, mit csinált életének 39 esztendeje alatt? Milyen eredményeket ért el, és hogyan viszonyulnak ezek mai tudásunkhoz?

A kiállítás vezérfonala az életrajz, időrendben vezetjük végig a látogatót Reguly életén – és útján.

Az első szinten található rész a zirci gyermekkorral indul, majd az utazás veszi át a főszerepet. Követjük a kutatót a tudományos felkészülés során Finnországba és Szentpétervárra, és külön termekben ismerkedhetünk meg a fő tudományos kérdésekkel: a nyelvhasonlítás és a rokonságkutatás témájával.

A második szinten Reguly legkomplexebb kutatására, az obi-ugorok között töltött másfél évre fókuszál a szibériai terepmunkát bemutató kiállítási egység. Reguly ottani tevékenysége mellett a helyi lakosság – manysik, hantik és nyenyecsek – kultúráját is bemutatjuk, hiszen erre vonatkozik Reguly kutatása. Fókuszban a Reguly térképészeti munkáját segítő halászok és rénpásztorok állnak, az ő tájhasználatuk, majd ezt továbbgondolva világképük bemutatása a cél.

A kiállítás lezárása a lefelé vezető lépcsőházban történik, ahol felmerül a kérdés: megérte-e a hatalmas áldozattal járó életút?

Bemutatói koncepció

A kiállítás célcsoportja a gyermekes családok és az oktatási intézmények tanulói, így a kiállítás játékos formában kíván ismereteket átadni.

Reguly Antal kalandos élete önmagában is izgalmas téma. Munkássága több tudományterületre kiterjed, hiszen foglalkozott nyelvészettel, néprajzzal, antropológiával, térképészettel egyaránt. Számos nyelvet, kultúrát, vidéket megismert, sokféle szellemi és fizikai kihívásnak kellett megfelelnie. A kiállítás célja, hogy a Reguly által is felvetett kérdéseket, problémákat világítsa meg egyrészt Reguly válaszaival, másrészt a döntéshez vezető út bemutatásával. Ahogy a 19 éves Reguly autodidakta módon képezte ki magát tudóssá, úgy jut el a néző is a kiállítás végére addig, hogy a nyelvrokonság kérdésében megalapozott véleménye lehessen.

A kiállítás széles teret szentel annak, hogy a Reguly által végzett feladatok nehézségét, problémáit játékos formában mutassa be, ezzel értetve meg Reguly munkásságának nagyszerűségét. Fontosnak tartjuk annak megértését, hogy az érintett kérdések miért relevánsak ma (is).

Kiállítási előzmények

Az állandó kiállítások tervezése során célszerű a múzeum korábbi kiállításainak tapasztalatait felhasználni, legyenek azok sikerek vagy kudarcok. Így történt ez a Regulyversum előkészítésekor is, hiszen bőséges anyag állt rendelkezésünkre. Reguly Antal életéről már két állandó kiállítás készült korábban az intézményben, és számos időszakos tárlat foglalkozott az uráli (finnugor és szamojéd) nyelvű népek kultúrájával – Reguly kutatási területével – is. Az alábbiakban ezeket mutatjuk be, kitérve azokra az inspiráló részletekre, megoldásokra, lehetőségekre, amelyek hatottak a Regulyversum kiállítás kialakítására.

A Zircre látogatók 1996-ig a szintén Reguly Antaltól elnevezett műemlékkönyvtár folyosóján találtak információt a kutatóról. A ma Ciszterci Műemlékkönyvtár néven működő gyűjtemény a rend tulajdonában lévő könyvtárlományon alapul, melyet az Országos Széchényi Könyvtár gondoz, működtet. Reguly nevét 1955-től 2011-ig viselte az intézmény, a név megszüntetésekor a Keresztury Dezső által 1964-ben rendezett kiállítást is elbontották. A kiállítás néhány darabja átkerült a múzeumba.

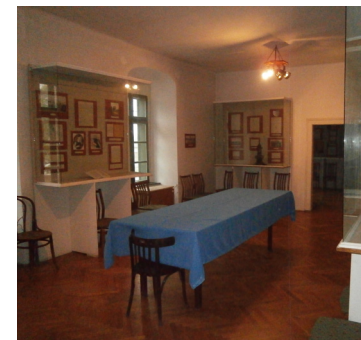
„Reguly Antal (1819–1858)” állandó kiállítás

1996-ban a Reguly Múzeum és Népművészeti Alkotóház első emeletén nyílt meg az intézmény első állandó kiállítása névadójáról. Illés Ferenc igazgató törekvését hathatósan támogatta a Néprajzi Múzeum mind a tervezés, mind a kivitelezés során. Selmeczi-Kovács Attila, az akkori főigazgató-helyettes Reguly magyarországi kutatásainak szakértőjeként maga is részt vett a kiállítás létrehozásában. Szakmai rendezőnek Ruttkay-Miklós Esztert javasolta, a kivitelezést pedig Nagyné Sebestyén Krisztinára, a Néprajzi Múzeum kiállítási csoportjának vezetőjére bízta. Obi-ugor tárgyakat is kölcsönzött a Néprajzi Múzeum a 20. század végi gyűjtésekből. A kiállítás szerény lehetőségek között jött létre: két teremben hatalmas, üveges vitrinekbe elsősorban szövegek és képmások kerültek, a harmadik szoba boronaház belsejét imitálta a kölcsönzött obi-ugor tárgyak bemutatásához, az utolsó teremben pedig Illés Ferenc összeállításában a Reguly-kultusz relikviái kaptak helyet. Az évek során a múzeum saját tárgyakra is szert tett, amelyek folyamatosan beépültek a kiállít-

tásba. A tárlat életrajzi sorrendben követte Reguly munkásságát. A kiállításban használt Reguly-idézetek egy része, valamint a hanti házbelsőben rúdra terített ruhák installációja felbukkan a Regulyversum kiállításban is.

„Utazás az ismeretlenbe” állandó kiállítás

2013-ban a múzeum munkatársai a meglévő kiállítás esztétikai megújítását tervezték. A minimális anyagi lehetőségből tervezett változtatások végül a kiállítás teljes újragondolását eredményezték. Az új tárlat az „Utazás az ismeretlenbe” címet kapta, és tematikus egységeken keresztül mutatta be Reguly munkásságát. A vitrinek helyére fali paravánokat szereltek a „Zirci Városüzemeltetés” Kiemelten Közhasznú Nonprofit Kft. munkatársai, melyekre a III. Béla Gimnázium, Művészeti Szakközépiskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény művészeti tagozatos diákjai festettek díszítőmotívumokat, térképet és az uráli nyelvek családfáját Fátyol Ella, Földesi Barnabás és Sudár Péter művésztanárok irányításával. A szakmai rendező ismét Ruttkay-Miklós Eszter volt, a kiállítás megvalósításában komoly segítséget jelentett Tóth G. Péter, a múzeum akkori projektvezetője. A nagyterembe Reguly életművének átfogó bemutatása

*Az első állandó kiállítás
Reguly Antaltól*

*Az „Utazás az ismeretlenbe”
c. kiállítás nagyterme*

került „Az ismeretlen kutató” alcímmel, a második terem „Az ismeretlen nyelv” kutatására összpontosított, a harmadikban „Az ismeretlen táj” feltérképezésének folyamata kapott helyet. A két tudományelméleti terem helye és szellemisége tovább él a Regulyversum kiállításban is. A kiállítás tárgyi anyagába bekerültek az OSZK Ciszterci Műemlékkönyvtárából kapott nyilvesszőmások és a múzeum saját gyűjteményének darabjai is.

Filmvetítés a foglalkozás részeként

tásban a múzeum munkatársai többféle tárlatvezetést, foglalkozást, programot tartottak. Ezek tapasztalatai nagyban segítették a Regulyversum kiállítás tervezését. Megmaradt a lehetősége annak, hogy a látogatók beöltözhessenek hanti kislány- és női viseletekbe, használhassanak tárgyakat vehessenek kézbe, játszassanak a Reguly útját követő társasjátékkal, a rénpásztorok életét bemutató memóriajátékkal – a Reguly Múzeum múzeumpedagógiai nívódíjas fejlesztéseivel.

A kiállítás tárgyi és képanyaga is jelentősen bővült, különösen „A rénnáj haladtában...” című időszak kiállítás nyomán.

A 2013. október 17-én megnyitott új, állandó kiállítás is sokat fejlődött fennállása alatt. Az első emeleti fogadótér rendezése után már a belépéskor a kiállításba érkeztek a látogatók. A nagyterembe a Finnugor Népek Világkongresszusa Magyar Nemzeti Szervezetének jóvoltából és állami támogatásból televízió, később interaktív tábla került, amely új lehetőségeket nyitott egyrészt a múzeumpedagógiai foglalkozások során, másrészt filmvetítések, előadások megtartásakor. Az interaktív tábla kibővített tartalommal a Regulyversum kiállításba is beépült.

Az „Utazás az ismeretlenbe” kiállít

Tanító néni és diákjai hanti viseletben

„A rénnáj haladtában...” időszak kiállítás

2016. június 25-én, a Múzeumok Éjszakája országos rendezvénysorozat keretében nyílt meg a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumban „A rénnáj haladtában... – Válogatás szibériai nyelvrokonaink tárgyi világából” című kamarakiállítás. A tárlat apropóját az adta, hogy 2016-ban Veszprém (és megosztva Iszkaszentgyörgy) viselte a Finnugor Kulturális Főváros címet. A kiállítás tárgyi anyaga a Göcseji Falumúzeum és Finnugor Néprajzi Park gyűjteményén alapult, amely a néprajzi kutatásokkal feltárható hagyományos kultúra – a 19. század közepétől a 20. század második feléig terjedő időszak – tárgyi világát mutatta be. Schleicher Veronika néprajzkutató kezdeményezésére a tárgyakat Ruttkay-Miklán Eszter néprajzkutató fényképei egészítették ki, melyek a hantik életét az ezredforduló táján dokumentálták. Összel a kiállítás a Reguly Antal Múzeumba került, ahol Tatyjana Klejerova, a Finnugor Népek Világkongresszusa Konzultatív Bizottságának elnöke nyitotta meg 2016. október 10-én. Az eseményen részt vettek a Magyarországon ülésező Konzultatív Bizottság tagjai, akik szinte az összes finnugor népet képviselték, így a kiállításról – és a múzeum tevékenységéről – hírt vittek a nagyvilágba. Az időszak tárlat bezártakor az anyag Zircen maradt, mivel időközben a Finnugor Néprajzi Park bemutatóhelyként megszűnt. A tárgyak hosszú távú kölcsön keretében a Reguly Antal Múzeum aktuális, Reguly Antaltól szóló állandó kiállítását gazdagították: a tárgyak és a fotóanyag is beépült a meglévő kiállításba.

A Regulyversum – mindent Regulyról c. kiállítás tervezésekor a zalaegerszegi tárgyak már meghatározó elemei voltak az új kiállításba kerülő tárgygyűjteménynek. Nemcsak magukat a tárgyakat, hanem részben az egykori installációs koncepciót is felhasználtuk a tervezés során, például a nyírkéregből készült bölcso – hétköznapi használati tárgy – összekötését az égből bölcsoben leeresztett medve történetével, így mitológiai jelentéssel is felruházva a tárgyat.

„A rénnáj haladtában...”
c. kiállítás Zircen, 2016

„1 szó mint 100” időszaki kiállítás

Az „1 szó mint 100” c. kiállítással a Reguly Múzeum a 100 éves Finnországot köszöntötte a maga módján – azaz Reguly Antal munkásságán keresztül. A 2017. október 14-én megnyílt kiállítás 100 tablóból állt, melyeken Reguly finnországi leveleiből, jegyzeteiből, a róla megjelent cikkekből álltak idézetek. A grafikai terveket Kaszás Eszter készítette, Schreicher Vivien pedig Finnország térképét dolgozta fel a kiállítás céljaira, így makettekkel jelöltük Reguly útját. A forrásfeltáró kutatás eredményei jól hasznosultak a Regulyversum kiállításban is, ahol Reguly életének az 1839–41 közötti, finnországi időszakáról bőséges anyag szerepel. A finn térképasztal ötlete – továbbfejlesztve – bekerült az új kiállításba.

Finnország terepasztal az „1 szó mint 100” c. kiállításon, 2017

„Reguly200” vándorkiállítás

2019. július 11-től, Reguly Antal születésének 200. évfordulójától Reguly Emlékévet hirdetett a múzeum, melynek keretében több helyszínen, vándorkiállítással emlékezett a kutató munkásságára.

A kiállítás 16 molinóból állt, melyből 12 életrajzi, 4 térképészeti témájú; tartalmát Gulyás Zoltán és Ruttkay-Miklián Eszter állította össze. A vándorkiállítás létrejöttékor a Regulyversum kiállítás tervei már készültek, így lehetőség nyílt a felmerült ötletek „tesztelésére” – sikerrel. A Stég Grafikai Stúdió munkatársai

által tervezett idővonal felkerült a molinókra, és a Regulyversum kiállítást is végigkíséri; megjelennek az uráli eredetű szavakat bemutató szóblokkok; bemutatkozott a leendő kiállítás színvilága. Bár a Covid-járvány az emlékévet (is) derékba törte, a kiállítás számos helyszínre eljutott, így a zirci bemutató után a Magyar Tuo-

Reguly200 vándorkiállítás az ELTE Egyetemi Könyvtárban, 2019

mányos Akadémia épületébe, az ELTE Egyetemi Könyvtárba, a Tatabányai Múzeumba, majd a járvány lecsengése után a Palóc Múzeumba, a Szegedi Egyetemre.

Kutatási háttér

A kiállítás tudományos háttérét a Reguly Múzeumban zajló, majd a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetében folytatódó kutatás biztosította. Résztvevői Ruttkay-Miklián Eszter projektvezető és Gulyás Zoltán kutató-munkatárs. Az NKFIH által finanszírozott, a kiállítással azonos című projekt három fő témára irányult: Reguly úgynevezett egodokumentumaira, azaz naplóira, leveleire; a térképészeti munkásságra; és a tárggyűjteményre.

A kéziratos hagyaték a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központjának Kézirattára és Régi Könyvek Gyűjteményében található. A források a projekt keretében digitalizálásra kerültek. Feldolgozásuk első lépése a kéziratok betűhívó átgépelése volt. Mivel a naplók és a levelek túlnyomó többségét német nyelven írta Reguly, a következő feladat ezek magyar nyelvre fordítása volt. Ezt követte a földrajzi- és személynevek azonosítása, valamint a tárgyi magyarázatok elkészítése.

A kartográfiai anyagok is a kéziratárban találhatók. 2019-ben jelent meg a múzeum kiadásában Gulyás Zoltán monográfiája Reguly Antal térképészeti munkásságáról, amelyben nemcsak a Reguly által készített vázlatok és az ezek alapján összeállított Észak-Ural-térkép keletkezéstörténetét tárta fel, hanem elkészítette a térképek digitális feldolgozását is.

Reguly tárggyűjteményének néprajzi része a Néprajzi Múzeumban található. A projekt keretében a tárgyak történetét vizsgáltuk, különös tekintettel az újonnan feltárt kéziratok adataira.

A kutatás eredménye a Reguly Archívum honlap, melyen a források másolatai és feldolgozásai – a kéziratok és a térképek –, valamint a néprajzi tárgyak on-line elérhetők. A többnyelvű oldalon a források zöme orosz fordításban is olvasható, hiszen az Oroszországban élő finnugor nyelvekre és népekre vonatkozó információk így visszajuthatnak a gyűjtés helyére.

Források és tárgyak

Kéziratos források a Regulyversum kiállításban

A kiállítás tervezésekor – a korábbi állandó kiállításokhoz hasonlóan – sok idézetet használtunk fel Reguly Antal kéziratos hagyatékából: naplóiból, levelezéséből, jegyzeteiből, térképvázlataiból. Ezek egy része sosem került még kiadásra, bár a Reguly-kutatás használta az MTA Kézirattárában található anyagokat, így részletek megjelentek egy-egy tanulmányban. A kiállítás alapelvei között szerepelt, hogy minél többet hagyjuk magát Regulyt „beszélni”: igyekeztünk idézetekkel bemutatni az egyes témákat.

Reguly utazásáról időben elkülöníthető dokumentumegységek maradtak fenn. Szüleinek írt levelei nyugat-európai útjától Szentpétervárig keletkeztek, majd hazatérte után folytatódtak. Finnországban jegyzeteket készített Finnlandi úti jegyzetek címmel – ez fontos forrást jelentett ottani tevékenységének bemutatásához. Szentpétervárról indult levelezése a magyar Akadémia titkárával, Toldy Ferencsel, akivel élete végéig munkakapcsolatban maradt. Oroszországi utazásáról azonban a leggazdagabb forrást Karl von Baer akadémikusnak írt levelei jelentik, napi eseményeiről pedig *Calendariuma* tudósít. Mindezek a források a fent említett kutatás tárgyát képezték, így digitalizálva hozzáférhetőek lettek a kiállítás számára. A Toldy- és a Baer-levelezés alapján állította össze Toldy Ferenc a Reguly-albumban közölt beszámolót a kutató útjáról. Az 1850-ben megjelent kötet anyaga volt az eddigi kutatás számára a leggazdagabb hozzáférhető forrás; a kiállításban is használtunk a korabeli helyesírással megjelent szövegből.

Természetesen a kutatási jegyzetek kéziratait is felhasználtuk. A nyelvészeti és folklórányanyagokat elsősorban digitális formában mutatjuk be. Kuriózumnak számít, hogy a kutatás során előkerültek Reguly elveszettnek hitt obi-ugor kottái.

*Karte No. 1. A Lozva vidéke.
MTA KIK Kézirattár és Régi
Könyvek Gyűjteménye, M.
Nyelvtud. 2-r 4/V.*

Reguly térképeinek szemléltetéséhez a szintén az MTA Kézirattárában található 8 térképvázlat és az Észak-Urál térképének könyvmatos kiadása jelentik az alapvető forrásokat.

Tárgyak a Regulyversum kiállításban

A kiállítás előkészítésekor több gyűjtemény finnugor tárgyaira számítottunk. A múzeum saját gyűjteménye is szépen gyarapodott, és kölcsönzésekre is lehetőség nyílt.

A legfontosabb célunk e téren természetesen az volt, hogy a Néprajzi Múzeumban található Reguly-gyűjteményből bemutathassunk eredeti tárgyakat. A Néprajzi Múzeum eleget tett kérésünknek, így a fennmaradt Reguly-gyűjtemény kb. 50 tárgya közül 11 darab szerepel a kiállítás nyitótermében.

Az előzmények között már volt szó a Göcseji Múzeum Finnugor Néprajzi Parkjából kölcsönzött tárgyról, melyek egy része szintén bekerült – hosszú távú kölcsönként – az állandó kiállításba.

Ugyancsak hosszú távú kölcsönbe kaptunk az Országos Széchényi Könyvtár Ciszterci Műemlékkönyvtárából három nyílvevőszörmósolatot a korábbi állandó kiállításához; ezeket is beépítettük az új tárlatba.

A Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház tárggyűjteményébe több forrásból kerültek finnugor tárgyak, melyek közül válogathattunk a kiállításához.

1994-ben, a még Reguly-kiállítás nélkül üzemelő múzeumba hanti vendég érkezett: Dmitrij Grigorjevics Gindisev Berjzouból jött Magyarországra Schmidt Éva néprajzkutató, nyelvész meghívására, együtt látogattak Zircre. A Dmitrij Gindisev által beszélt hanti nyelvújítás közel állt a Reguly által lejegyzett szövegekéhez, így ezek feldolgozására szolt a meghívása. Reguly iránti tisztelete jeléül egy „zenélő fa” nevű húros hangszert ajándékozott a múzeumnak, mely mind az 1996-ban, mind a 2013-ban, mind a 2021-ben nyílt állandó kiállításban szerepelt.

Illés Ferenc múzeumalapító-igazgató és Törő László, a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum néprajzkutatója 2004-ben eljutott Lappföldre, Veszprém testvérvárosába, Rovaniemi-be. Ajándékozás útján több számi (lapp) viseleti darabot hoztak haza, melyek egy része hagyományos viseleti darab, más része eladásra készített termék. E gyűjtemény kiemelkedő tárgye gyűjtése egy teljes

férfi viselet. 2008-ban tovább bővült a gyűjtemény finn női viseleti darabokkal. Ezek eredetéről pontos információ nincs, szóbeli források alapján Zircre látogató finn csoport hozta a múzeum számára. A két, viszonylag teljes női viselet a „nemzeti viseletek” közé tartozik, azaz egy kisebb tájegység standardizált, tudományosan megalkotott jellegzetességeit hordozza magán. A törzsgyűjtemény első leltározására csak 2010-ben került sor, így e két tárgycsoport 2010.9.1–15. számon került a múzeum leltárába; a finn viseleti darabok tévesen, számi (lapp) eredetűként vannak feltüntetve.

Csepregi Márta finnugor nyelvész, folklórkutató az 1990-es évektől rendszeresen járt a hantik keleti csoportjaihoz. Terepmunkái alatt szöveggyűjtései és megfigyelései mellett tárgyakkal is gazdagodott, melyek egy részét a Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóháznak ajándékozta. A kollekció 2018.11–15. számon került a múzeum leltárába. A gyűjtemény játékbabákat, merőkanalakat, nyírkéreg edényeket tartalmaz, és található benne – Reguly gyűjtéséhez hasonlóan – makettek, kicsinyített tárgyak is, például szánok, egy díszes posztókabát, kis kesztyű és cipő is. A gyűjtemény értékét növeli, hogy pontos információkkal rendelkezünk a készítőik személyéről, a készítés idejéről, helyéről.

Paula Jääsalmi-Krüger a Hamburgi Egyetem Finnugrisztika–Uralisztika Intézetében dolgozott finn lektorként. Az 1990-es években lehetősége nyílt terepkutatásokat végezni a hantik között. Több expedíciót tett Berjovsz környékére, ahol Reguly Antal hosszasan időzött 1844–45-ben. Nyugalomba vonulásakor 67 tételből álló tárgygyűjteményét a Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóháznak ajándékozta. A kollekció darabjai 2018.2.1–67. számon kerültek a múzeum leltárába. A gyűjtemény viseleti darabokból (köpenyek, ingek, ruhák, harisnyák, kesztyűk), ékszerekből (nyakláncok, melldíszek, gyöngygallér, fémöntvények), használati eszközökből (tűtartók, varrózsákok,

nyírkéreg edények, merőkanalak) és egyéb tárgyakból (játékbabák, türelemjátékok, alapanyagok) áll. A gyűjtő ajándékozással és vásárlással jutott a tárgyakhoz; ez utóbbi esetben háziipari szövetkezetszerű szervezettől szerezte be a hagyományos módon készült tárgyakat, így kiváló állapotú tárgyakkal gyarapodott a múzeum gyűjteménye.

2019-ben Reguly Antal születésének 200. évfordulóját többnapos fesztivállal ünnepelte a múzeum. Ez alkalommal is értékes tárgyakkal gyarapodott a gyűjtemény.

Tímár Veronika, a Veszprémi Magyar–Finn Egyesület elnöke egy kantelét ajándékozott a múzeumnak, és részletesen dokumentálta a tárgy történetét. 2019.4.1. leltári számon került a múzeum gyűjteményébe, majd a kiállításba.

A Reguly Fesztiválon több finnugor nép képviseltette magát. A Hanti–Manszjizszi Torum Maa Szabadtéri Múzeumból Vjacseszlav Kongyin volt a vendégünk, aki magával hozott alapanyagokból mesterkurzust is tartott. Ekkor készítette a múzeum számára azt a háti hordozót – tulajdonképpen egy nyírkéreg lapot kerettel és szíjakkal –, amelyet szintén bemutatunk a kiállításban. A tárgy keletkezési helye tehát Zirc, készítője manysi; leltári száma 2019.5.1.

Különleges tárgyat ajándékozott a múzeumnak Vaszilij Ivanovics Tyerjukov, a szentpétervári Kunsztkamera néprajzkutatója. A Reguly Antal munkássága iránt érdeklődő kutató az Urálban található Reguly-csúcs közeléből hozott egy kődarabot, mely természetesen szerepel a kiállításban (lsz. 2019.2.1.).

2011 és 2021 között Ruttkay–Miklián Eszter gazdagította a múzeum gyűjteményét hanti tárgyakkal. Elsősorban múzeumpedagógiai foglalkozások alkalmával használt viseleti darabok, prémek, népművészeti alkotások kerültek az intézmény használatába.

A kiállítás tervezése során tehát gazdag tárgyi anyag állt rendelkezésre, amelyből a koncepciónak megfelelően válogathattunk.

Vjacseszlav Kongyin háti hordozót készít nyírkéregből Zircen, 2019

A tervezés folyamata

A kiállítás koncepciója és a felújítási tervek már 2017-ben elkészültek a finanszírozást biztosító pályázati anyag részeként. A Zirc város által elnyert pályázat keretén belül a tervezést Várszegi Bernadett főépítész koordinálta. A főépület felújításának terveit a Modum Építésziroda készítette Krizsán Attila vezetésével, a belsőépítészeti és kiállítástervezési feladatokat pedig az XYZ Design Labor végezte B. Szabó Veronika irányításával, Ruttkay-Miklián Ágota közreműködésével.

A kiállítás tervezői élvezik a munka eredményét. Balról: Ruttkay-Miklián Ágota és B. Szabó Veronika

Műemlék épületről lévén szó, a felújítást épülettörténeti kutatás előzte meg, melyet Koppany András műemléki szakértő végzett. A kiállítás koncepciójának megfelelő téralakításban is az ő véleménye volt perdöntő – ilyen volt például az első emelet és a padlástér közötti keskeny lépcső kialakításához a födém megbontásának engedélyezése.

A kiállítás terveinek elkészítésében négy csoport közös gondolkodására volt szükség: a belsőépítész tervezők, a grafikusok – a Stég Grafikai Stúdió, a digitális

funkciókért felelős Innoteq Kft. és a szakmai csapat összehangolt munkájára.

A bejárasi útvonal és a tematikus egységek véglegesítése után készült el az egyes termek szakmai koncepciója, amelyek alapján meg lehetett határozni a tárgyak, vitrinek, IT-állomások helyét, a berendezés módját. Ezek után készültek el a szövegek és ábrák grafikai tervei, míg párhuzamosan folyt az IT-tartalmak fejlesztése is.

A forgatókönyvet Ruttkay-Miklián Eszter, Gulyás Zoltán és Sziráki Zsófia írta. A kiállítás szövegezésében, véleményezésében, hangzó anyagainak elkészítésében természetesen jóval többen vettek részt; az impresszum tartalmazza a közreműködők teljes listáját.

A főépület felújítási munkálatai közben. Balról: Farkas Péter, Pécsi Katalin, Várszegi Bernadett és Nagy Zoltán

A kivitelezés menete

2020 tavaszán indult meg az építészeti kivitelezés, ami hatalmas munkálatokkal: fal- és aljzatbontással, tetőcserével, új közműhálózat kiépítésével járt. A kivitelezést a Min-Tech Kft. végezte, akikkel az épületegyüttes korábbi felújítása során már jó munkakapcsolat alakult ki. Az építésvezető Farkas Péter volt, műszaki ellenőrnek a város Pécsi Katalint bízta meg. A kiállításépítési feladatokra az építési területet 2020 decemberében vehette át a Skicc Kft. ifj. Békefi József vezetésével. A komplex kivitelezés – bútortól az óriástapétákon át a tárgylíratokig – látványos ütemben zajlott. Az egyedi feladatok szoros együttműködést követeltek a tervezőkkel, így a legkisebb részlet is a helyére került 2021 nyár végére. A bútorokba és az installációs elemekbe bekerültek az interaktív elemek. A végső feladat a tárgyak installálása volt, amit a múzeum állományi referense, Kovács Ilona végzett Marton Károly kézművesmester segítségével.

Óriástapéták kerülnek a padlásra

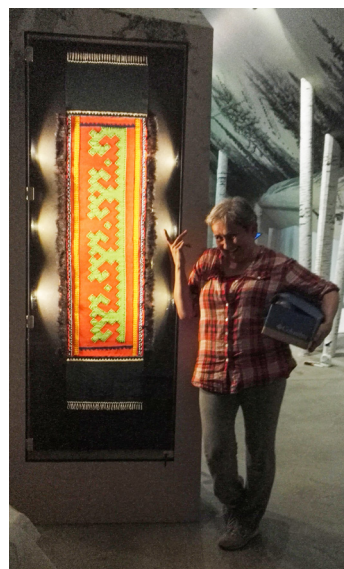
Készül a kiállítás az első emeleten

A Skicc Kft. munkatársai felfüggesztik a csónakot

Marton Károly a függő csónak tárgyait rendezi

Kovács Ilona elhelyezte a vitrinben az áldozati terítőt

Közösségi összefogás

A kiállítás megvalósításában sokan segítettek szakmai és fizikai téren egyaránt. Két területen kiemelt szerepet játszott egy-egy csoport. Érdekes, hogy mindkét esetben hangzó anyagok előállításáról volt szó.

Az uráli (finnugor és szamojéd) nyelveket bemutató teremben minden nyelvből hallhatóak rokon eredetű szavak, illetve az adott nyelven összefüggő szövegek. Ezek összegyűjtésében – amit Sziráki Zsófia koordinált – a finnugor világ minden tájáról kaptunk segítséget: egyes esetekben anyanyelvi beszélőket, máskor, a nehezen elérhető kis nyelvek esetében gyűjtéssel rendelkező kutatókat. Segítségükkel testközelbe hozhattuk az egyes nyelveket a rokonság érzékeltetésére és a nyelvek hangzásának bemutatására. A beszélők hangjukon túl portréjukat is adták a projekthez, ami erősíti a személyes kötődést.

A másik terület nemcsak feladatában, hanem kivitelezésében is közösségi volt: a Bakonyi Finnbarátok Köre Egyesület tagjai Kalevala-fordításokat olvastak fel. Reguly a Kalevala megjelenése után nem sokkal érkezett Finnországba, és magával ragadta az eposz. Az első énekről fordítást is készített. Ennek kapcsán készült el a finn terem IT-állomására a Kalevala első énekének 10 magyar fordításából álló hanganyaga, amely párhuzamosan olvasható-hallgatható, összevethető a finn eredetiből készült különböző változatok. A Régi és az Új Kalevala finn szövege Heini Lehtonen hangján hallható. A kiállítás előkészítésének sok szép pillanata közül a legmeghatóbbak között van azoknak a sötét, téli, bakonyi estéknek az emléke, amikor a Covid árnyékában, a múzeum konyhájában gyakorolt a Kalevala olvasóköri: Bakó Gizella, Encz Ilona, Gyurkóné Éva, Répásné Irma, Simonffy Andrea, Stenger Kató, Szalay Marika, Vargáné Zsóka, Wenczel Rita és Wenczel Zsuzsanna.

A Bakonyi Finnbarátok Köre Egyesület tagjai Kalevala-részleteket adnak elő a Regulyversum kiállítás megnyitóján, 2021. szeptember 14.

Állandó elemek a kiállításban

1. Idővonal

Mivel a kiállítás Reguly Antal életútját követi, az életút fontos évszámai, helyszínei idővonalon is megjelennek, nem csak a folyószövegekben. Az idővonal így egyben a látogatót vezető információvá is válik. Így pl. a szétváló bejárési útvonal esetében is az idővonal segít a tájékozódásban. (A kiadványunkban ezt alul, a hajtásnál, oldalanként, az oldalszámmal egy vonalban jelenítjük meg.)

2. Finnugor szavak

A kiállításon végigvonulnak uráli vagy finnugor alapnyelvi szavak, több nyelvből megadott példával. A szó jelentése mindig az adott témához kapcsolódik, így azt segít bemutatni, hogy milyen sok területen használjuk ezeket az alap-szavakat. A szavakból összeálló történet a kiállítás gerincének is felfogható.

3. Népjелеk

Az egyes finnugor (uráli) népeket a népművészeti mintakincsükből vett motívummal jelezzük több helyen a kiállításban. E jel megjelenik az alapnyelvi szavak megfelelő leánynyelvi alakja mellett, majd a családfát és az egyes népek elterjedését bemutató térképen, valamint a tárgyfeliratokon is. A népjелеk szerepet kapnak a múzeumpedagógiai foglalkozásokon, hiszen pl. memóriajátékot is használunk a népnevek elsajátítására, ahol a népnév és a jel együtt szerepel.

4. Nyírfák

Reguly életében egymást váltogatták a tudományos tevékenység elméleti (tanulással, könyvtárban, kutatással töltött) és gyakorlati (terepen, utazással, gyűjtéssel telt) időszakai. Az északi terepeken végzett kutatás bemutatásakor mindig megjelenik a nyírfamotívum, jelképezve a táj, az utazás, az északiság hangulatát is.

5. Főcímek

A nagyobb szövegegységek, teremrészek címe szinte kizárólag Reguly Antaltól vett idézet az egész kiállításban. Ez az egységesség egyrészt fenn tartja a folytonosságot Reguly életútjának követésében, másrészt végig jelzi, hogy a középpontban Reguly és az eredeti források állnak.

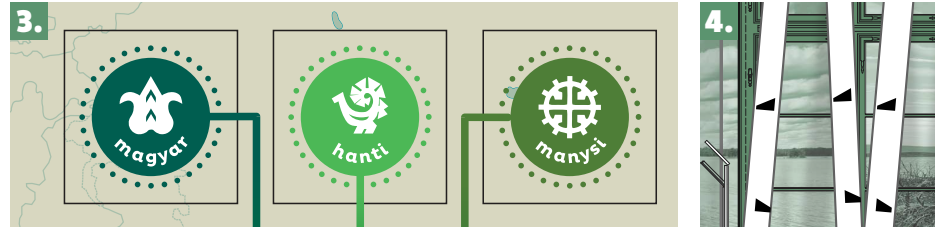
1.

2.

3.

5.

további
vándor

kő

KALLIP...
KATU...
KATT...
SZ...
ERVAR...

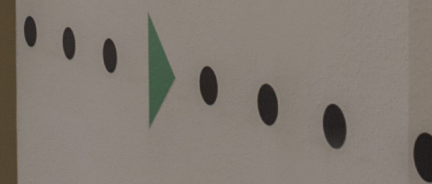
utazon...
norsz...
b...

„a finn nép olly
gazdag
dalokban...”

ének

„a tudományok
fogók éia”

SZÍV
Mértelgéljünk!

REGULYVERSUM

Teremről teremre

Vas-zaboltás gyors állatom
Fejes szán fejéhez állítom.
Két napnyi a távolság?
Egy napnyit tesztem én.
Három nap a távolság?
Egy napnyit tesztem én.
Így jutok el nemsokára
Hegyi erdő tájékára,
Ahol ételt-italt kapok...

**Tedd, amit én,
tarts velem...**

18. századi magyar nyelvhasználati példák a magyar nyelv történetéből.
Forrás: Magyar nyelvészeti közlemények, 1974. évi 1. szám.

REGULYVERSUM

MINDENT REGULYRÓL

„a finn táj oly
gyönyörű...”

„Melyik honföld az a
szép magyar föld?”
Nem tudom.

1819

HELYI
LAKOS

„En a telet sa
keresem

Nyitótér

Nyitóterünkben az alapvető benyomásokat és információkat szeretnénk megosztani a látogatókkal. A terembe lépve Reguly Antal portréja néz ránk. Az egyetlen hiteles ábrázolást 1847 őszén, első hazatértekor készítette róla Barabás Miklós. Kiállításunkban a portréhoz kiegészítésként hozzákapcsoltuk Schmidt Éva néprajzkutató, nyelvész rajzát az obi-ugor világképről. A „Regulyversum” cím értelmében ez azt az univerzumot jelképezi, amelyet Reguly megismert. A portré mellett az egész életét meghatározó kutatóút térképe látható. Mozaikszerű, elgondolkodtató, kérdéseket megfogalmazó életrajzi összefoglalók – több, több szempontból – mellett már munkásságát előrevetítve egy Reguly által gyűjtött ének fordítása és a gyűjtött tárgyakért a Nemzeti Múzeum nevében köszönetet mondó István nádor levele áll.

A terem ékkövei azonban maguk a Reguly által gyűjtött tárgyak. A Néprajzi Múzeum legrégebbi gyűjteményeként értelmezhető kollektív ma kb. 50 tárgyból áll, ebből 11 megtekinthető

a nyitótérben. A legismertebb közülük talán a csalánszövetből készült, gazdagon hímzett női ruha, melyet gyönggyel kivarrt női cipővel együtt állítottunk ki. Külön vitrint kaptak azok a makettek, amelyeket feltehetően Reguly manysi nyelvmestere, hűséges kísérője, Bahtyijár készített: egy téli lakóház, egy lábaskamra, egy szán és egy síléc kicsinyített mása. A harmadik vitrinben egy obi-ugor nyílvevő mellett Volga-vidéki tárgyakat találunk: egy mordvin főkötőt, egy jellegzetes, lófejes ékszer és egy díszes női csatot.

A nyitótérben elindul az idővonal, mely végigvezeti a látogatót a kiállításon. Megjelennek a finnugor szavakból álló szóblokkok is: a bemutatás apropóján a „név” és

az „él” szavak megfelelői olvashatók. A Reguly által gyűjtött tárgyak esetében a feliratok abból az akadémiai iratból származnak, amelyet Reguly segítségével állítottak össze a tárgyak átadásakor (MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, RAL 38/1847, „A Reguly úr által küldött ethnographiai tárgyak”).

A nyitótérben látható tárgyak

Osztják ing: „*nőing az Ob vize mellett az Irtisch torkolata alatt lakóktól csalanúvászonból – Irtysh torkolatvidéke, osztják*” Reguly Antal gyűjtése, 1844. Néprajzi Múzeum, 2153. (Sz: 154 cm, H: 107 cm)

Cipő: „*nőcipők, gyönggyel ékesítve – Irtysh torkolatvidéke, osztják*” Reguly Antal gyűjtése, 1844. Néprajzi Múzeum, 2187–2188. (Sz: 10 cm, H: 24,5 cm)

Vogul télilak mintája: „*téli laknak mintája fából – vogul*” Reguly Antal gyűjtése, 1844. Néprajzi Múzeum, 2178. (M: 15 cm, Sz: 18 cm, H: 23 cm)

Vogul éléskamra mintája: „*erdei éléskamrának mintája fából, hogy a medve hozzá ne férjen faoszlopokon nyugszik, a lajtorja a ház alá szokott tétetni – vogul*” Reguly Antal gyűjtése, 1844. Néprajzi Múzeum, 2169. (A faoszlopok és a lajtorja hiányzik.) (M: 8,2 cm, Sz: 11 cm, H: 11,3 cm)

Szánmakett: „*ebszánnak mintája. Neve Narta – vogul és osztják*” Reguly Antal gyűjtése, 1844. Néprajzi Múzeum, 2171. (M: 3,2 cm, Sz: 3,5 cm, H: 13 cm)

Sílec modellje: „*korcsolya mintája – vogul és osztják*” Reguly Antal gyűjtése, 1844. Néprajzi Múzeum, 2172. (Sz: 1,5 cm, H: 12 cm)

Nyíl: „*Nyíl [...], millyekkel mókusokat vadásznak. [...] a bunkó végén csontból faragott dárda hegygel. – vogul*” Reguly Antal gyűjtése. Néprajzi Múzeum, 31343. (Sz: 3,6 cm, H: 98 cm, M: 3,6 cm)

Női nyaklánc: „*női nyaklánc, melyen rézfésű függ, a Nisnenougorodi korm. Megyéből – mordvin*” Reguly Antal gyűjtése, 1845. Néprajzi Múzeum, 2163. (Sz: 7 cm, H: 41 cm)

Női fejkötő: „*ékeesebb fejkötő, egy a Moksa törzsokhöz tartozó asszonytól – mordvin*” Reguly Antal gyűjtése, 1845. Néprajzi Múzeum, 2159. (Sz: 25,5 cm, H: 55 cm)

Női ingcsat: „*ékes ingcsat – mordvin*” Reguly Antal gyűjtése, 1845. Néprajzi Múzeum, 2189. (Sz: 11 cm, H: 18 cm)

NM 2153

NM 2159

NM 2189

NM 2187-2188

2169

NM 2171

NM 2163

NM 2178

NM 2178

NM 2172

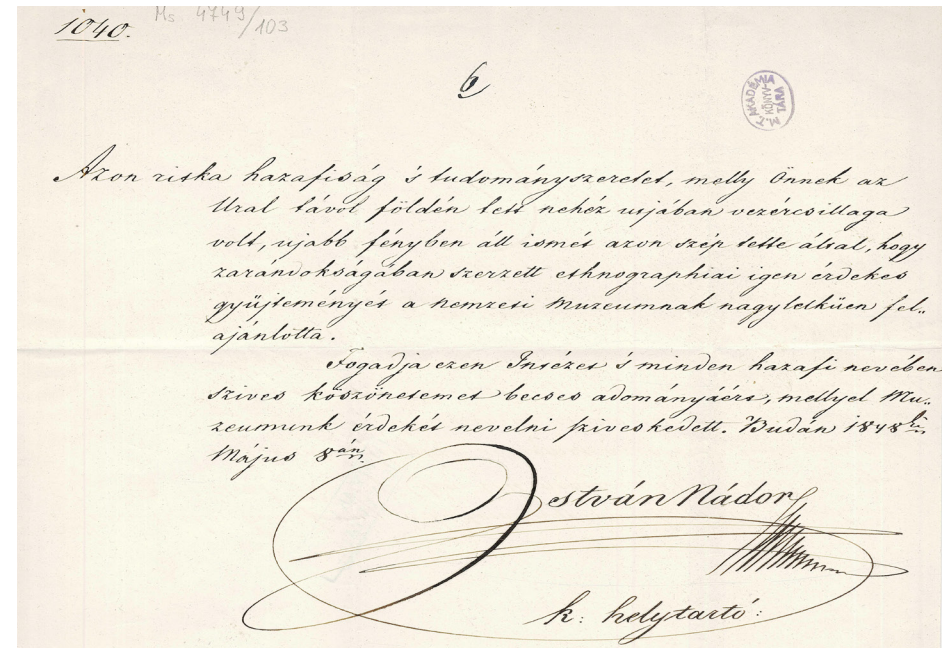
NM 31343

„Nem évekkel, hanem tapasztalás és tudományokkal akarok az agg kor jutalmáért versenyezni...”

Ismerhetünk-e valakit az alapján, hogy tudjuk: Zircen született 1819. július 11-én, a főtéren nőtt fel, édesapja az apátság jogásza, keresztapja a zirci apát volt, Székesfehérváron, Nagyszombatban, Győrött és Pesten tanult, jogász végzettséget szerzett, és 9 éves kutatóút után itthon könyvtárosként dolgozva hunyt el?

néu

FINN : **nimi** ÉSZT : **nimi**
SZÁMI : **namma** MARI : **lüm**
UDMURT : **nyim** KOMI : **nyim**
HANTI : **nem** MANYSI : **nam**
NYENYEC : **nyim** ENYEC : **nyi**
NGANASZAN : **nyim** KOJBÁL: **nim**
MORDVIN : **ljem** SZÖLKUP : **nim**
KAMASSZ: **nim** MATOR: **nummede**

István nádor köszönőlevele Reguly Antalnak a kutatóútja során gyűjtött néprajzi tárgyakért, melyeket a Nemzeti Múzeumnak adományozott. (MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Ms 4749/103.)

Reguly Antal személyiségéről alig tudunk valamit. Nem írt részletes naplót, nem küldött haza hosszas magánleveleket, nem írt visszaemlékezést kalandos útjáról. Onnantól, hogy 1839-ben elhagyta az országot, levelei leginkább két témáról szólnak: az utazás anyagi nehézségeiről és tudományos céljairól. Finnországban megtanulta a finn nyelvet, Lappföldre utazott, és másfél év elteltével a magyar Akadémiának már utazgató jogász helyett a Finn Irodalmi Társaság tagjaként egy tudós vázolta fel nagyszabású terveit a magyar nyelv eredetének kutatásáról. Tanulmányokkal töltött két szentpétervári év után már az Urálon túlról jöttek beszámolói. Visszafele másfél éven át kutatta a Volga menti népeket, s csak 1847-ben ért haza Magyarországra. Itthon könyvtárosi állása mellett néprajzi és embertani kutatásokat végzett. 39 évesen érte a halál.

1819-ben, amikor...

Kőrösi Csoma Sándor (1784–1842).
Schöffl Ágoston litográfiája, 1840

...Kőrösi Csoma Sándor elindult keletre, Szeder Fábián pedig megjelentette a palócokról szóló néprajzi leírását, a zirci ciszterci apátság ügyvédjének, Reguly Istvánnak fia született. Július 11-én keresztelték, Antal néven, hiszen keresztapja Dréta Antal zirci apát volt.

Reguly Antalt már 1842-ben „észak Kőrösi Csomájának” nevezték, hiszen elődjéhez hasonlóan önfeláldozóan kutatta a magyarság eredetét: beutazta Finnországot és az oroszországi finnugor népek lakhelyét, nyelvészeti, néprajzi, folklórgyűj-

él

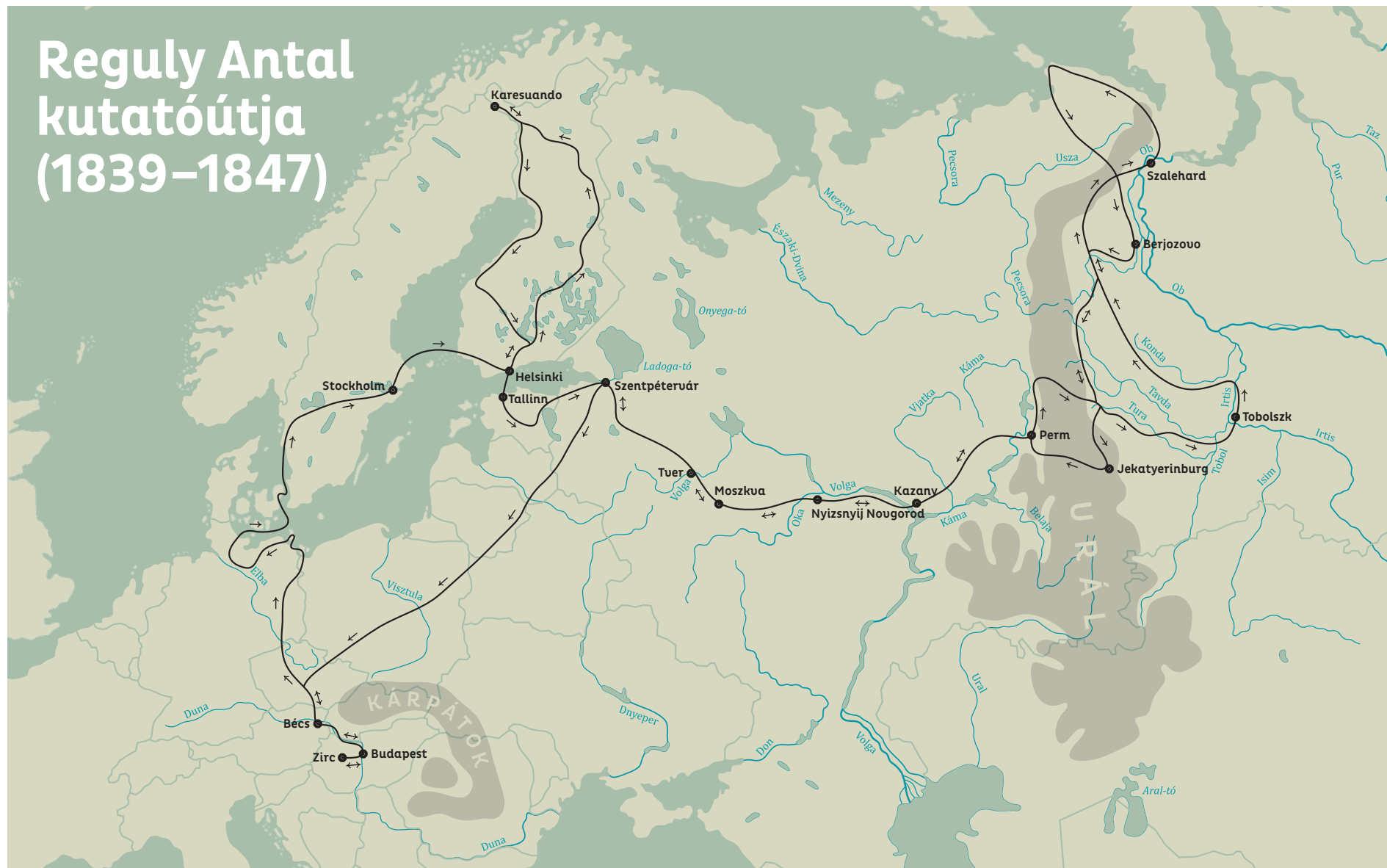
FINN ☼: **elä-** ÉSZT 🌲: **ela-** SZÁMI 🌀: **aelle-**
MARI 🌀: **ile-** UDMURT 🌟: **ul-** KOMI ✖: **ol-**
HANTI 🌀: **jilup** MANYSI 🌀: **jiluw** ENYEC 🌟: **jire-**
NYENYEC 🌀: **jilje-** NGANASZAN ☼: **nyile-**
SZÖLKUP ✖: **ila-** KAMASSZ: **zjili-**

Mátravidéki palóczok. Varsányi fényképe alapján. 1857–58-ban több helyen megjelent rajz.

téseket végzett, térképészeti megfigyeléseket tett. 1857-ben Reguly a palócok között végzett néprajzi, nyelvészeti és embertani gyűjtéseket. 1858-ban pedig 39 évesen magával vitte a sírba hatalmas tudását. Fordítások és jegyzetek nélkül maradt anyagait csak évtizedekkel később kezdték feldolgozni – ekkor vált láthatóvá Reguly finnugor gyűjtéseinek felbecsülhetetlen értéke.

Reguly Antal kutatóútja (1839–1847)

Zirci gyermekkor – diákként a reformkori Magyarországon

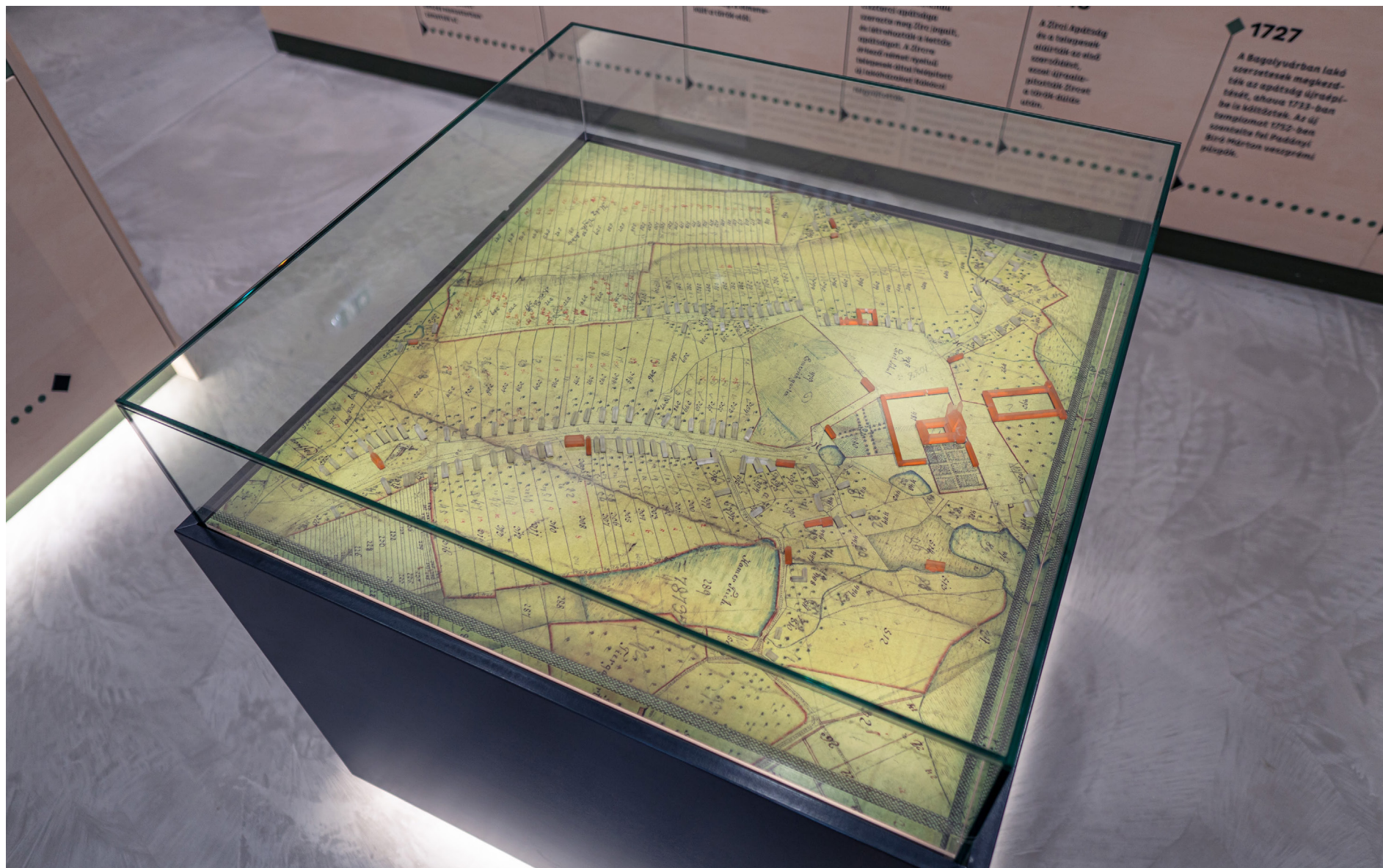
Zirci gyermekkor – diákként a reformkori Magyarországon

A Reguly Antal gyermek- és diákkoráról szóló terem egyre táguló rétegekben mutatja be, honnan indult Reguly, és hogyan kezdett kinyílni számára a világ. A terem közepén Zirc városa térképe, rajta az épületek makettja látható 1805-ből. Ez a térkép dátum szerint a legközelebbi Reguly születési évéhez, 1819-hez. A térkép közepén a főtér és a zirci apátság áll, hiszen ez jelenthette a gyermek Regulynak a világ közepét: édesapja jól jövedelmező munkahelyét, az apátságot és a szülői házat. A makett az 1840-es években zajló nagy építkezések előtti állapotot mutatja; az átépítés eredményéhez pedig elég kitekinteni az ablakon, ahonnan az apátság épületére látunk. A makett fölött, szélesebb kört húzva a Bakonyt idézzük meg, amely a tágabb otthont jelentette. A falakon pedig az életrajzi eseményeket követve változnak a témák a reformkori Magyarország különböző helyszínein. A zirci kezdetek, a családi gyökerek után Reguly tanulmányait az édesapja által írt

életrajzból ismerhetjük meg. A harmadik falon a pesti diákévekből villannak fel emlékek, míg az utolsó falon az első nagy utazásáról, az alsó- és felsőmagyarországi bányavárosokba tett kirándulásról olvashatunk. Az életrajzot követő, mennyezet alatt futó idővonalról eltérően, falanként újrakezdődve párhuzamos idővonalakat találunk Zirc történelméről, a magyar oktatásügy legfontosabb eseményeiről, a reformkori Pest-Buda életéről és a magyarországi bányászat történetéről. A makettet tartó podeszt oldalán bányászati játék várja a kisebbeket.

A teremben körbefutó bútor kontúrja is igazodik a változó témákhoz. A polcokra két füzet is került: a „Rejtélyek könyve, avagy mit nem tudunk Regulyról?” és az „Utazók könyve, avagy hogyan utazott az ifjú Reguly?” című, melyek apró rész témákra világítanak rá források segítségével.

A finnugor szóblokkok a témának megfelelően a „rokon”, a „fiú” és a „tanul” szó rokonnyelvi megfelelőit mutatják be.

„felidézte az emlékeimet Zircről...”

1814 fontos mérföldkő a Zirci Ciszterci Apátság életében: ekkor önállósodott az apátság a heinrichauai anyaapátságtól. A török utáni újjáépítést ugyanis a ciszterci rend sziléziai apátsága vállalta magára, és a két intézmény csak akkor vált szét, mikor 1810-ben Sziléziában betiltották a szerzetesrendek működését.

Ugyanekkor egyesültek a magyar ciszterci apátságok Zirc vezetése alatt – azóta a zirci apát egyben Pilis és Pásztó apátja is. A rend feladatai is megváltoztak ebben az időben: az oktatás kiemelt helyet kapott. Bár az önállósodás komoly kiadásokkal járt, ami évtizedekre adósságokba sodorta az apátságot, a hatalmas birtokokon megszervezett gazdálkodás révén a reformkori Zirci Apátság és a mellette egyre önállóbb, kétezer fős mezőváros virágzásnak indult. Vásártartási jogát már a 18. század óta gyakorolta, az iparosréteg erősödése pezsgő kulturális életet eredményezett. Reguly István e folyamatok jogi és pénzügyi irányításában vette ki részét.

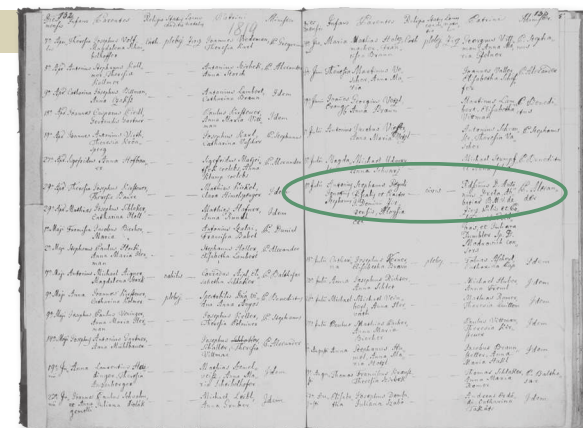

Dréa Antal

Dréa Antal sokat tett az apátság függetlenségéért, ami a magyar politikai körök számára is cél volt. Hogy végül mégsem így, hanem a poroszországi szerzetesrendek feloszlatása miatt sikerült e célt elérni, napokon múlt. A zirci szerzetesi közösségen belül a magyar és német ajkú rendtagok között az önállósodás feszültségeket okozott, így első önálló apátként 1814 és 1823 között Drétának sok problémával kellett szembenéznie. Reguly Antal 1819. július 11-én kelt keresztelési anyakönyvi bejegyzése szerint Dréa Antal apát vállalta a keresztapaságot. Talán ezért viselte a fiú az Antal nevet.

Reguly Antal születési anyakönyvi bejegyzése.

(Veszprém Főegyházmegyei Levéltár, VI.180.c. Keresztelési anyakönyv 2. kötet 132–133.)

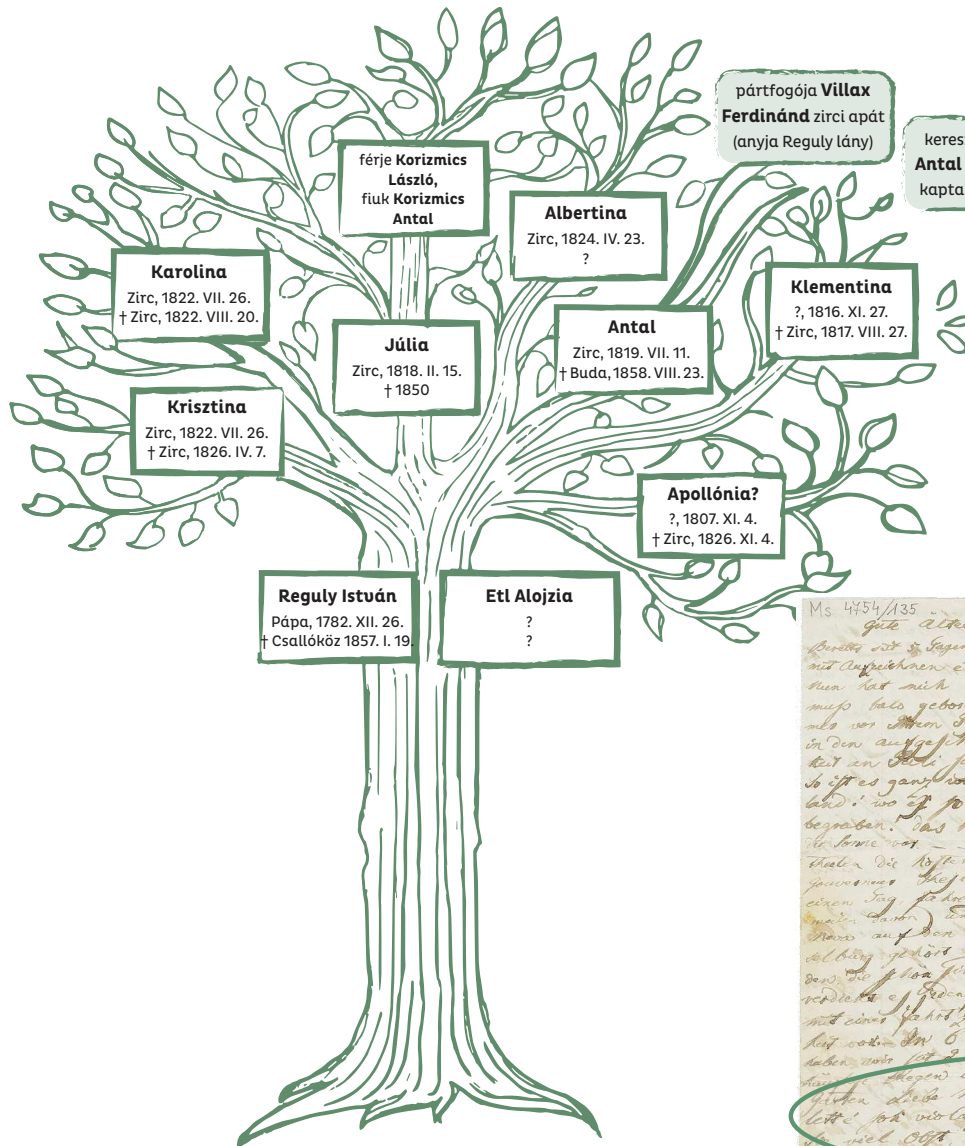

Reguly István (1782. december 26. – 1857. január 19.), a kutató édesapja 1810-től 1847-ig a ciszterci rend szolgálatában állt. Jómódú pápai iparos család gyermekeként tanult ki jogásznak, s bár iskoláiról nincsenek adataink, a rend fiskálisaként, kormányzó ügyvédjeként tevékenykedve feltehetően egyetemet végzett. Első szolgálati helye Előszállás lehetett, talán ott vette feleségül a szintén pápai származású Etl Alojziát. Első gyermekükkel együtt költözhetek Zircre az 1810-es években. Hét gyermekük közül három – Júlia, Antal és Albertina – érte meg a felnőttkort. Reguly István nyugdíjazása (1847) után a szülők a csallóközi Csákányra költöztek, így Reguly Antal felnőtt korában már oda tért haza.

1826-ban foglalta el az apáti széket Villax Ferdinánd, aki addig a rend különböző birtokain tevékenykedett, 1813–17-ig a székesfehérvári gimnáziumot igazgatta. A Reguly házaspárhoz hasonlóan ő is pápai származású volt, és édesanyja révén, aki Reguly lány volt, rokonságban is álltak egymással. Villax neve fémjelzi a Zirci Apátság fénykorát: az ő idejében szervezték meg a nagybirtokok hatékony működését, a rend által fenntartott iskolák oktatását, zajlott az apátság zirci épületének bővítése, a könyvtár kialakítása. Az apát politikai és társadalmi befolyása egyre erősödött, mecénásként is tevékenykedett. Nem véletlen hát, hogy vezető beosztottja és egyben rokona értelmes, okos fiát támogatta tanulmányaiban, majd utazásaiban és kutatásaiban. Reguly Antal rendszeres kapcsolatban állt Villax Ferdinánddal még akkor is, amikor szülei már Csákányon laktak: meglátogatta Zircen, együtt utaztak Ausztriában, sőt továbbra is kapott tőle anyagi támogatást. Reguly István és Villax Ferdinánd sorsa összefonódott: mindkettejük 1857-ben hagyta el az árnyékvilágot – Reguly Antal 1858-ban követte őket.

Villax Ferdinánd

A Reguly család zirci ága

„Ma magyarul beszéltem – egy egész fél napot magyarul! Két évig kellett nélkülözöm, hogy ma teljes erővel megérezzem és megismerjem, mi is az anyanyelv valakinek. A szívemben és a lelkemben még felhangzik. Tízszeres jelentése van némelyik szónak, mintegy a múltba zárva, száz meg száz emléket hívott elő bennem, hirtelen apámra, majd anyámra, majd nővéremre, majd a barátokra ismertem rá az ismerős hangokban...”

(Reguly levele szüleinek. Szentpétervár, 1841. június 25. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Ms 4754/132.)

„...ott meg már minden teljesen zöld volt, a gyümölcsfák virágban álltak, a tulipánok és az orgonák is bontogatták bimbóikat. Ez erősen felidézte az emlékeimet Zircről, hogy nézhet ki most a maguk kertjében – gondoltam magamban. Beszítutam ezt a szép, szabad vidéki levegőt, mint egy rab, akit néhány

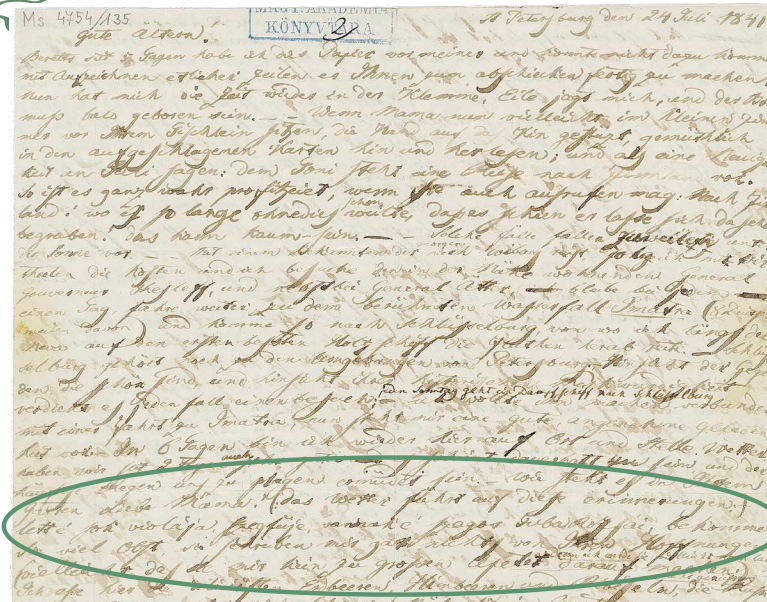

órára szabadon engedtek.”

(Reguly levele szüleinek. Szentpétervár, 1843. június 29. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Ms 4754/141.)

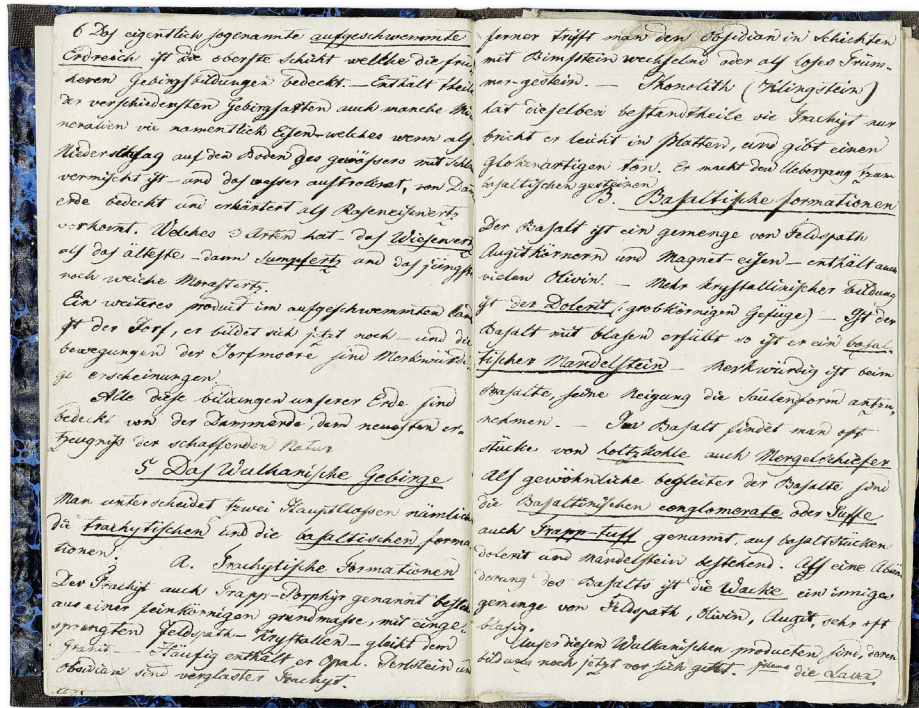
„Mi a helyzet a kertjében, kedves Mama? (Az időjárás előidézti ezeket az emlékeket.) Lette' sok violája, szegfűje, vannak-e szagos tubarozsái...?”

(Reguly levele szüleinek. Szentpétervár, 1843. június 29. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Ms 4754/135.)

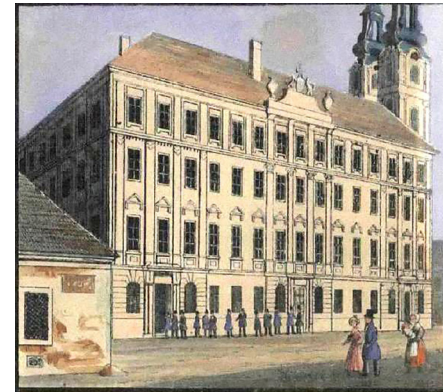

„Törvény tanulmányait a' pesti egyetemben...”

Pesti jogi tanulmányai alatt kezdetben Reguly Horvát István házában lakott, édesapja valószínűleg jól ismerte a győri származását, jogász végzettségű tudóst. A hazafias lelkületű, nagy tudású, ám délibábos nézeteket valló professzor megosztó személyiség lehetett; Reguly is kérte szüleit, hogy máshol lakhasson. Egy színházlátogatáson zördültek össze, ahova Reguly a háziúr fiát, Horvát Árpádot is magával vitte, s ez nem fért bele a házirendbe. Valószínűleg már a váltás utáni levelében dicsérte új helyét. Napirendjéről lehetnek elképzeléseink, hiszen fennmaradtak az egyetem órarendjei. Emellett tudjuk szüleinek írt leveleiből, hogy egy időben hetente kétszer énektanárhoz járt, valamint rajzórákat is szándékozott venni, hogy portékészítésre alkalmas rajztudása legyen.

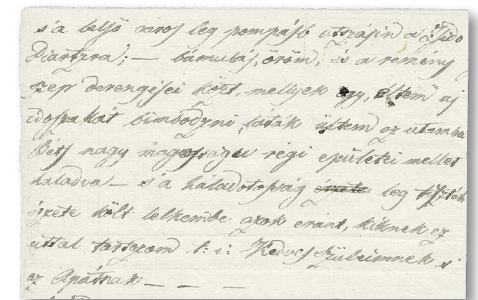
Tanulmányait becsülettel elvégezte, de sokkal jobban foglalkoztatta az utazás: 1837-ben Bécsbe, 1838-ban az alsó-magyarországi bányavárosokba utazhatott a nyári szünidőben édesapja és a zirci apát támogatásával, 1839-ben pedig, miután elsőként letette záróvizsgáit, Nyugat-Európa felé indult.

Pesti egyetem – néhai papnevendékház

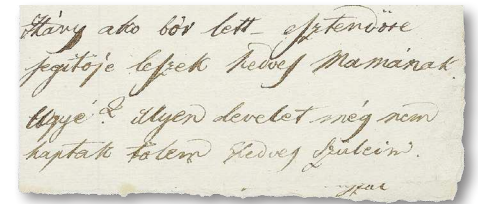
Reguly már diákkorában érdeklődött a földrajz és a közzétan iránt. Külön füzeteket kezdett vezetni e témákban, későbbi útjai során pedig nagy hasznát vette ezen ismereteknek.

A vulkánhegységek. Részlet Reguly jegyzetfüzetéből (MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Földrajz, 8-r. 1.)

Reguly levele szüleinek Bécsből, 1837. augusztus 4.

(MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Ms 4754/173.)

Jól illusztrálja Reguly bensőséges kapcsolatát szüleinek az a levélrészlet, melyben már az egyetem elvégzése utáni időkre ígéri otthoni segítségét.

(MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Ms 4754/172.)

„milly róna volt hátrahagyott utam, olly hegyes az előtttem álló”

1838-ban a nyári szünetben Reguly az alsó-magyarországi bányavárosokat és azok környékét járta be. Úgy tűnik, előre elkészített útitervvvel engedték útjára Zircről, amit részben követett is. Az út végét azonban homály fedi: mintha továbbment volna a megengedettnél, a támogatottnál... Augusztus 12-én indult Zircről, és valamikor szeptemberben érhetett vissza – naplója augusztus 28-ig őrzi jegyzeteit. Reguly ekkor még a reformkor kedélyes, lelkes útleírásainak modorában jegyezte le élményeit, míg – ásványtani és kohóipari érdeklődése miatt – a bányalátogatásokról részletes technikai beszámolót készített. Bár mindig bízhatott abban, hogy a zirci apát jóvoltából az egyházi intézményekben szívesen látják, az út egy részét gyalog, szekéren, alkalmi ismerősök társaságában utazva tette meg településről településre.

Útvonalát egy korabeli térképen mutatjuk be. Az 1838-ban megjelent Magyarország-térképet a reformkori magyar kartográfia egyik legszebb alkotásaként tartják számon, amelyet tartalmi gazdagsága révén még évtizedekkel később is nagy eredményességgel használtak. Szerzője Schedius Lajos (1768–1847), német származású polihisztor, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, aki adományozóként öt arannyal maga is hozzájárult a Reguly uráli utazásának megsegítését célzó akadémiai pénzügyűjtéshez.

1. Zirc – 1838. 08. 12.

„Öt óra múlt, hogy indultunk. Az idő kedvezett és a lovak mintha tudták volna a messzeséget, nagyra szabott lábaikkal gyorsan méregették az előttük nyúló utat.”

2. Tata

3. Süttő

4. Nyergesújfalu – szállás

5. Esztergom – 1838. 08. 13.

6. Zseliz

„Zeliz egy a leg szebb tájak közül, melyeket valaha láttam, a gyönyörű rónaság inkább egy kerthez hasonlít, a falu maga is nagyon tiszta és fásorok

vezetnek tágas hosszú utcáin. Még ma Sz. Benedeken [Garamszentbenedek] akartam vatsorálni, de egy utas legkevesebbet a maga ura, többnyire csak a vak eset laptája. 7 óra felé találkozott egy református nemes ember, de lovai a piánót nagyon szerették, minthogy egész nap nyomtattak, így tehát azon régi közmondás szerint: lassan menny, tovább érsz – tova baktattunk a sötét éjtzakába, míg 11 óra felé Marosfalva végén horgonyoztunk.”

7. Marosfalva – szállás

8. Kozmály – 1838. 08. 14.

„Az ébredő nap már Kozmánál [Kozmály] Új Barson túl ért. A Nyitrai hegység egy ágazata keresztbe az utnak vonódik itt Szent Benedek felé (Sz. Benedeki hegyeknek is nevezetnek) egy gyönyörű völgyet képezve a Schelmetzi hegyekkel. – Mily róna volt hátra hagyott utam, oly hegyes az előtttem álló. A nap arany sugarait terjeszté szét a láthatár minden részein; a pillanat a környékre elragadtató volt.”

9. Garamszentbenedek
„Sz Benedeken heti-vásár tartatott, a piacon élénk mozgásba volt minden, és temérdek gabonás kotsi foglalá el az

utat, hogy a járás csak nem lehetetlené tétetett. A gabona vásárok itt igen híressek, és a felsőbb tótság tetemes mennyiséget hord esztendőnként hideg völgyeibe, hol Ceres nem ritkán igen mostohán osztogatá áldásait... Az ősi szokás szerint 3 Májusban esztendőnként itt Vmegye gyűlése tartatik, mely előtt 2 Májusba az egész nemesség processióba megy egy (talán 80 öl magasságú) sziklafalon épült kápolnába. Említést érdemel még a gothus templom, mely e helyre [épült] valóban igen szép.”

10. Újbánya

„Egy... öreg hintóba Zsarnotzáig jutottam. Utközben Újbányát is megnéztem és tetemes megkülönböztetéssel fogadtattam, t. i. a Magistratus éppen a városból ablakaiból nézett ki, hogy én egy hajdúval állván a piacon, minden erőltetett mimikám mellett se tudtam értésére adni, mit akarok. Az emberséges Magistratusnak megesett rajtam a szíve, s' egy hajdú által kegyelmes színe elejbe hozottuk. Nevemet s' keresetemet kérdezte, – én feleltem. Néhányan kacagtak, de többen nem, mindjárt voltak közülök, kik utmutatónak ajálkoztak, hogy ily áldozattal párosult tudniügynak...eleget tegyenek. A Város, mely régenten oly gazdag bányákat bírt, hogy a bányászokat csak azon arannyal fizették, mely ruhájokra ragadt – most szegény, és jobb üdöket csak vár. E gazdag érzerek Reichschutt hegyébe – mely keletre emelkedik fel – helyezvük, de az egész már alá van ásva. Cicerom, a Város Kapitány, Czironyi Ur többi késéretével mende monadákba kifogyhatatlan volt...”

11. Zsarnóca

12. Voznica [Garamrét]

13. Vichnye

„Eddig Garam vizét mindenütt híven követtem, Zsarnotzán túl egy jó fél órányira jobbra vezet a gyalog út Vichnyére, a Garant tehát balra hagytam tovább nyargalni; egy jó fél órát hegynek és ismét egy jó fél órát völgynek és az Vichnyei fordó orrom előtt állt. E volt első gyalog utam –

bornyú-bőr zsákom vagy tarisnyám hátamon, fehér kalapom jó a szemöldökre húzva, furkóm a kezembe, így baktattam a Fraiteusba és szobát kértem.”

14. Selmezbánya –

1838. 08. 15–16. – szállás

„Schelmetzen két napot mulattam; Krantz Prépost nagy szívességgel fogadott s' azzal volt erántam elmentemig... Chemikus laboratoriumjokba leg jobban interessalt [érdekelt] a kögyűjtemény, mivel a többihez keveset értek. A hutatutadományhoz (Hüttenkunde) szükségesebb dolgok, mint többféle modellak etz. is találattanak, de e részben a Mintagyűjtemény (Modellen Sammlung) egy különös kabinetot képez s' phisikai s' bányászti dolgokat foglal magába. Itt láttam többi közt Segner hidraulicus Mozgonyát, melyet phisikába csak in abstracto rajzolás mellett tanultam, in concreto is hogyan hajtya directione opposita a kiszökő víz cillinderét, melybe foglaltatik, – továbbá a víz emelő gépelet etz. Az előbb nevezett Hell gépelet nem csak mintájába, hanem valódi óriási nagyságába is láttam Vindschachton a Leopoldi Schacht'ba [aknában]. Haszna e machinának abban áll, hogy bizonyos víz mennyiség által, mely felülről eresztetik be, nagyobb mennyiségű vizet bír a mélységből felemelni... s' úgy harmad nap délre egy Körmöti levélhordoval Sklenoba [Szklenóföld] érkeztem.”

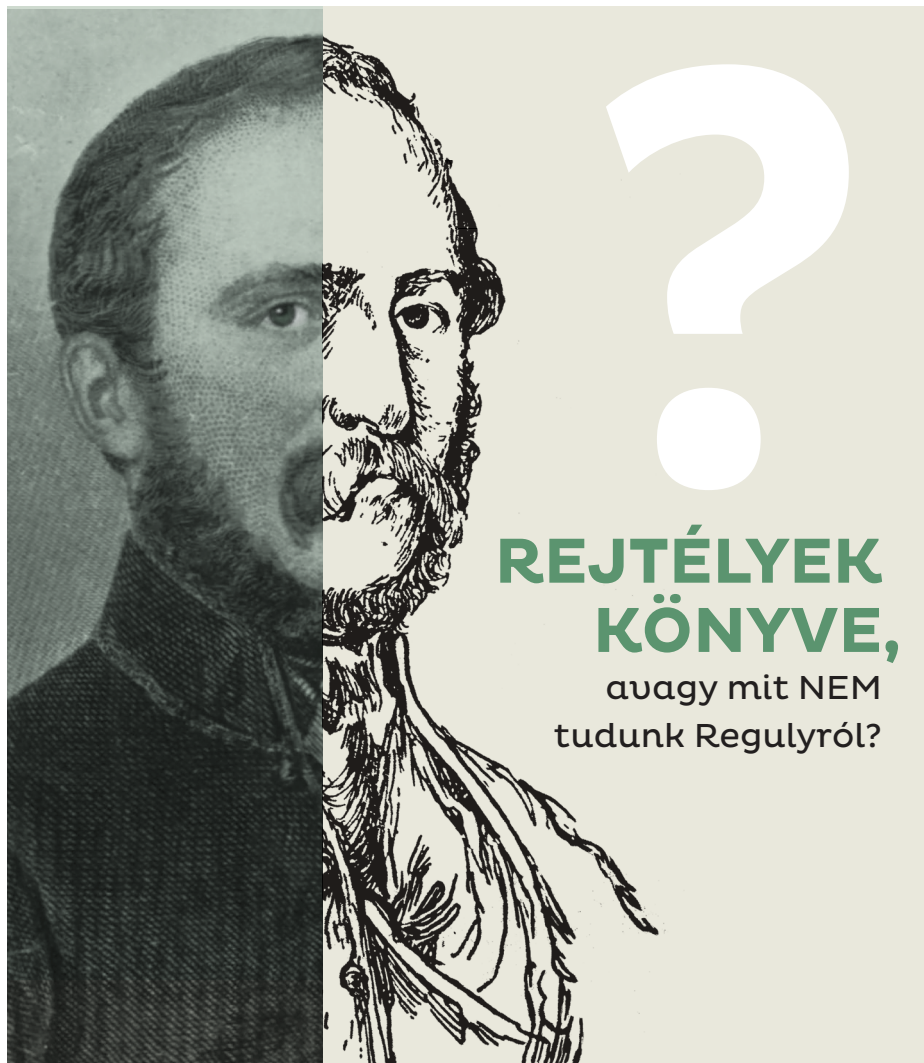
15. Skleno [Szklenóföld]

16. Körmöcbánya – 1838. 08. 18.

„Csak itt lehet a termékn kötömeget (rohe Gestein) progressive egész a vert pénzig követni. Először tehát a bányába mentem, innen asztán az olvasztó hutákba és úgy a pénzverő házba. A Körmöti bányák közt régiségre és terjedelmességre Róth bányája, áldásra nézve pedig a Zsigmond bánya leg nevezetesebb. Ez elsőbe voltam, melyet minthogy a járás benne száraz és kényelmes, nem ritkán fehérszemélyek is meglátogatnak. Egy engedélyvel, melyet nem tudom mitsoda hivatalba álló urtól kaptam, mentem ki a bánya Huttmanjához [öréhez]. Hogy profanus öltözetemmel a földalatti meneteket meg ne szétségtelenítsem, mindenek előtt egy bányászati öltönyt kellett magamra venni; a Huttman nem volt éppen a karcsiak közül való, s' ezért

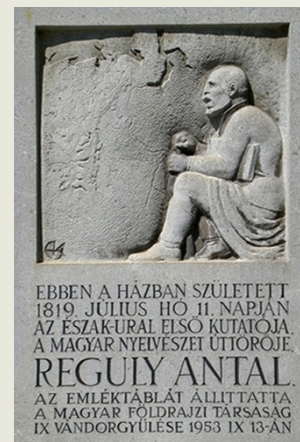
ruhájába három olyan, mint én, elég kényelmesen megfért volna, – de nem volt más – tehát spagettel s' más lyféle kötökök segítettünk. A ruha csak logott rajtam, s' egy csaknem öl magasságú bot kezembe, nem nagy Erorungot [hódítást] tsényáltam volna, ha valami hölgygel hozott volna a sors öszve... Az itteni járás sokkal több kellemetességgel bír a leszállásnál a Leopoldi Schachtba, mivel míg itt a holt természet csendje uralkodik; ott hangos gurgolája az érczet kiszállító taligáknak, lármája az itt ott kalapácsoló bányász legényeknek (Hauer), kik félmeztelen, ing nélkül végzik munkájukat, s' végre a puskapor által történtő repesztések elhangzó moraja – ittenet adnak az egész jelenetek. A bányákbul a kövek a zuzómalmokba (Pochwerke), innen pedig az olvasztó hutákba (Schmelzhütten) szállítottanak; honnan a még vegyült arany s' ezüst hosszú fél parallelepipedumok alakjába (olyformán mint a rudvas, csak hogy sokkal kisebb formákba) hozatik a pénzverő házba. Hol miután az arany az ezüsttől elválasztatik, és mind a kettő rézzel kevertetik (az ezüstre nézve az arány 500 mark ezüst 350 mark rézzel, az az 10 mark ezüst 7 mark rézzel) zeine név alatt jön a nyújtó malmokba (Streckwerke), honnan végre a gömbölyű formájába metszetik, s' úgy megy a bélyegző alá (Prägewerk). Egy mark az az fél font arany ad 80 darab körmöti aranyt, egy mark ezüst 42 huszast. ... Egyéberánt a városról magáról keveset lehet mondani, mert szépségére mint nagyságára jóval Schelmetz után áll, a város a várral együtt fallal van kerítve s' nagy piaztján egy szép temploma s' egy St. Háromság Statuája [szobra] van... Végre még azt kell megjegyezmem, hogy oly jó – mint itt a Korona vendégfogadóba egész utamban nem ettem. Bachus áldja meg őket. Egy Panajoti nevű Schelmetzi Académikus, ki itt practizál, vagy mint itt nevezetik Veruendung'ba van az olvasztó huták-nál, – ide jár kosztba; véle ebédülhet tehát és 25 garasért nem volt elég 6 felségesen készített tál élét, hanem csemegetek meg dinnyét és epret csak nem egy tányér czukorral is kaptunk... Mint-hogy Körmötről Beszterczére a kotsi-ut igen kerülős, s' a hegyeken által gyalog

Rejtélyek könyve, avagy mit nem tudunk Regulyról

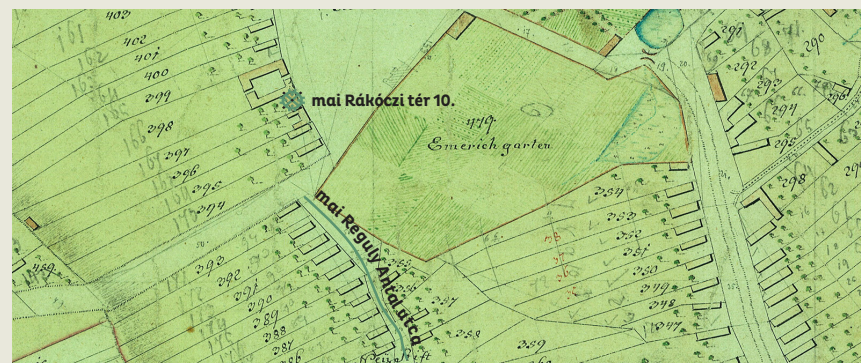

Hol volt Reguly szülőháza?

1953-ban a Magyar Földrajzi Társaság emléktáblát állíttatott a zirci ún. Dubniczay-házra: „Ebben a házban született 1819. július hó 11. napján az Észak-Ural első kutatója, a magyar nyelvészet úttörője, Reguly Antal.” Írásos forrást azonban azóta sem sikerült arról találni, hogy valóban itt született-e Reguly Antal. A zirci szájhagyomány két helyszínt említ Reguly szülőházaként: a ma múzeumként szolgáló Rákóczi téri épületet, valamint a Reguly Antal utca 1. számú épület helyét. Mai elképzeléseink szerint a Reguly család szolgálati lakásként lakhatott a főter előkelő kétszintes épületében, mely az apátság tulajdona volt, ez azonban szintén nem bízonyítható írásos forrással.

Reguly Antal emléktáblája
Zircen, a Rákóczi tér 10.
számú ház - ma
Reguly Múzeum - falán

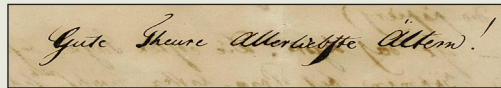
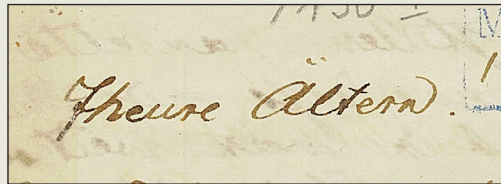

Zirc térképe 1805-ben (HU MNL VeML XV.11.a. T 283)

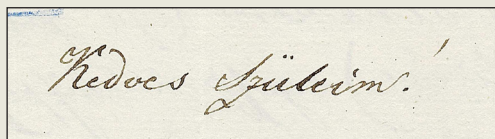
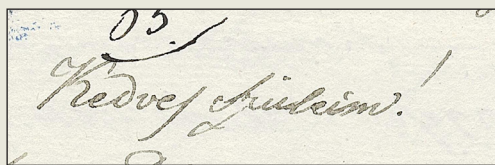
Mi volt Reguly anyanyelve?

A zirci lakosság zöme német nyelvterületről származott, így logikusnak tűnik azt gondolnunk, hogy a 19. század közepén német lehetett az általánosan használt nyelv; van arra forrás, hogy Veszprémből pl. Zircre küldtek ifjakat német nyelvet tanulni. Tudományos jegyzeteinek, naplóinak és leveleinek jelentős részét németül írta Reguly. Szüleinek írt levelei is németül vannak 1839 nyarától, a nagy utazás megkezdésétől – addig azonban magyarul. Magyar és német nyelvhasználatának hibái miatt van olyan kutató, aki egyenesen nyelvi hontalansággal vádolja. Mégis, Reguly saját vallomása alapján nehéz lenne kételkedni abban, hogy a magyar nyelvet tartotta anyanyelvének.

Reguly Antal megszólításai szülei felé német nyelven

„Magyar születésű, németül tud. S a' mint hallám, francziául is megtanult. Ezen nyelvekhöz járul most a' svéd, finn és Lapp nyelveknek esméretségé. Tótul valamit, Nagy-Szombatban járván iskolában, tanulhatott, most annál könnyebben meg tanulhatja az orosz nyelvet. Illy kimivelt, szép reményű ifjúval a' M. Tudós Társaság csak nyerhet, kivált ha további kiművelésére segéd kezét nyújtand.” Maár Bonifác

Reguly Antal megszólításai szülei felé magyar nyelven

Regulyról a Magyar Tudományos Akadémiának, 1841. (MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, RAL 103/1841.)

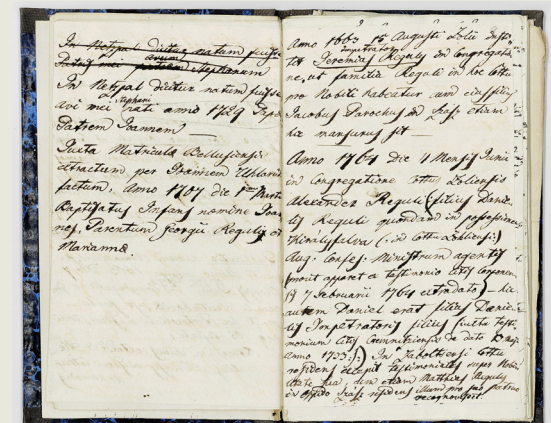
Nemes-e a Reguly család?

A zirci születési anyakönyvi kivonatokban a megszületett gyermek neve, a születés dátuma, a szülők és a keresztszülők neve mellett feljegyezték a gyermek társadalmi állását is: „nobilis”, „civis” vagy „plebej.” Reguly Antal neve mellett civis áll, így egyértelmű, hogy polgár, és nem nemes jogállású a család. Ennek ellenére maga Reguly is kereste a nemességre vonatkozó iratokat. Létezik is egy oklevél, melyet I. Lipót adott ki 1662. július 8-án négy Regulí-fivérnek. Nemesi jogaikhoz címert is rajzoltak nekik. A későbbi, oldalsági leszármazottaknál tárgyakon is megtalálható a címer.

„Minthogy nemességünk állapotjárul rég nem hallottam semmit, és nem titkolhatom, hogy engem nem keveset is érdekel, engedelmet kerek hogy könyöröggessek erről is valami tudósítáért, mit felelt azon Reguly kinek már Kedves Papám jó ideje írt.” (Reguly Antal levélfogalmazványa szüleinek, Pest, MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Ms 4754/169.)

A Reguly család címere

Reguly másolata az 1662-es oklevél szövegéről (MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Földrajz, 8r-1.)

Utazók könyve, avagy hogyan utazott az ifjú Reguly?

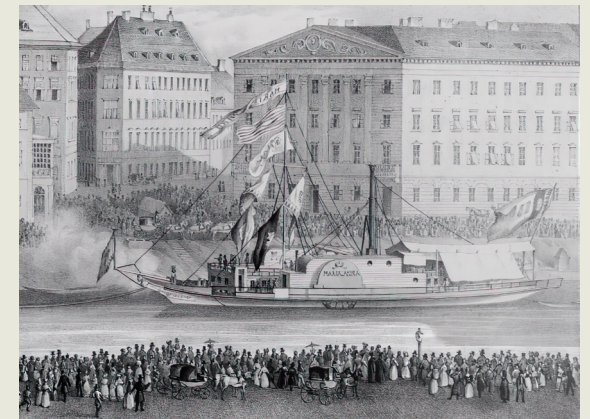
**UTAZÓK
KÖNYVE,**
avagy hogyan
utazott
az ifjú Reguly?

Arany-tanácsok vándorló mesterlegényeknek
útravalóul c. könyv címlapja. (Pest, 1852., Emich
és Eisenfeld Könyvnyomdája)

Gőzhajóval a Dunán – a bécsi út 1837-ben

Reguly Antalt az utazás, a világlátás szándéka talán mindennél jobban foglalkoztatta már fiatal korától kezdve. A megismerés vágya hajtotta akkor is, amikor alig 18 évesen, 1837-ben elhatározta, hogy meglátogatja és felfedezi magának Bécsét és környékét. A 19. század eleji Magyarországon azonban az utazás korántsem számított olyan könnyed és mindennapos dolognak, mint manapság. Komoly előkészületeket kellett tennie, és számos nehézséggel, főként az utak rendkívül rossz állapotával kellett számolnia annak, aki útnak indult. Magyarországon az 1830-as évektől már jelentősen megsaporodtak az utazások. Új közlekedési eszközök jelentek meg (gőzhajó, vonat) idehaza is, és egyre többen indultak útra üzleti vagy hivatalos ügyben, illetve szórakozás céljából. Ekkor indult meg az ország felfedezése is, s főként a gőzhajózásnak köszönhetően külföldi utazók érkeztek Magyarországra. 1837. július 28-án, hét évvel azután, hogy az első rendszeresen közlekedő gőzhajó megtette 15 órás útját Bécs és Pest között, Reguly Antal is gőzhajóra szállt, hogy a pesti egyetem első éves joghallgatójaként Bécsben tölthessen egy hónapot. Nézzük, hogyan készült Reguly az első hosszabb utazására!

Franz Wolf: A Mária Anna gőzhajó
Bécsben, első linzi útja előtt
1837. szeptember 12-én

Packtassenem – Készülődés, csomagolás a bécsi útra

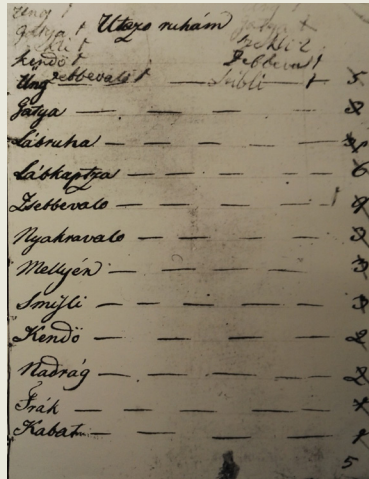
„A Packtassent ma adtam munkába, 12 Fl. kell fizetni” – írta Reguly 1837. július 22-én szüleinek, miután sikeresen letette azévi egyetemi vizsgáit. Gondolatai már a bécsi utazáson jártak: csomagolt, készülődött, és várta az apát urat – valószínűleg azért, hogy megkapja útiköltségét. Az addigra elkészült „Packtassenbe” csomagolt, amire lakatot is tetetett. A hátizsák sokáig szolgálta gazdáját, a következő nyáron tett felvidéki utazásáról is így számolt be Reguly: *„Ebéd után felcsatoltam bőrszákomat és drága késérőim (Desőné asszonyosság és testvérhugom) áldásai és szerentse kívánásai közt utnak indultam.”* Útközben is tesz említést erről a táskáról: *„E volt első gyalog utam – bornyú-bőr zsákom vagy tarisnyám hátamon, fehér kalapom jó a szemöldökre húzva, furkóm a kezembe, így baktattam...”* A táska azonban nem volt feneketlen, Reguly felszerelése csak nehezen fért bele. Nem is örültek ennek a határőrök Bécsben: *„Vizsgálták ruhájinkat a Politzia emberei és egybe gázoltak nem kimélő kézzel többeket közülök, sött még lármáztak rám, hogy Packtassenomat hogy tele tömtem...”* (Reguly levele szüleinek Bécsből, 1837. augusztus 4.)

A táska kinézetére a címlapon is látható a vándorló mesterlegények által használt hátizsák adhat támpontot. Erdélyi János: Magyar népmesék c. kötetében pedig a „Százat egycsapásra” mesterlegénye mellé, a földre rajzolta az illusztrátor a hátizsákot (Heckenast Gusztáv, Pest, 1855.; www.gutenberg.net).

Utazó ruhám

De mivel is tömte tele Reguly útitáskáját? Alapos listáját végignézve megtudhatjuk, hogy milyen ruhadarabokat vitt magával:

Utazó ruhám

üng

gatya

lábbruha

lábkapta

zsebbevaló

nyakravaló

mellyén

smisli

kendō

nadrága

| trák |

kabát

Honművész 1834. évf. 19. szám melléklete

Utazóruhák jegyzéke Reguly bécsi útijegyzeteiből (MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, M. Irod. Régi és Újabb Írók m. 12-r. 2.)

Milyenek lehettek ezek a ruhadarabok? Úgy gondoljuk, hogy egy fiatal, polgári származású joghallgató első nyugati útjára az utazáshoz alkalmas, nyárias, de ugyanakkor divatos holmikat pakolhatott be magának. A korabeli divat szerinti férfi öltözet megidézéséhez segítségünkre lehet a mellékelt kép a Honművész c. irodalmi divatlapból. Az 1830-as évek divatja a bécsi biedermeier, amely jól illeszkedett a Nyugat-Európában egyre terjedő polgári életformához. Ezt a viseletet a vidám színek árnyalatai, az elegancia és a praktikum jellemezték. A korszak férfidivatja feltűnés nélküli, amelyben már megkülönböztették a nappali és társasági, a nyári és téli öltözködést. A férfi öltözködés élénk színeket tartalmazott, az elöl zsebekkel

és széles kihajtott ellátott mellény volt. Gombolása általában egysoros, színe bármilyen lehetett: sötét, világos, mintája csíkos vagy kockás, de az egyszínű mellény is gyakori volt. Általános viselet a fehér vászoning, aminek keményített állógallérja hegyes volt. Nyakban, a gallér körül, művészi csokorba kötött nyakkendőszalag hordtak. A férfiak öltözetében a listában is szereplő 'üng' és 'mellyén' fölé a korban divatos zakó (a redingote) került, ami derékra szabott ruhadarab volt, derék alatti részét trapézosan bővülőre és körben azonos, térd alatti hosszra alakították. Ujja húzott, puffos volt. Ami a nadrágot illeti, a korábban divatos térdnadrág helyett a hosszú nadrág, a pantalló vált általánossá. A pantalló derékon rögzült, csípővonalban bő volt, szárai a boka felé erősen beszűkültek és a cipő talpáig értek. Ezt a cipő talpa alá húzott talpalóval érték el, ami simára, gyűrődésmentesre feszítette a nadrágot. Színe mindig világos: homokszínű, drapp, világosszürke, esetleg okkersárga volt. (Fülekli Zuzsa – Kaposi József: Viselettörténeti mozaikok. Keleti István Alapfokú Művészeti Iskola és Művészeti Szakgimnázium, Bp., 2018.)

Honművész 1834. évf. 10. szám melléklete

Útikönyv

Diákévei alatt Regulyt különösen érdekelte a földrajz és a történelem, ilyen irányú érdeklődése nyomán több városban is megfordult. A szüleinek írt leveléből sejthető, hogy a bécsi útnak is felkészülten vágott neki: „...sokszor úgy ösmérem béts ut-
szájit mintha esztendejik laknék itt, sött olyanokat is mellyeket még nem is láttam, helyezésekrül meg ösmérek, minthogy Smidl könyvét, »Vien vie es ist« utunkba olvastam, Béts városa terveivel, s ezért a Cancellariat meg talál-
tam kérdezés nélkül, jol-lehet még életembe nem voltam a városba”. Az említett mű, a „Bécs úgy, amilyen” Adolph Schmidl Bécsről szóló útikönyve, 1832-ben jelent meg elő-
ször németül. Második, bővített kiadása is hamar, 1837-ben követte.

Reguly lelkesen számolt be a bécsi látnivalókról is: „...9 után a városba megyek, innen a Technicus Cabinetbe, gyönyörű hasznos dolgokat látok, először die Kano-
nen gieserei [ágyúöntés], kis modellakba, külömb féle fegyvereket, svim-
maschinen [úszógépek] a Pionereknek, Damfva-
gen [gőzkocsi], porcellán edények, urnák...”

Weisz Károly néhány évtizeddel később íródott sorait olvasva nem csoda, hogy Regulyt ámulatba ejtették a bécsi múzeumok és gyűjtemények. Ugyanis Bécs már a 18. század folyamán „...az udvari könyvtár és az egyetemi könyvtár értékes könyükincsek bevásárlása s a megszüntetett kolostorok könyvtárainak beolvasztása által gazdagított; életbe lépett az ásvány-gyűjtemény, a bécsi és schönbrunni növénykert, a pénzek és régiségek tára és az állattani gyűjtemény a Hofburgban. A prágai, gráci, innsbrucki stb. császári kastélyok gazdag műgyűjteményeinek értékesebb tárgyai Bécsbe vándoroltak. A Belvederebeli császári képcsarnok, a kincstár, az ambrasi gyűjtemény és az Albertina a Hofburg gyűjteményeivel egyesítették, Olaszországban, Németalföldön és Németországban eszközölt bevásárlásokkal nagyobbítottak és így gazdag forrásaiává lettek úgy az ide valók, mint az idegenek tanulmányainak, indítóivá újabb műalkotásoknak.” (Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képben, Bécs és Alsó-Ausztria, 1888.)

Térkép: Geschichte der Stadt Wien / Franz Tschischka, Stuttgart, 1847

Wien wie es ist.

Die
Kaiserstadt und ihre nächsten Umgebungen
nach authentischen Quellen,
mit besonderer Berücksichtigung wissenschaftlicher
Anstalten und Sammlungen,
und einem Anhang:
acht Tage in Wien,
als Anleitung die vorzüglichsten Sehenswürdigkeiten im
kürzesten Zeitraume zu besuchen,
dargestellt von
A. Schmidl.

Zweite durchaus vermehrte und verbesserte Auflage.

Mit einem Plane der Stadt und Vorstädte.

Wien 1837.

Gedruckt und im Verlage bei Carl Gerold.

T.M.

Schmidl: Wien wie es ist címlapja, 1837.

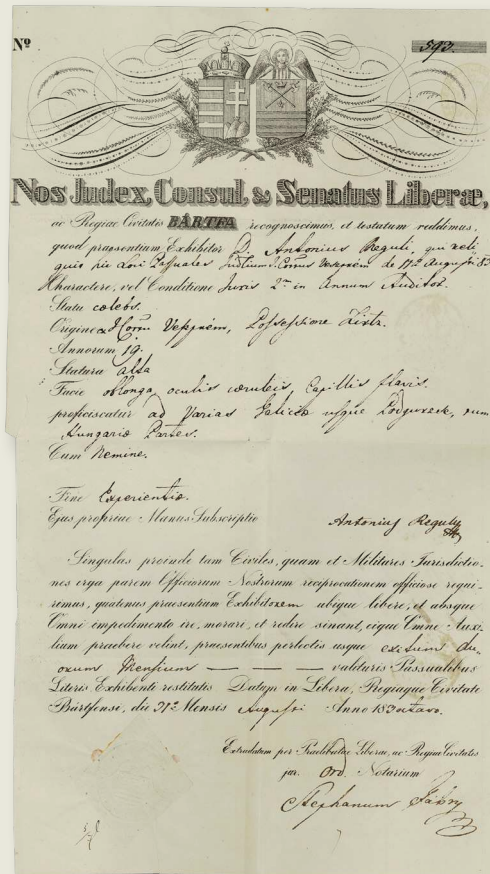

Útlevel és útiköltség

Az utazás mindig is költséges dolognak számított. Egy hónapos bécsi kirándulásához Reguly is zirci mecénásától, Villax Ferdinánd apát úrtól kapott támogatást. A 125 forintnyi úti költségről ezért rendesen elszámolást is készített. Ez az összeg jelentős: megfelel édesapja, Reguly István negyedéves ügyvédi fizetésének, amit a zirci uradalom legjobban fizetett alkalmazottjaként keresett meg az 1820-as években.

A legdrágább a gőzhajóra váltott jegye volt, majd ezután a táskája elkészíttetéséért fizetett a legtöbbet. Étkezési és szállásköltségei mellett füzetek, könyvek árait is feltüntette a listában.

A felsoroltakon túl az utazáshoz feltétlen szüksége volt Regulynak még egy dologra: az úti okmányra. Megírt listáján szerepel is passzus néven, amiért 1 ezüst forintot kellett fizetnie. Reguly útlevelére gondolva ne egy könyvecske formájú okmányt képzeljünk magunk elé, hiszen az akkori útlevelek, nevüknek megfelelően nagy méretű (kb. 25×35 cm-es) nyomtatványok voltak.

Reguly Antal útlevele, melyet Bártfán állítottak ki 1838-ban (MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Földrajz, 8r-1.)

Az útlevel kiadása Magyarországon hosszú évszázadokig főleg gazdasági-kereskedelmi jellegű volt, a nemesek, polgárok ezzel az okmánnyal igazolták, hogy ők réveken, vámokon díjat, adót nem kötelesek fizetni. Erre utal a „passzus” szó is, hiszen ez eredetileg szorost, hágót, illetve átkelést jelentett. Pesti indulásánál Regulynak igazolni kellett magát passzusával, hiszen az útlevel felmutatása kö-

telező volt a gőzhajóra való jegyvételnél is. Útlevelet egyébként a belföldi utazás során is alkalmaztak. Bár Reguly esetében nem valódi külföldi utazásról volt szó, hiszen az 1837-es bécsi kirándulása nem esett a Monarchia területén kívülre.

N. Villax Apát úr kegyességéből kapott
125 fl. 25 kr. kiadási lapjroma.

Paktapen kéjritőjére	—	—	12	—
— lakatjára	—	—	2	15
Dafnyra	—	—	1	—
Nagy Algebraja	—	—	4	10
Decker 12. r. füzet	—	—	2	50
Decker 12. r. füzet	—	—	22	50
Heinrichnak Hugo könyvéért	—	—	3	20
28. Jul. Gőzhajon ebédem	—	—	2	—
— Vátsorom	—	—	—	55
29. Jul. — fölöfőköm	—	—	—	23
— — — — —	—	—	2	—
— — Vátsora lakatjára	—	—	—	20
— — — — —	—	—	1	6
— — — — —	—	—	54	29

Reguly elszámolása Villax Ferdinánd támogatásáról. (MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, M. Irod. Régi és Újabb Írók m. 12-r. 2. sz.)

Táguló horizont: Stockholmtól Pétervárig

Táguló horizont: Stockholmtól Pétervárig

Reguly Antal tehát – elvégezve az egyetemet – útnak indult Nyugat-Európa felé. Útlevele négy hónapra szólt, feltehetően zsebpénzét is ennyi időre kapta, ám miután 1839 nyarán elhagyta Magyarországot, csak 1847 őszén tért haza. Mi történt eközben?

Reguly számára az utazással kinyílt a világ: kíváncsisága, érdeklődése minden lépéssel egyre nőtt, és ezzel együtt változtak tervei is. Bár nem tudjuk, mi volt az eredeti cél, amiért elindult, de az biztos, hogy ez folyamatosan átalakult. Németországból Svédországba már egy alkalmi ismeretség vitte, onnan tovább Finnországba újabb kapcsolatok és immár tudományos célok is. A kutatási tervek vezették később tovább, Szentpétervárra.

A terem központi témája a Finnországban eltöltött másfél év, ezért középen Finnország – akkor az Orosz birodalom Finn Nagyhercegsége – térképe látható terepasztalon, rajta Reguly útvonala. A főbb állomásokat jelölő táblákon korabeli festmények és grafikák mellett Reguly levélrészletein, jegyzetein keresztül ismerjük meg az utazó benyomásait, gondolatait, terveit. A terepasztal körül álló nyírfák jelzik, hogy Reguly terepkutatást is végzett.

A falakon elhelyezett – nem kevés – szöveg kitér a nyelvtanulás, a tudományos önképzés mellett a társasági életre is.

A teremben két teljes viselet látható a Reguly Múzeum gyűjteményéből. A 20. század második feléből származó finn és számi viselet eltérő története a hosszabb tárgymagyarázatokból derül ki.

A Kalevala és az azt övező folklórgyűjtő mozgalom nagy hatással volt Regulyra. Maga is készített fordítást az eposzból és dalokból. A teremben található IT-állomás ezekkel kapcsolatos információkat oszt meg. Meghallgatható a Kalevala első éneke tíz különböző magyar fordításban – közte Regulyéval. A vót gyűjtés kéziratai mellett újabb kori hangfelvételeken keresztül ismerhetjük meg a balti nép dalkincsét. A lappföldi úton Reguly számi jojkákat – rövid énekeket – is lejegyzett, így a Jojka adatbázis 20. századi anyagából is ízelítőt adunk. Ehhez a kiállítási egységhez tartozik egy kantele is, melynek története ugyancsak az IT-állomáson olvasható.

Reguly Stockholmban találkozott először a nyelvrokonság kérdéseivel, és finnországi tartózkodása végén kijelentette: „a tudománynak fogok élni”. Döntését hosszas úívódás előzte meg, hiszen szülei és a zirci apát hazavárták, pénze elfogyott. E nehéz folyamatot mérlegelő játékkal tettük átélhetővé: mindenki eldöntheti, hogy a mérleg melyik serpenyőjébe helyezi a súlyokat: a hírnevet, megélhetést, kíváncsiságot, biztonságot... Hazatér-e vagy tovább utazik?

Mérlegeljünk!

– játék –

Reguly hosszasan mérlegelt: a tudásvágy mellett a siker és a haza szolgálata vonzotta, de tisztában volt azzal, hogy tudományos pályára csak anyagi támogatással léphet. Ismerte családját és az apát

elvárását is: jogi állás, család, karrier Magyarországon, de kár tagadni: kíváncsi természete az utazásra ösztönözte...

**Reguly döntött.
Te hogy döntenél?**

„Hogy honnan van ez az észak iránti lelkesedésem? Nem tudom...”

Csak találgatjuk, miért indult el 4 hónapra érvényes útlevelével, szüleihez haza sem térve nyugat-európai útjára a frissen végzett jogász. Talán továbbtanulási lehetőséget keresett, talán csak világot akart látni, felhasználva édesapja és a zirci apát támogatását. Az azonban biztos, hogy élete innentől egyetlen nagy utazás, melyről csak nyolc év múlva tért haza – akkor már elismert tudósként és tapasztalt utazóként. 1839. július 18-án elhagyta Pestet, átutazott Cseh- és Németországon, de csak Hamburgnál jelent meg észak – elsősorban a skandináv táj és kultúra – vonzása leveleiben. Stockholmból említette először Szentpétervárt úticélként; Finnország eleinte még a tervekben sem szerepelt. Biztos, hogy a Svéd Királyi Könyvtárban Reguly találkozott Adolf Ivar Arwidssonnal, a finn nemzeti mozgalom egyik kulcsfigurájával, aki Svédországban élt, hiszen radikális eszméit az 1809 óta a cári Oroszországhoz tartozó Finn Nagyhercegségben nem tűrték meg. Arwidssonnak kulcsszerepe

menni

FINN 🌀: mene- ÉSZT 🌲: mine-
SZÁMI 🌀: manna- KOMI ✂️: mun-
HANTI 🌀: man- MANYSI 🌀: min-
NYENYEC 🌀: miny- MARI 🌀: mie-

A Svéd Királyi Könyvtár épülete 1877-ben

volt abban, hogy Reguly a nyelvrokonság kérdése felé fordult. A magyar nyelv eredetével, rokonságával kapcsolatos kutatás magával ragadta a reformkori magyar ifjút, aki bő kéthétnyi olvasás, tájékozódás után finn diákok társaságában – akik közül többekkel hosszú barátsága szövődött – felszállt a tél beállta előtti utolsó hajóra, és 1839. november 8-án finn földre lépett.

Árkádsor az Alster-tó partján, Hamburgban. Gray, James, 1850

„Stockholmba érkezvén a kir. könyvtár látogatása alkalmával a fő könyvtárnokkal beszédbe eredvén, ki is a' magyar és finnus szavak közti hasonlatosság nyomozására birni igyekeze és annyira gerjeszté vágyát, hogy egy néhány nap múlva finnek fő városából Helsingforzbul érkezett attyafiával csak ugyan el is mentt; így támadván benne a' vágy magyarok eredetei utáni nyomozásra.” (Reguly István levele Toldy Ferencnek, 1845. november 27. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, M. Irod. Levelezés 4-r. 88/37.)

„Hogy honnan van ez az észak iránti lelkesedésem? Nem tudom; de már egy egész éve ural, és mivel ezt a vidéket elég jól ismerem, tudom, hogy nem fogok csalódní. Svédország történelme ragadott meg elsőként, és ezen keresztül az érdekes svéd karakter. Erről tudnak a barátaim is, akikkel kapcsolatban voltam, de ők nem hitték, hogy ide eljutok.” (Reguly Antal levele szüleinek, 1839. szeptember 18., Hamburg. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Ms 4754/127.)

„Én a telet saját hazájában keresendem fel...”

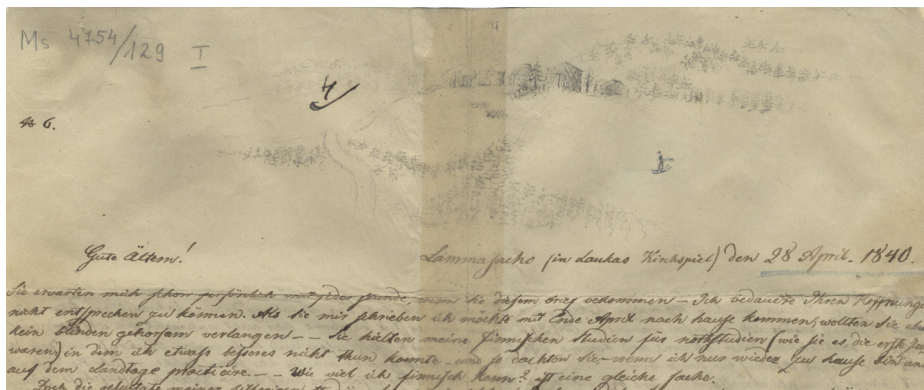
Reguly másfél évet töltött Finnországban. Ezalatt bejárta az országot, több nyelvet elsajátított, tudományos tervekkel foglalkozott meg, közben pedig maga is változott: élete teljesen új fordulatot vett. Életpályája egészére rátekintve a finnországi időszak a nagy döntés és a felkészülés időszaka, holott akkori megfigyelései önmagukban is értékes forrást jelentenek a korabeli finn életről. Az első hónapokat Helsinkiben töltötte a városi értelmiség által használt svéd, valamint a finn nyelvi tanulmányozásával, nyelvészeti és történeti olvasmányokkal. Közben élénk társasági életet élt: bálókba, koncertekre, vendégségbe járt, tájékozódott a finnországi kulturális élet minden területéről. S volt is miről: a finn nemzeti öntudat erősödésének az 1835-ben megjelent Kalevala hatalmas lendületet adott, a népköltészet, a finn nyelvi és kultúra tanulmányozása széles mozgalommá alakult. Mindez Regulyra is nagy hatást gyakorolt. 1840 tavaszán vidékre – a kö-

zép-finnországi Laukaaba – ment, hogy a finn nyelvet „a nép ajkáról” tanulhassa el. Jó barátja, Wolmar Schildt orvosi körzetében két hónapot töltött, ebből az idő jelentős részét egy parasztcsaládnál lakva. Anyár beköszöntével innen Kelet-Finnországon át Lappföldre utazott, és egyre szorgalmasabban jegyezte le tapasztalatait nemcsak a népi kultúrára vonatkozóan, hanem a tájra, gazdálkodásra, iparra, közigazgatásra is kitérve. Útjának legészakibb állomása a svéd határ mellett fekvő Karesuando település volt, ahol Lars Lévi Laestadius lelkész, botanikus házában vendégeskedett. A tudós lelképásztorral folytatott beszélgetések megerősítették Regulyt abban, hogy a tudománnyal foglalkozzon. A Tornio folyó völgyében ereszkedett le a Botteni-öböl partjára, ahol Kemiben és környékén időzött, majd Vaasa városában töltötte a telet, elsősorban a számi (lapp) nyelvi tanulmányozásával. 1841. január elején visszatért Helsinkibe, ahol folytatta tanulmányait. A Finn Irodalmi Társaság biztatásként levelező tagjává választotta.

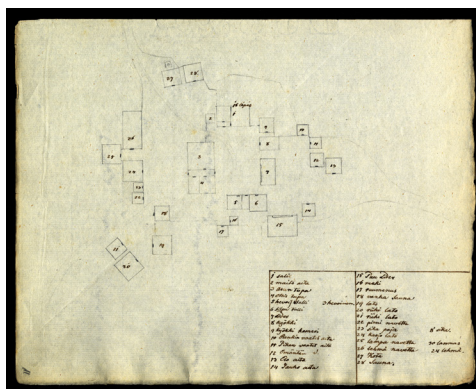

Reguly finnországi életéről három forrástípus tudósít: haza – elsősorban szüleinek és a zirci apátnak – írott levelei, finn tudósokkal, barátokkal folytatott levelezése és Finnlandi úti jegyzetek címen ismert feljegyzései. Ez utóbbit gyakran naplónak azonosítják, pedig Reguly csak több hónap kintlét után, Laukaaban kezdte el vezetni a 31 füzetből álló kötetet, és a korábbi időszakról visszaemlékezésként számolt be. Saját megfigyelései mellett szövegeket is lemásolt.

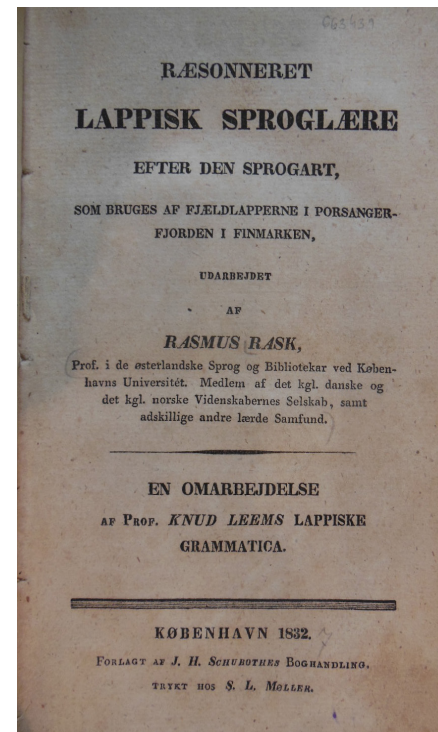
„Ez a táj, amelyet elől rajzoltam maguknak, Lammasachót ábrázolja – egy dombon terül el, és akkor, amikor lerajzoltam, 10 napja, még teljesen hó borította. A 2 magassabb fa közül, amelyek az udvarban állnak, az egyik lucfenyő, a másik egy nyírfa, ez utóbbi pont az én ablakom előtt áll, és a monsieur, aki a siléceken fut – én vagyok.” (Reguly Antal levele szüleinek, 1840. április 28., Lammasaho. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Ms 4754/129.)

A lammasahói tanya térképe a Finnlandi úti jegyzetekből. Az épületek: 1. fogadószoba 2. tejeskamra 3. lakószoba 4. előszoba 5. lóistálló; 3 ló 6. takarmánytároló 7. fészér 8. kony-

ha 9. kamra 10. a béresek ruhatárolója 11. a szolgálólány ruhatárolója 12. a gazdaszony ruhatárolója 13. magtár 14. liszteskamra 15. fáskamra 16. árnyékszék 17. abrakatároló 18. régi szauna 19. pajta 20. csűr 21. csűr 22. kis istálló 23. disznóól; 8 disznó 24. takarmánytároló 25. birkaistálló; 30 birka 26. tehénistálló; 24 tehén 27. sátoorkunyhó 28. szauna (Reguly Antal: Finnlandi úti jegyzetek. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Tört. Fölldr. 4-r. 25.)

„Svédül kellett tanulnom, hogy elsajátíthassam a finn nyelvet – most pedig a lapp miatt rövid előtanulmányokat kellett végezmem dán nyelvből (közeli rokon a svédvel), mert a grammatikák és más segédanyagok ezen a nyelven íródtak. Ha még két évig ilyen progresszióban élhetnék – ellenőrizhetne engem – nem hiába utaztam volna. – Hallana engem valaki társaságban, ahol ugyanazon az estén a férfiakkal finnül, a hölgyekkel svédül beszélek, – remélem, elégedett lenne. Sokan csodálkoznak azon, hogy talán mégis a nyelvrokonság az, ami nekem ilyen haladást tesz lehetővé. Ha egy svéd tanul finnül, a kiejtésével ugyanaz a helyzet, mint egy németnél, aki magyarul tanul – és fordítva – a finn úgy beszél svédül, mint a magyar németül – teljesen ugyanaz. Nem éreztem semmi nehézséget akkor, amikor Helsingforsban, rögtön finn tanulmányaim kezdetén egy társaságban finnül kellett felolvasnom – mindenki csodálkozott –, és úgy vélték: – ez egy született finn akcentusa, nyelve.” (Reguly Antal levele Villax Ferdinánd zirci apátnak, 1840. szeptember 30., Vaasa. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Ms 4754/129.)

Rasmus Rask lapp (számi) grammatikájának címlapja. Kopenhagen, 1832

„a finn táj olly gyönyörű...”

A Reguly Múzeum gyűjteményében lévő finn viseleteket magyarul leginkább népviseletnek neveznénk, de finnül elválnak egymástól a „népi” és a „nemzeti” viselet. A nemzeti viselet azonban kisebb tájegységekre, akár településekre korlátozódik: a helyi hagyományok figyelembe vételével tudatosan alakították ki, tervezték-tervezítették meg a 19. század második felétől kezdődően. Szigorúan, írásban rögzítették az anyag- és színhasználatot, a szabásmintát, valamint a viseletet alkotó ruhadarabok leltárát. Az elkészítés módja továbbra is alapvetően kézműves technikákon alapul. Egy rend viselet komoly értéket képvisel, különösen a kiegészítőkkel együtt. Ezeket a helyi viseleteket hordják ünnepi alkalmakkor, legyen az egyházi, állami, közösségi jellegű összejövetel.

A vitrinben a puulavesi női „nemzeti” viselet

látható. Ezt U. T. Sirelius finn néprajzkutató tervezte és publikálta – más viseletekkel együtt – 1922-ben. Alapja egy 18. század elején készült ruha, amely 1870-ben került a Finn Nemzeti Múzeum gyűjteményébe. A teljes viselet részei: fehér inguáll széles gallérral, sötétkék felsőrészből és piros csikos gyapjúszövetből álló ruha, fehér kötény, szövött öv zsebszerű táskával, piros hajszalag, fehér harisnya, fekete cipő, valamint ezüst nyaklánc medállal. A kiállított tárgyak: ruha (RAM 2010.9.4.), inguáll (RAM 2010.9.5.), kötény (RAM 2010.9.1.). A Reguly Múzeumba ajándékozás útján került viselet az 1950-60-as években készült. Gyűjteményünkben hiányzik az öv, a harisnya és a cipő.

víz

MANYISI : **vit** KAMASSZ : **bu**

FINN : **vesi** ÉSZT : **vesi**

MARI : **vit** NYENYEC : **vit**

„tovább gyalog Lappföldre vándorolni”

kő

FINN : **ki**vi ÉSZT : **ki**vi

MARI : **kü** HANTI : **keu**

MANYISI : **kau** KOMI : **ki**

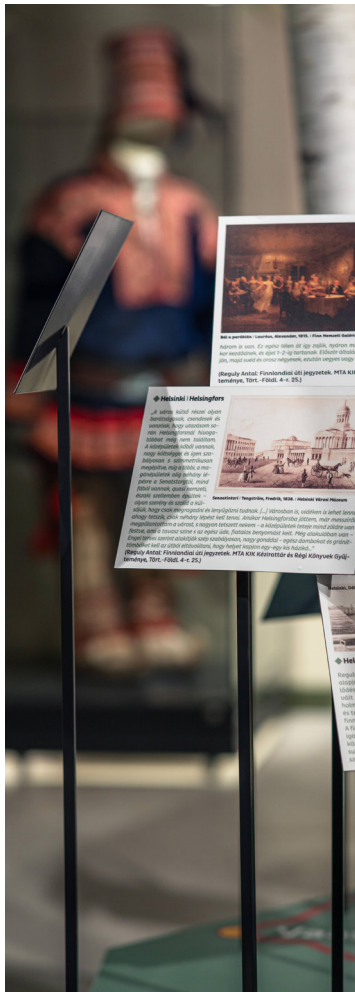
igazán nagy kihívást a számi viseletre Lappföld turisztikai karrierje jelentette.

A helyi népcsoport életmódja, öltözete, tárgyi világa turisztikai márkává lett, de nem a számik, hanem a többségi lakosság üzleti érdekei szerint. Az ajándékboltokban sematizált, méretezett ruhadarabok, nyakláncra fűzött miniatűr sámándobok, cserzett rénszarvasprémek várják a vendégeket. A hagyományos számi kézműves termékek ettől eltérő csatornákon érhetőek el. A Reguly Múzeum gyűjteményében mindkét tárgycsoport képviselteti magát. A vitrinben egy hagyományosnak nevezhető, a 20. század második feléből származó finnországi számi férfi viselet látható. A posztókabátot bőrvő fogja össze, a lábakra prém nadrágszárakat húztak, a lábfejen rénszarvasprém cipő van, szövött szalaggal rögzítve. A fejen a jellegzetes négycsúcsú sapka látható. (RAM 2010.12.1–4.)

Finnországi körút

◆ Mezőgazdaság

„...itt Albackában is van még több mocsár, Tikkanenben is, de már sokat dolgoznak kiszáritásukon – a fagyok, amelyeket ezek a mocsarak okoznak, nagy ösztönzést jelentenek a gazdáknak. Sok vesződséggel jár ez – 10 évig tart, míg jó rét lesz belőle. Általában ősszel kezdenek el rajta dolgozni, a közepén végig ásnak egy jó víz-elvezetőt – amitől indulva aztán 5 ölenként húzzák a többi párhuzamos árkot az egész mocsaras területen át – hogy jól lefolyhasson a víz, kiszáradhasson a föld. Továbbá körülvágják a fákat, és az egészet otthagyják a napnak és a levegőnek. A harmadik évben végzik el általában az első fölégetést, ez csak durva égetés, ami után a vastag, megmaradt fátörzseket hazaviszik tűzifának, a vastag fagyökrereket, amelyeket könnyebben ki lehet húzni, aztán nem messze egymástól halomba rakják – s ekkor jön a második égetés. [...] Egy-két hét múlva rá több helyen föltörnek ekével az egész fölégetett területet, újból száradni hagyják, s ismét fölégetik.”

(Reguly Antal: Finnlandi úti jegyzetek. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Tört. Földr. 4-r. 25.)

Finn tájkép | Holmberg, Werner, 1855. | Finn Nemzeti Galéria

◆ Szent Iván éjszakája

„Szt. Iván napja (Juhannus) Az ezt megelőző estét ünneplik. Kis nyírfákat hoznak, feldíszítik velük az udvart, felállítják őket a kapuktól a szobáig – amelyet szintén ezzel díszítenek körbe – fákat a penkikre (padokra) állítják, s így fölérnek a tetőig – ekképp marad egész Szt. Iván napján. Este, mikor besötétedik, sok fát hordanak egy magas fa köré, a dombokon vagy a tengerparton és puskaropogás közepette meggyújtják. Bizonyára csodálatos, amint a láng magasra csap, s az egész fa hamuvá porlik szét. Ekkor fölhasználják minden gyűlékony dolgot – régi kátrányoshordókat is elővesznek, s vízre bocsátanak – aztán a part mentén eveznek, és énekelnek és játszanak a csónakban (Nyland). Összegyűlnek a tűz mellett táncolni és énekelni, míg néhány lány az erdőbe fut s a huhuilen-t, egyfajta pásztortánc-dalt énekelnek. Minden vidéken gyűjtanak ilyen tüzet, s versenyeznek, kinek csap magasabbra a lángja. (A tüzet vagy farakást kokko-nak nevezzük.)”

(Reguly Antal: Finnlandi úti jegyzetek. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Tört. Földr. 4-r. 25.)

Szent Iván-éji tánc Turku környékén | Ekman, Robert Wilhelm, 1833. | Finn Nemzeti Galéria

◆ A társasági élet

Bál a parókán | Lauréus, Alexander, 1815. | Finn Nemzeti Galéria

három is van. Ez egész télen át így zajlik, nyáron mindenki vidéken van. A bálók 7-8 óra-kor kezdődnek, és éjjel 1-2-ig tartanak. Először általában keringőznek, aztán néhány francia jön, majd svéd és orosz négyesek, ezután vegyes vagy mazurka, végül keringő zárja a bált.”

(Reguly Antal: Finnlandi úti jegyzetek. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Tört. Földr. 4-r. 25.)

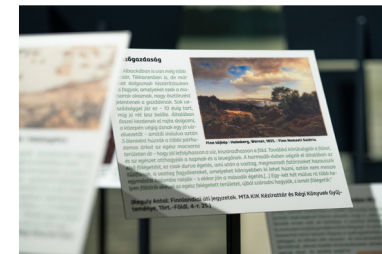
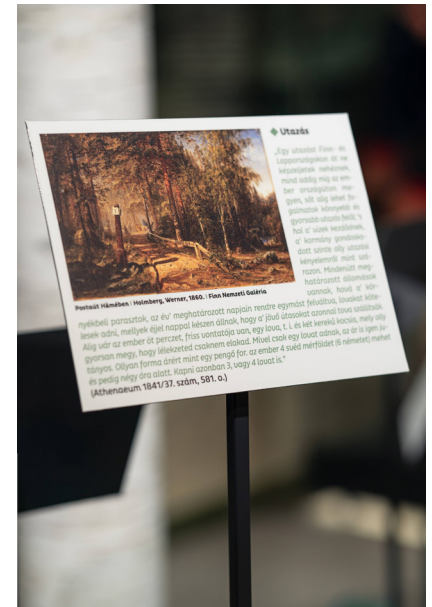
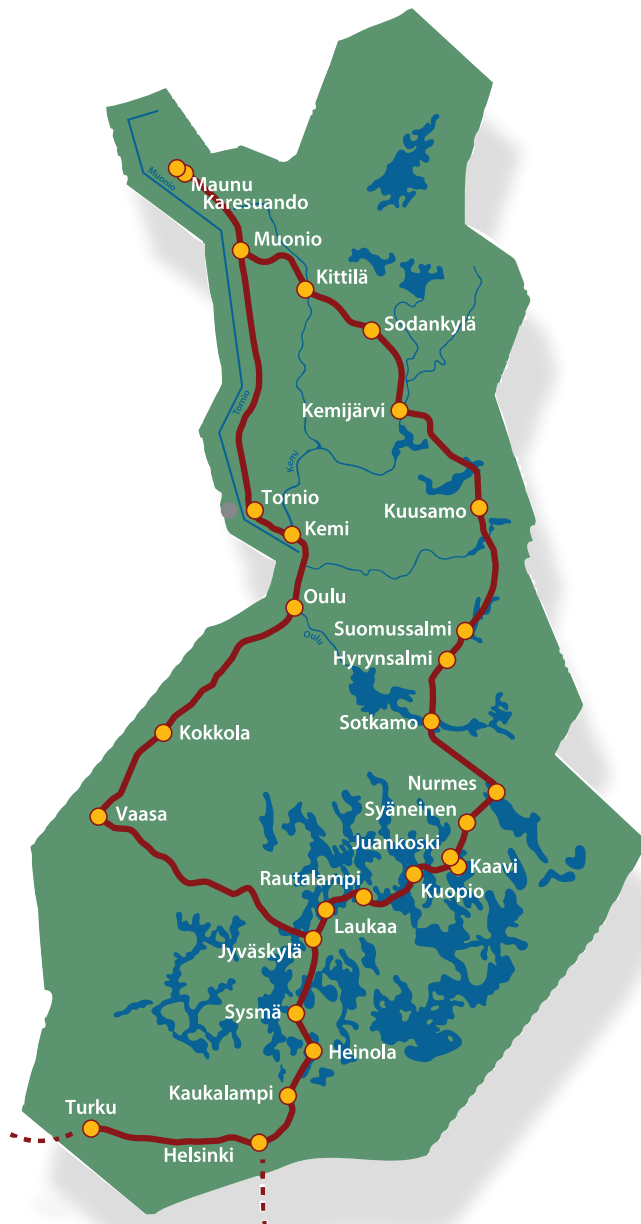
◆ Utazás

Postautt Hämeben | Holmberg, Werner, 1860. | Finn Nemzeti Galéria

„Egy utazást Finn- és Lappországon át ne képzeljetez neheznek, mind addig míg az ember országúton megyen, sőt alig lehet fogalmatok könnyebb és gyorsabb utazás felől; 's hol a' vizek kezdődnek, a' kormány gondoskodott szinte oly utazási kényelemről mint szárazon. Mindenütt meghatározott állomások vannak, hová a' környékbeli parasztok, az év' meghatározott napjain rendre egymást felváltva, lovakat kötelesek adni, melyek éjjel nappal készen állnak, hogy a' jövő utasokat azonnal tova szállítsák. Alig vár az ember öt percet, friss vontatója van, egy lóva, t. i. és két kerekű kocsi, mely oly gyorsan megy, hogy lélekzeted csaknem elakad. Mivel csak egy lovat adnak, az ár is igen jutányos. Olyan forma árért mint egy pengő for. az ember 4 svéd mérföldet (6 németet) mehet és pedig négy óra alatt. Kapni azonban 3, vagy 4 lovat is.”

(Athenaeum 1841/37. szám, 581. o.)

„hogy ezeket magyar nyelvre átültessem...”

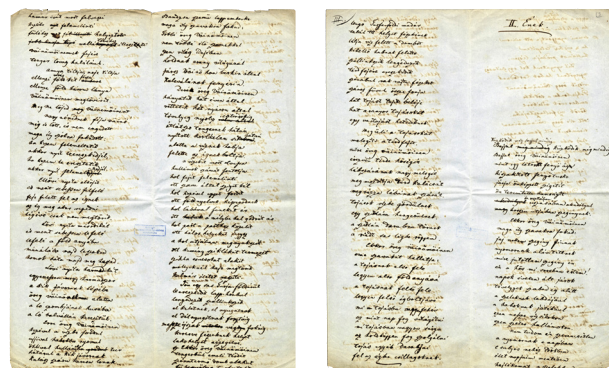
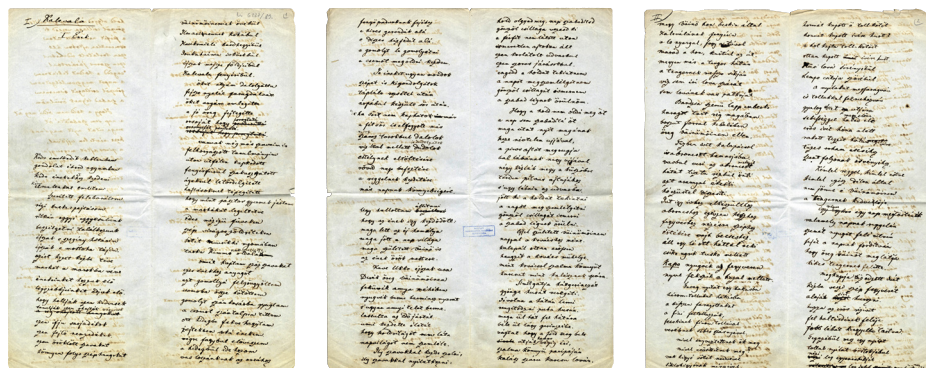
Reguly és a Kalevala

„1835-ben a Tudós Társaság kiadott egy finn népköltési gyűjteményt. Ezeket Finnország északkeleti részén, az orosz határnál gyűjtötték, sokat pedig Oroszországban, Arhangelszk felé (a lakosság itt még többnyire finn származású); mind mitologikus, epikus tartalmúak, és évszázadok óta egészen mostanáig fennmaradtak a hagyomány által, azon szokás által, hogy ünnepi alkalmakkor régi dalokat, költeményeket adnak elő. Bemutatják a régi finnek vallását, és finomságuk, különös egyszerűségük és északi karakterük olyannyira figyelemre méltó, hogy méltán Homérosz mellé állít-

hatjuk őket. Sok elavult szót tartalmaznak, és olyan szavakat, amelyeket csak ezeken az északi vidékeken használnak, ezért nehéz őket megérteni. Még egyetlen nyelvre sincsenek lefordítva, de ha hazamegyek, egyik első teendőm az lesz, hogy ezeket magyar nyelvre átültessem” – írta Reguly 1840. április 28-án kelt levelében szüleinek. A fordítást valószínűleg még Finnországban megkezdte, hiszen későbbi utazásai alatt erre aligha lett volna ideje. Reguly fordítástöredéke nemcsak azért különleges, mert az első a magyar fordítások között – ma már öt teljes magyar nyelvű fordítás létezik: Barna Ferdinánd, Vikár Béla, Nagy Kálmán, Rácz István, Szenté Imre tollából –, hanem azért is, mert a Régi Kalevalán alapul. Az első kiadás hazai fogadtatásán és nemzetközi sikerén felbuzdulva ugyanis Elias Lönnrot tovább bővítette művét, és a ma ismert formájában 1849-ben jelent meg a Kalevala. A későbbi, teljes fordítások már ez alapján készültek. A Kalevala elsöprő sikere folklórgyűjtésre ösztönözte a finn értelmiség színe-javát. A gyűjtések hatására kialakultak a „professzionális” énekesek: a hagyományok legjobb ismerői, annak legjobb előadói közismert személyiségek voltak, minden gyűjtő hozzájuk utazott dolgozni, így volt olyan énekes, aki kutatók egész sorának énekelt vagy diktált le szövegeket. Reguly kéziratos hagyatékában található néhány olyan kézirat, amely ilyen híres finn énekesektől származik, akik akár maguk is írásban rögzítették alkotásaikat. Paavo Korhonenhez el is utazott, és a helyszínen kapott tőle kéziratot. Ez azonban tartalmát tekintve nagyon eltér attól az „ösi és mitologikus” témától, amit egy runóénekestől „várunk”. A saját kéziratában továbbadott mű kalevalai versmértékű, témája azonban éppen a nemzeti ébredés és a népköltészet felé fordulás hatására a finn nyelv használatára ösztönző programbeszéd.

Robert Wilhelm Ekman: *Pentti Lytinen a verseiből olvas fel egy saavói parasztházban.* 1848. Finn Nemzeti Galéria

◀ **Reguly Antal Kalevala-fordítástöredéke.**
MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye,
Ms 6227/89.

„a finn nép oly gazdag dalokban...”

Amikor Reguly Antal 1839-ben megérkezett Finnországba, a finnek az 1835-ben megjelent Kalevala lázában égtek. A nemzeti romantika korában a népköltészet és az anyanyelv felé fordulás egész Európában jellemző volt. Finnországban e folyamat emblematikus terméke a Kalevala, melyet Elias Lönnrot szerkesztett, saját folklórgyűjtései alap-

ján. Az orvosként dolgozó Lönnrot bejárta Északkelet-Finnországot és Karjala falvait, ahol epikus és lírai énekeket is gyűjtött. Eredményei nyomán a gyűjtőmunka mozgalommá szélesedett. Az első, azóta Régi Kalevalának nevezett gyűjtemény szövege többszörösére nőtt. Nem csoda, hogy Reguly figyelme is a finn népköltészet felé fordult. Amint nyelvtudása engedte, fordítani, majd gyűjteni is kezdett – bár útja során a legkülönbözőbb dalok szövegét eddig is feljegyezte. Meglátogatta a kor neves „népi énekesét”, Paavo Korhont, akiről

– naplója tanúsága szerint, bár nyoma nem maradt – portrét is rajzolt. Első népdalfordításai útleírásaival együtt az Athenaeum című folyóiratban láttak napvilágot, Kalevala-fordítása kéziratban maradt ránk.

ének

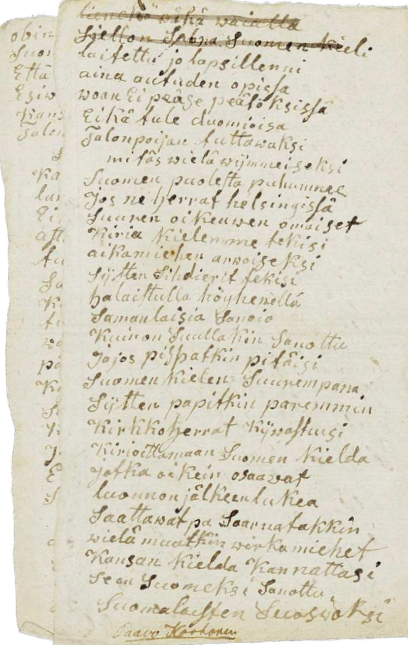
FINN 🌐: ääni ÉSZT 🌐: ääl SZÁMI 🌐: jietna LÍV 🌐: elj

Kantele, Reguly Múzeum, 2019.4.1.

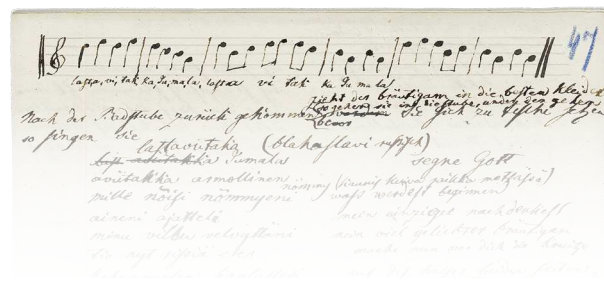
„Wihtejärviiben lakik Paavo Korhonen, a jelenlegi legünnepeltebb finn népi költő – egy régi, hideg szobában ült, halat pucolt és vágott, pipával a szájában – a flegmaság legtisztább formája jellemzi, amit valaha is láttam...” (Reguly Antal: Finnlandi úti jegyzetek. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Tört. Földr. 4-r. 25.)

Reguly Antal első komoly terepmunkájának a vótoknál tett látogatását szoktuk tekinteni. A Kattila egyházasfalutól nem messze fekvő Rudjalában, mely az Észtországból Szentpétervárra vezető út közelében feküdt, szintén híres énekesrel hozta össze a sors. Anna Ivanounától vót nyelvű énekeket gyűjtött, lakodalmas szokásokat jegyzett le. Utána még sokan jártak az énekesnél, így hatalmas anyag került tőle finn archívumokba. Reguly gyűjtését két dolog teszi e sorban különlegessé: egyrészt ő volt az egyik első gyűjtő Anna Ivanounánál,

Paavo Korhonen kézirata Reguly Antal gyűjtéséből. (MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Magyar Nyelvtudomány 4r-7/2.)

nál, másrészt pedig a szokásos szöveglejegyzések mellett Reguly dallamokat is lekottázott az elhangzó énekek szövege mellé.

Részlet Reguly vót gyűjtéséből: lakodalmi ének német fordítással és kottajegyzetekkel. (MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Magyar Nyelvtudomány 4r-7/2.)

„nem utazom el anélkül Finnországból...”

Sajnovics János 1770-ben megjelent munkája fontos mérföldkő volt: a magyar és a lapp (számi) nyelv összehasonlítása nemcsak e nyelvek szempontjából számít ma is alapvető műnek, hanem nagyban hozzájárult az összehasonlító nyelvtörténet elméleti alapjainak lerakásához. Gyarmathi Sámuel 1799-ben már több finnugor nyelvet hasonlított össze, így e két munka megismerésével kezdte meg Reguly nyelvészeti tanulmányait. Regulyt vonzotta maga Lappföld is: az éjféli napsütés, a zord körülmények, a „furcsa varázslónép” élete – elképzelései ugyanis a korabeli klisékből épültek fel. A kalandvágy mellett persze a tudásszomj is hajtotta: már közép-finnországi tartózkodása alatt elkezdte a számi nyelvet tanulni, majd lappföldi útja után Vaasában ez volt fő tevékenysége, sőt újabb utazásra is készült Lappföldre. Finn és számi tanulmányai alapján azonban világossá vált számára, hogy a nyelvrokonságot minél keletebbre érdemes keresni. Ehhez további felkészülésre volt szüksége, amelyre Szentpétervár volt az ideális helyszín, az Orosz Birodalom fővárosa, az európai tudományos élet egyik központja.

Ahhoz, hogy elinduljon, azonban döntenie kellett: a tudományt választja hivatásának. Kapcsolatba került a magyar Akadémiával, és 1841. május 24-én immár a magyar tudomány küldötteként útra kelt Helsinkiből Szentpétervár felé. Áthajózott Tallinnba, onnan Tartuba utazott. Útba ejtette Kattila és Rudjala vót lakosságú falvakat, hogy népdalokat, szokásokat gyűjtsön. 1841. május 30-án érkezett meg Szentpétervárra, ahol megfeszített tempójú tanulmányokkal újabb két évet töltött.

Anders Ekman:
Két hegyi lapp a sátra előtt.
1849. Finn Nemzeti Galéria

„Nem utazom el anélkül Finnországból, hogy egy igazi lapp ne lennék – ha megelégednék a finn nyelv ismeretével, csak félmegoldást érnék el: a magyar nyelv sok sziszegő és olvadó hangja a finnben hiányzik, de mind megtalálom a lappban – ennek a nyelvnek az alaktana is sokkal több hasonlóságot mutat a magyarral, mint a finn stb.: és valóban olyan hasonlóan hangzik, hogy

egy magyar nem tudja anélkül hallgatni, hogy ne ismerné fel benne saját nyelvének egy rokonát, esetleg szülőanyját. – De ha nincs is semmi ebben a dologban, akkor is fontosnak tartom, hogy én született magyarként (amennyire csak lehet) vizsgálat nélkül ne menjek el – eredmény kell, az egyik vagy a másik oldal irányába.” (Reguly Antal levele Villax Ferdinánd zirci apátnak, 1840. szeptember 30., Vaasa. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Ms 4754/182.) Az, hogy a magyar nyelv és nép eredetét magyar tudósoknak kell kutatni, és csak magyar vonhat le e témában megbízható következtetéseket, jellemző a kor magyar tudományos gondolkodására.

„Nagy varázslónak kell lenniük, talán én is tanulok tőlük valamit – legalábbis kártyát vetni és abból jósolni – amiben a lappok szintén mesterek. Alacsony emberek, és nem lehetnek valami nagyon szeretetre méltók – bár ki tudja –, hölgyek eddig nem mondtak róluk véleményt. Meg fogok próbálni néhányukról portrét rajzolni, talán mégis valaki beléjük szeret...” (Reguly Antal levele szüleinek, 1840. április 28., Lammasaho. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Ms 4754/129.)

„a tudománynak fogok élni”

A nyári utazásra kapott zsebpénz már rég elfogyott, Reguly azonban – szülei és az apát felszólítása ellenére – egyre kevésbé készült hazafelé. Leveleit két téma uralta: tudományos tervei és pénzügyi segélykérés. A tét nagy: itthon nyilván szépen előkészített jogászi pálya várta, magas pártfogója, Villax Ferdinánd zirci apát biztos segített volna megfelelő álláshoz jutni, s Reguly kiváló képességei miatt jó előmenetelre is számíthatott. Az utazás azonban létele-mévé vált, a tudományos kutatásban pedig sokkal nagyobb szellemi kihívást – és örömet – lelt, mint az elképzelt jogászi pályán. Képzettsége a tudományos kutatáshoz meglehetősen hiányos volt, így eleinte – részben joggal – sokan kalandorként, zöldfülű műkedvelőként tekintettek rá. Szorgalmát, tehetségét és elszántságát látva azonban bizalmat is ébresztett maga iránt. Az anyagi, szakmai és lelki problémák között úvíódva megérett benne az elhatározás: a tudománynak akar élni.

szívu

FINN 🌐: **sydän** ÉSZT 🌲: **süda**
SZÁMI 🌐: **csada** MARI 🌐: **süm**
HANTI 🌐: **szem** MANYSI 🌐: **szim**
UDMURT 🌲: **sjulem** KOMI 🌐: **sjölöm**

az előre meghatározott életpályától ily messze el tudtam térni, de az utazásom Svédországba új irány az életemben. Nem gondolok többé arra, hogy ügyvéd legyek, – a tudománynak fogok élni. [...] Meghoztam hát a döntésemet – olyat, amelyet otthon valószínűleg nem lett volna bátorságom – boldog leszek vele, hiszen saját vonzalmamat követem, egyszerűen lehetetlen másképp döntenem.

„Jó Apát Úr! Én még nem jövök haza. Ne gondoljon fékezhetetlen utazási vágyra, ami engem ilyen sokáig itt tart, a tanulmányaim miatt van, amelyekből részletes eredményt akarok kapni. Jelenleg Vasa kormányzóvárosban vagyok, és lapp nyelvet tanulok. Már egy éve annak, hogy Svédországba jöttem, és Ön könnyelműségnek tartja, hogy

A körülmények teszik az embert – mondják. Ez nagyon passzív felfogás, nem hiszek abban, hogy ezeket a formáló körülményeket megtaláltam volna, ha ott-hon vártam volna rá, talán Édesanyám mellett. Magam ragadtam meg – ez a saját alkotásom, jónak kell lennie nekem.” (Reguly Antal levele Villax Ferdinánd zirci apátnak, 1840. szeptember 30., Vaasa. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Ms 4754/182.)

„Jó szüleim! Maguk már minden órában személyesen várnak engem haza, amikor ezt a levelet megkapják. Nagyon sajnálom, hogy nem felelhetek meg ennek a várakozásuknak. Amikor azt írták nekem, hogy április végével menjek haza, biztos nem vártak tőlem vak engedelmességet...” (Reguly Antal levele szüleinek, 1840. április 28., Lammasaho. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Ms 4754/129.)

 Az orosz Birodalom – különösen Szingaj – névű, nagy területű, jótudatú és hatékonyak, akik a keresztények között adták a helyi lakosok szolgálatát. Philipp Johann von Strahlenberg 1726-1709-ben került orosz fogságba, 1711-től ez évig tartott. Ezalatt a győztes szarabudai utaz, 1730-ban megismerve engem, melyben a „Tabula Ptolemaica” is szerepel. A tabula, a szentek szerint csoportosítást a nyelveket, köztül a fínugorok, az Strahlenberg könyve azt jól derüllyt meg helyeskönyvben ide ücsög.

Balugyaszky Mihály jogtudós, a pesti egyetem jói kárának dékánja 1803-ban került Szentpétervárra, ahol fénysé került volna be. A Miklós kir. nevelőintézet tanfelügyelője, részt vett a pargam. a kőbevetésben, a Szentpétervári Egyetem első rektora lett. Az utódnál idősebb, a Miklós kir. nevelőintézet, a Szentpétervári Egyetem első rektora lett.

A nyelvurokonságról

A nyelvrokonságról

Reguly megérkezett Szentpétervárra, hogy tervezett terpkutatásához megszerezze a szükséges elméleti tudást. Két évet töltött tanulmányokkal, melyek fő iránya, a nyelvészet mellett kiterjedt néprajzi, történeti, földrajzi, régészeti, embertani kérdésekre is.

A terem közepén az uráli (finnugor és szamojéd) nyelvek családfája áll; ez jelzi, hogy itt egyrészt a történeti összehasonlító nyelvtudományról, másrészt az ennek egyik eredményeként feltárt uráli nyelvcsaládról, a finnugor és szamojéd nyelvek rokonságáról, e népekről és nyelvekről van szó. A családfa a talajtól indul, és a mennyezeten egy kördiagramszerű családfaábrába érkezik – ezzel felhívva a figyelmet, hogy a nyelvek közötti kapcsolatokat több módon is lehet ábrázolni. A fa ágai négyféle vastagságú kötélből készültek, melyek az adott nyelvet beszélő nép létszámára utalnak a szálak számától függően 100, 1000, 10 000 és milliónyi beszélőt jelezve. A kördiagramról olvasható le, melyik ág melyik népet jelzi. Innen ered a terem egészében használt színkód is az egyes népekhez. Az ágak mellett megfelelő színű zsinórokon hangszórók függenek, amelyből az adott nyelvi hanganyagai szólnak.

A hanganyagokat a falon lévő számítógép segítségével lehet lejátszani. Négy témát ölelnek fel: a közös eredetű szavak közül három csoport – a számok, a testrészek és a természet elemei – külön menüt alkotnak, és az egyes szavak megfelelői egy időben hangzanak el az adott nyelvi hangszóróján. Negyedikként pedig összefüggő szöveget, esetenként éneket hallgathatunk meg; itt a szövegek természetesen eltérőek egymástól.

A hanganyagok beszélői is megjelennek a teremben: a bejáratnál szemben lévő falon látható egy térkép, melyen az uráli nyelvcsalád beszélőinek lakhelye látható, valamint követhetjük Reguly Antal útját is ezen a területen. A térkép alatt egy újabb családfa-ábrázolás kapott helyet, melynek végpontjain az egyes népeket a kiállításban azonosító népi jeleket találjuk. A jelek kis ablakokat rejtenek, melyeket kinyitva megismerkedhetünk az adott nép hanganyagát elmondó személlyel, és rövid leírásban népével, nyelvével is.

A teremben a finnugor szóblokkok a térképhez kapcsolódnak: a „ki” és a „hol” kérdőszó különböző nyelvi alakjait mutatják be.

A hangvezérlő gép mellett még egy számítógép kapott helyet a teremben, amelyen ismeretterjesztő írások, játékos feladatok segítenek a nyelvrokonság kutatásának és tényeinek megértésében.

„van-e a magyar és finn nyelv közt rokonság és mennyi – vagy nincs-e?”

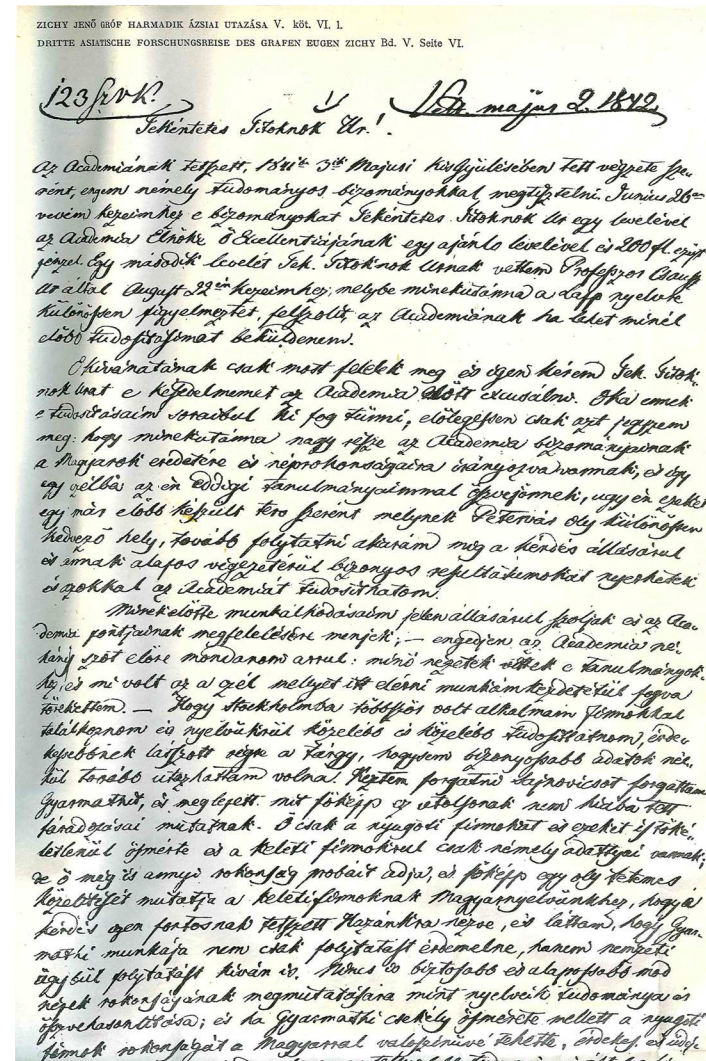

„Mi czélom tehát, látja az Academia...”

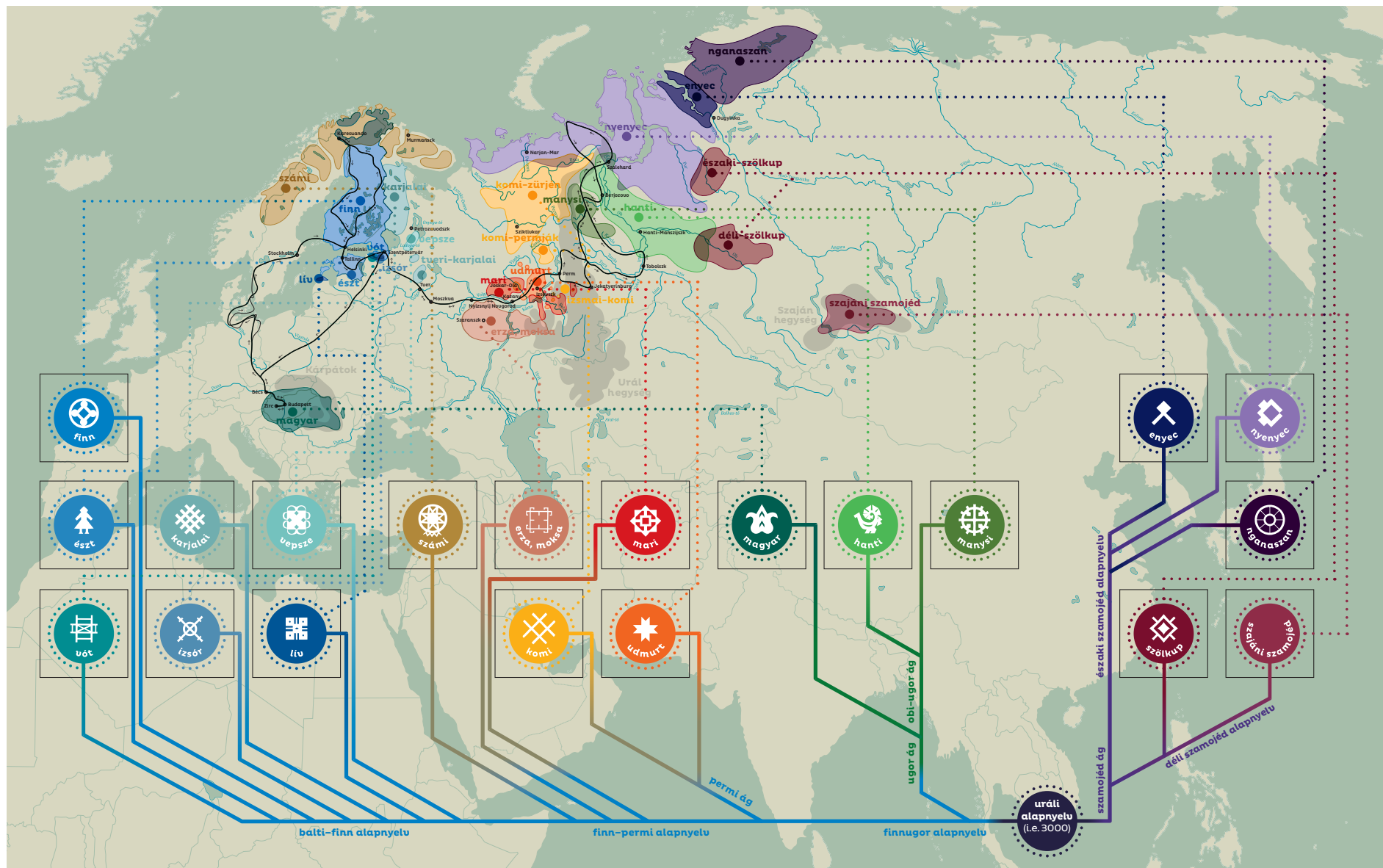
A magyar Akadémia 1841 februárjában gyorssegélyt ítelt meg Reguly számára, és a további támogatást egy alapos munkaterü benyújtásához kötötte. Reguly tökéletes munkára törekedett, és ahhoz bizony idő kellett. Az Akadémia csak 1842. május 2-án kapta meg Reguly jelentését. Ebben összefoglalta addigi vizsgálatai eredményét, felvázolta terveit, valamint beszámolt az Akadémia által küldött feladatok elvégzéséről. Reguly tanulmányozta a történeti, régészeti, nyelvészeti forrásokat és a keleti: a mongol, a török és a kaukázusi nyelveket, és arra a következtetésre jutott, hogy a magyar nyelv ezekkel való hasonlósága tipológiai és területi kapcsolatokon alapul, eredetét tekintve a magyar nyelv – ha valamivel, akkor – a finnugor (akkoriban finnek nevezett) nyelvekkel lehet rokon, vagy semmivel.

A történeti nyelvhasonlítás elméletében Sajnovics János munkája óta máig viágosak az alapok: a nyelvek folyamatos változása miatt az összehasonlításához megfelelő történeti sikot kell választani; a változások mindig szabályokat követnek, ezért csak a rendszerszerű egyezések jelentenek biztos alapot; a szavak hangalakjának egyezése mellett nélkülözhetetlen a jelentéstani egyezés; létezik egy alapszókincs, amely feltehetően minden nyelvben a legősibb rétegeket képviseli, így ezek vizsgálata a legjobb kiindulópont. Reguly feladata e szempontok közül már az elsőnél – a megfelelő, összehasonlításra alkalmas anyagok kiválasztásánál – kirajzolódott: el kell jutni a lehető legtöbb finnugor nyelvűnek sejtett néphez, és minél megbízhatóbb nyelvi anyagokat gyűjteni; szótárakat, nyelvtanokat, szöveggyűjteményeket állítani össze. Az elemzés, összehasonlítás maga csak ez után következhet. Kutatási tervei azonban nem álltak meg a nyelvokutatásnál: néprajzi, történeti, embertani, földrajzi vizsgálatokat is tervezett azért, hogy a nyelvrokonság kérdésnek megoldása után a magyarság eredetének is nyomába eredhessen.

„Mi czélom tehát, látja az Academia. Végképi meghatározata a kérdésnek: van-e a magyar és finn nyelv közt rokonság és mennyi – vagy nincs-e? és másodsor: mi hasznát és segítségét vehettyük e rokon nyelveknek nyelvünk művelésében. Ez nagy munka, és kiterjedése nagyobb, hogy sem első pillanatra látszanék.” (Reguly Jelentését idézi Pápay József az Osztják népköltési gyűjteményben, 1905.)

A Jelentés eredeti kézirata nem maradt fenn, de Pápay József 1905-ben publikálta (remélhetően a legfontosabb) részleteit, valamint egy oldalnyi kéziratot. Reguly rendszerező szemléletére ez egyike a kevés forrásnak. Kép: Reguly Jelentésének egyetlen, faximile kiadásban fennmaradt oldala. (Pápay József: Osztják népköltési gyűjtemény, 1905.)

Magyarázat a térképfalhoz

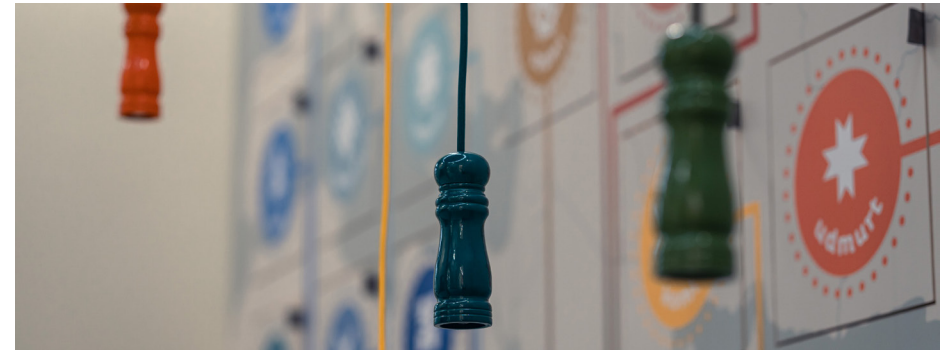
Furcsa dolog nyelveket térképen ábrázolni, hiszen a nyelvi beszélőinek használatában kel életre: a térképen tehát azt tudjuk megmutatni, hogy hol laknak azok az emberek, aki az adott nyelvet beszélik. A beszélők azonban nemcsak térhez, hanem időhöz is vannak kötve, így térképünk olvasásakor azt is észben kell tartanunk, hogy mikorra is vonatkoznak az adatok. Térképfalunkon az ezredforduló környéki adatok szerint mutatjuk be, hogy hol élnek és hányan vannak az uráli nyelvek beszélői. Ennek mérése azonban nem könnyű: a modern népszámlálások kérdései között van, ahol szerepelnek az anyanyelv és a használt nyelvek, van, ahol a nemzetiségre kérdeznék rá, pedig ez nem jár automatikusan együtt a nemzetiség nyelvének használatával. A kisebbségi nyelvhasználat és a nemzetiséghez tartozás mérése gyakran csak az adott kultúra hagyományos lakóterületein belül zajlik, így a globalizációs folyamatok eredményeképpen városba költöző beszélők rejtve maradnak. A finnugor nyelvet beszélő népek zöme Oroszországban lakik, és többségük legalább kétnyelvű: anyanyelvük mellett használják az orosz nyelvet is – sokan gyakrabban, mint szüleik, nagyszüleik nyelvét. Vannak olyan kevesek által beszélt nyelvek, amelyeket az eltűnés fenyeget, sőt szerepelnek térképünkön kihalt nyelvek is. Minden népnek adtunk egy arcot és egy jelet saját szimbólumai közül, amely az egész kiállításon jelzi, ha az adott népről, nyelvről esik szó. A családfán is kapott minden nép egy hangszórót, amelyből anyanyelve szól.

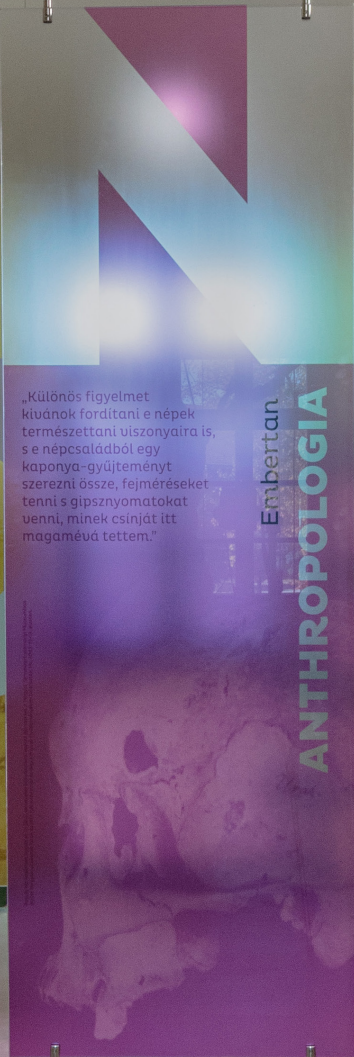
Ki?

FINN 🌐: **ken** SZÁMI 🌐: **kie**
MORDVIN 🌐: **ki** MARI 🌐: **ke**
UDMURT 🌐: **kin** KOMI 🌐: **kin**

hol?

SZÁMI 🌐: **kane** UDMURT 🌐: **kitin**
HANTI 🌐: **hot** MANYISI 🌐: **hot**
NYENYEC 🌐: **huna** SZÖLKUP 🌐: **kun**

„Különös figyelmet kívánok fordítani e népek természettani viszonyaira is, s e népcsaládból egy kaponya-gyűjteményt szerezni össze, fejmeréseket tenni s gipsznyomatokat venni, minek csínját itt magamévá tettem.”

Embertan

ANTHROPOLOGIA

ANTHROPOLOGIA

alt-
gy

„Ha a linguistikai rész tisztában és meghatározva van, akkor a kérdés ethnographiai és historiai fontosságára kell menni, hogy a kérdés telles fejezetét hozhassuk elő, és vigyázzunk kellett azért utamban mindenre mi a nép külsejét, alkotását, karakterét, életmódját, öltözetét, szokásait, superstícióit, mythológiáját, régiségeit s a t. illeti.”

Néprajz

ETHNOGRAPHIA

Néprajz
ETHNOGRAPHIA

**"Nem szem ítéltél
itt egyenestem
hanem a m
álthatás"**

A Magyar Tudományos Akadémia egy fiatal, nyel
gényű utasát terelt vörte, amikor Reguly Antal
talált vett. A Jeleterkezők (1842) azonban
többet kapta: a magyar történeti kutatásban
és tematikus összefoglalások, leperső lépése f
kutatást. A körültekintően megalkotott, biztos l
is lenyűgöző, bár keletkezése óta sok mindent
gondolunk. A kutatási területet azonban mit
mást is kutatnánk, ha a kérdéskörben üzve
a nyelvet, a történelmet, a néprajzot, a földrajzot
és az embertani? Azóta a szakértőink már külön
ké hajóztak, s mindegyik óriási tudást hoztak
a Negyik által lefektetett alapokra.

Változott azonban az egyes tudományok mód
sai, technikái, így az általuk kitalált eszköz is. A
női érzékelését emelve – lenyűgöző állás a
vagy a leghatékonyabb beszélőinek lehetséges
a genetika, tudomány, és gyorsan elmozdított
használatát: de mi is csodálhatjuk, hogy é
tartalajunknak fűszere ismeretlen nyelveken, ráj
segély nélkül, ebből az állásból, gyűjtött ösz
nyomoztatott és keletkezett forrás.

vér

FINN VERI SZÁM
ESZT VERI MÁR VERI
MORDVINY VERI UDI
HANTI VERI UDI
VERI MÁR

uér

FINN ❁: veri SZÁM
ÉSZT ❁: veri MARI ❁: vü
MORDVIN ❁: ver UDI
HANTI ❁: vut MAN

Tudományok a rokonságkeresés szolgálatában

Tudományok a rokonságkeresés szolgálatában

A nyelvtudományi alapismeretek elsajátítása mellett a polihisztor Reguly több tudományággal ismerkedett meg felkészülése során. A nyelvrokonság kutatása ugyanis a magyarság eredetének, történetének, kapcsolatainak feltárására irányuló nagyobb programba illeszkedett. Reguly Antal a Magyar Tudományos Akadémia felkérésére komplex tervet állított össze, melynek mentén kutatásait tervezte.

Kiállításunkban nem vállalhattuk fel, hogy a magyar őstörténeti kutatások történetét és jelenlegi legfrissebb eredményeit bemutassuk, arra azonban mindenképpen fel szeretnénk hívni a figyelmet, hogy e kutatás több tudományra terjed ki ma is, amelyek közül többen Reguly hatalmas eredményeket ért el. A mai kutatások hasonló szakterületeken zajlanak, ám a tudományágak egymás közötti viszonyáról ma már mást gondolunk, mint a 19. században.

Termünk egy plexilapokból álló labirintus: az egyes lapok egy-egy tudományt jelenítenek meg, és a lapok összessége a „rokonság” szót adja ki a rajtuk lévő betűk egybeolvasásával. A lapok áttetszőek, átfedésben van-

nak egymással, hatnak egymásra, mégis mindegyik önálló egész is. A bal oldali falon Reguly eredményeit találjuk az egyes tudományterületekről, míg a jobb oldali falon a tudományok közötti kapcsolatról olvashatunk.

Alabirintusszerű elrendezés mögött több képzet rejtőzik. Egyrészt az, hogy – ellentétben Reguly elképzelésével, aki az egyes tudományok eredményeit megnyíló kapuként képzelte el, amelyek más tudományágak számára meghatározzák az utat – a tudományok más-más részletről tudnak ismereteket feltárni, és ezek az ismeretek mai elképzeléseink szerint csak részben fedik egymást. Másrészt azt, hogy bár a kutatás egy nagy egész feltárására irányul, a részletek megismerése gyakran teljesen leköti a kutató (a kutatás) figyelmét, így nem mindig marad látható az eredeti cél; a megismerhető részletek önálló horizontot alkotnak. Csak az összes tudomány eredményére együtt ránézve látjuk az eredeti célt.

A teremből kivezető ajtó mellett Reguly akadémiai székfoglalójából idézzük a rokonság keresésére irányuló laikus és tudományos elképzelésekről alkotott véleményét.

A teremben megjelenő finnugor szavak: „vér” „fej”, „ős”.

„Nem szem ítélné itt egyenessen, hanem a nép elemeinek általhatása szükséges arra”

A Magyar Tudományos Akadémia egy fiatal, nyelvek iránt fogékony utazó terveit várta, amikor Reguly Antaltól összefoglalást kért. A Jelentés érkeztekor (1842) azonban ennél sokkal többet kaptak: a magyar őstörténet kutatásának módszertani és tematikus összefoglalását, lépésről lépésre felépített munkatervét. A körültekintően megalkotott, biztos logikájú mű ma is lenyűgöző, bár keletkezése óta sok mindent már másképp gondolunk. A kutatási területek azonban mit sem változtak: mi mást is kutathatnánk, ha e kérdéskörben vizsgálódunk, mint a nyelvet, a történelmet, a néprajzot, a földrajzot, a régészetet és az embertant? Azóta e szakterületek már külön tudományokká fejlődtek, s mindegyik óriási tudást halmozott fel – sokszor a Reguly által lefektetett alapokra.

Változtak azonban az egyes tudományok módszerei, lehetőségei, technikái, így az általuk kitűzött célok is. Reguly – technikai érdeklődését ismerve – lenyűgözve állna a hangrögzítés vagy a légi felvételek készítésének lehetősége előtt, elámulna a genetika távlatain, és gyorsan elsajátítaná a számítógép használatát; de mi is csodálhatjuk, hogy ő ezek nélkül írt le kötetnyi énekelt folklórt ismeretlen nyelveken, rajzolt meg hegységnyi térképet elbeszélés után, gyűjtött össze könyvtárnyi nyomtatott és kéziratos forrást.

A legnagyobb változás azonban abban történt, ahogy a tudományágak szerepét látjuk a múlt feltárásában. Reguly Jelentésében egy folyamatot vázol fel, amely tudományáganként sorban felgöngyölített problémákból áll, s az egyik szakterület megoldott eredménye alapján könnyen továbbléphetünk a következő kérdéskörhöz. Ha megoldjuk az első helyre sorolt nyelvrokonság kérdését, azaz kiderítjük, mely nyelvek rokonok a magyar nyelvvel, akkor ebből a népek rokonsága is következik, amiből aztán a közös kultúrára is visszakövetkeztethetünk. Ha végiglépdelünk az egyes tudományokból álló kapukon, egyre egyenesebb úton jutunk el a múltunkba.

Ma azonban nem így képzeljük el a tudományágak összefüggéseit. Mindegyik fontos kaput nyit a múlt felé, de ezek nem rendeződnek egy úttá. Az eredmények legjobb esetben is csak részben átfedő halmazok. Szigorúan elkülönítjük a *nyelvrokonságot*, amiről a nyelvészet tud nyilatkozni, a *vévrokonságot*, illetve embercsoportok biológiai tulajdonságait, amiről az embertan és a genetika mondhat véleményt, a *kulturális hasonlóságot*, amely néprajzi, történeti és régészeti kutatások tárgya. Bár lehetnek átfedések, áthatások az egyes területek között, semmiképp sem állíthatjuk, hogy egyik meghatározná a másikat. Többféle rokonság van tehát, sokféle rokonnal.

vér

FINN 🌀: **veri** SZÁMI 🌀: **varra**
ÉSZT 🌲: **veri** MARI 🌀: **üür** KOMI ✂️: **uir**
MORDVIN 🌀: **uer** UDMURT 🌲: **uir**
HANTI 🌀: **uur** MANYISI 🌀: **üür**

fej

FINN 🌀: **pää** ÉSZT 🌲: **pea** KOMI ✂️: **pom**
SZÁMI 🌀: **bagne** MORDVIN 🌀: **pe**
UDMURT 🌲: **pum** MANYISI 🌀: **pengk**

„Talált-e magyarokat?”

Az 1850. szeptember 16-án tartott akadémiai székfoglaló előadását Reguly az alábbi gondolatokkal zárta: „A' mi rokonsági kérdésünk' felfogása is – ezeknek megfelelőleg, bár eredetileg minden magyartól egyenlő érzésekkel fogassék fel – ezeknek szellemi fokozata szerint, különböző, 's hogyha azt, eltekintve annak sokféle árnyéklataitól, két fő elválásában szemléljük, az, a' mennyire tisztán a' szív' módosítlan érzéseivel karoltatik fel: *népiesnek*; a' mennyire az, érzéseiben szellemesített, és az öntudatos lélek' befolyása által módosított szív' felfogásával nézetik: *tudományosnak* nevezhető.”

FINN : **isä** ÉSZT : **isa** ENYEC : **ada**
 NYENYEC : **nisje** SZÖLKUP : **asz**
 SZÁMI : **ecs** MARI : **iza** MANYSI : **asj**
 NGANASZAN : **jasze**

Az előadásban meglehetősen nagy toleranciával mutatja be a dicső múltat keresők ábrándjait, s ennek fontosságát a lelkesedés és a nemzeti büszkeség fenntartásában, ám ugyancsak meglehetősen határozottan kiáll az előítéletektől független tudományos kutatás fontossága mellett is – és a maga részéről ezt tartja a követendő útnak.

Linguistika

Bár az első helyre sorolt „linguistikai cél” a nyelvek összehasonlítása volt, Reguly pontosan látta, hogy ehhez az alapokat kell először lerakni: megismerni az egyes nyelvek szókészletét, nyelvtanát, szövegeit. Feldolgozás nélkül hátrahagyott nyelvészeti és folklórszöveg-gyűjtései tehát Reguly életművének alappilléreket jelentik, e nyomokon folytatódott anyagának feldolgozása is.

Természetesen több nyelven beszélt, írt és olvasott, így magyarul, németül, latinul, franciául, finnül, svédül és oroszul. Bizonyos nyelveket könyvekből, grammatikákból ismert meg és vizsgált. Pétervári tartózkodása alatt nemcsak a finnugor, hanem a török, kaukázusi és mongol nyelvekkel is foglalkozott a szakirodalom alapján. Kutatásai szempontjából azonban a helyszíni, saját gyűjtések a legfontosabbak, amikor szótárakat állított össze, grammatikai példákat jegyzett le, szövegeket rögzített. Ilyen jellegű nyelvi anyagokat manysi, hanti, nyenyec, morduin (erza és moksa nyelvjárás), mari (hegyi és erdei nyelvjárás), udmurt és csuvas nyelvből hozott haza, persze eltérő mennyiségben és minőségben. Ezek feldolgozása és kiadása az utókorra maradt.

Geographia

Annak, hogy Reguly Antal térképezéssel és térképek gyűjtésével is foglalkozott útja során, több oka is volt. Egyrészt természetes, hogy utazóként szeretne volna megtervezni az útját a meglévő térképek alapján. Másrészt „fehér foltokon” utazva szeretne volna megérteni a körülötte lévő vidéket, elhelyezni térben azokat az információkat, amelyeket látott vagy másoktól hallott. Mindez azonban egy távolabbi célt szolgált: a népek jelenlegi és korábbi lakhelyének feltárását, költözéseik, vándorlásaik megértését. Ehhez Reguly elsősorban a helyneveket – folyók, hegyek, települések megnevezéseit – gyűjtötte, valamint gyakran egyes emberekre, szálláshelyekre is kitérve feljegyezte a lakott területeket. Ezen túl szorgosan dokumentálta a természeti környezet fontos elemeit, a növényzet elterjedésének határait, a gazdálkodási módok területeit, a közlekedési utakat – mindent, ami az emberi tevékenységgel összefügg.

GEOGRAPHIA
Térképészet

„Históriai tekintetben mindenekelőtt a népek lakhelyeinek régi geographiája szükséges. Szorgos vizsgálatok kimutatnák tehát a térszeli és helyi neveket, hogy mint ezek, egy vagy más nyelvből származnak, így a népek előbbi elterjedésének és lakhelyeinek közelebbről ismertetése.”

Reguly módszere távol állt a hivatásos térképészet technikáitól. Műszeres mérések helyett ugyanis elsősorban szóbeli információkra támaszkodott: rénpásztorok és halászok elbeszélései, majd saját benyomásai alapján rajzolta meg az Urál északi részének első térképét. Ez az a tudományterület, amelyen Reguly feldolgozta gyűjtéseit, és összeállította, publikálta térképét. A mű címében a néprajzi-földrajzi térkép megnevezést használja, utalva a felhasznált források jellegére és a kitűzött célra, mely nem a hiteles pontosság, hanem az adatgazdagság volt – és ennek tökéletesen megfelelt.

Reguly módszere távol állt a hivatásos térképészet technikáitól. Műszeres mérések helyett ugyanis elsősorban szóbeli információkra támaszkodott: rénpásztorok és halászok elbeszélései, majd saját benyomásai alapján rajzolta meg az Urál északi részének első térképét. Ez az a tudományterület, amelyen Reguly feldolgozta gyűjtéseit, és összeállította, publikálta térképét. A mű címében a néprajzi-földrajzi térkép megnevezést használja, utalva a felhasznált források jellegére és a kitűzött célra, mely nem a hiteles pontosság, hanem az adatgazdagság volt – és ennek tökéletesen megfelelt.

Anthropologia

A különösebb előképzettséggel nem rendelkező Reguly már finnországi utazása során feljegyezte, hogy hol, milyenek az emberek: fizikai és lelki jellemzőket, típusokat különített el. Lappföldön még egy koponyát is szerzett – e történet részleteit homály fedi. Az embertan tudományával valószínűleg Szentpéterváron ismerkedett meg Karl Baer segítségével, aki nemcsak elméleti, hanem gyakorlati tanácsokkal is ellátta, például megtanította gipszmaszkot készíteni. Szakmai előképei között a francia embertani kutatások is állhattak. Reguly távlati tervei között szerepelt egy egész Szibériára kiterjedő embertani kutatás, mely során koponya- és hajgyűjteményt állított volna össze. Utazásai során végül az Urál vidékén a manysiknál és hantiknál távolabbra nem jutott el. Az Urálba érkezve első segítői

„Különböz fegyelmet kívánok fordítani a népek természetstani viszonyaira is, s a néprajzról egy koponya-gyűjteményt szerezni össze. Felmérésüket terem a gipszmaszkokat venni, minek csupán az magaméval tartom.”

Embertan
ANTHROPOLOGIA

a helyi bányászat felügyelői és mérnökei voltak. Tőlük két manysinak mondott koponyát kapott, amelyek ma is megtalálhatók a Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tárában. Mivel szinte semmi adat sem áll rendelkezésünkre ezek lelőhelyéről, inkább kutatástörténeti, mint forrásértékük van.

Manysi kutatásait megkezdve azonban Reguly már nem gyűjtött koponyákat, inkább élő embereken végzett méréseket, és gipszmaszkokat készített. Másolatban maradt fenn táblázata, melyben kilenc obi-ugor férfi test- és fejméreteit rögzítette. Gipszmaszkjai feltehetően elkallódtak: tudjuk, hogy Szentpétervár felé postázott öntvényeket, ezek sorsa azonban ismeretlen.

1857-ben Reguly magyarországi kutatásba kezdett: másfél hónapot a palócoknál töltött. Érdeklődése néprajzi, embertani és nyelvészeti. Tudjuk, hogy Reguly ekkor már – elsőik között – fényképeket is készített. Bár az üveglemezek nem maradtak fenn, a képek tartalmát ismerjük, hiszen részletes leírást készített róluk. A viselet részletei mellett továbbra is az embertani vonások érdekelték, a fényképezés tehát elsősorban az embertani kutatás segédeszközének tűnik, mintegy kiváltva pl. a gipszmaszk készítését.

Reguly embertani kutatásai magyar viszonylatban úttörőnek számítottak, ám nem épültek be a későbbi kutatásokba. Mára leginkább egy mindenre kiterjedni kívánó kutatás relikviáinak tekinthetők.

Poesis

A magyar népköltészet felfedezése valószínűleg megérintette Regulyt még itthon, hiszen kutatási tervei alakulásakor a csángók és a székelyek meglátogatását is tervezte. Az azonban biztos, hogy a Kalevala és a hozzá kapcsolódó folklórgyűjtési mozgalom óriási hatással volt rá, és meghatározta további pályáját. A Kalevalából és finn népdalokból fordításokat is készített, majd Szentpétervárra utazva vót gyűjtéseket végzett: folklórszöveget, dallamokat és szokásokat írt le, Volga-vidéki anyagai között pedig két csuvas mese található. Gyűjtései közül

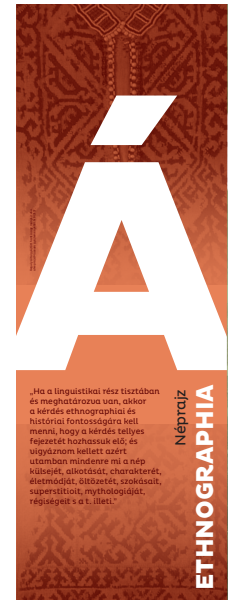

azonban magasan kiemelkedik a manysi és a hanti folklóranyag, amely több-kötetnyi szöveget tartalmaz. Igaz, ezek feldolgozására: fordítására, sorokra tördelésére évtizedeket kellett várni, de az eredmény örökre meghatározta nemcsak a világ tudását e népek kultúrájáról, hanem a manysik és a hantik viszonyát is saját múltjukhoz. A műfaji gazdagság mellett az énekek tartalma is meglepetést okozott: a medveénekek a hitvilág egyik fő eleméhez, a medve-kultuszhoz kapcsolódnak, az obi-ugor hősénekek pedig mitológiai vonatkozásuk mellett páncélos vitézek karddal, kopjával, íjjal vívott harcáról szólnak, teljesen eltérő múltbeli képet mutatva, mint a halász-vadász-réntartó életmód. Kuriózum, hogy Reguly néhány énekhez dallamsorokat is lekottázott.

Ethnographia

A szellemi kincsek mellett Reguly Antal már lappföldi tartózkodása óta tárgyakat is gyűjtött, kifejezetten azzal a céllal, hogy a Nemzeti Múzeumnak ajándékozza azokat. Ezek között voltak olyan viseleti darabok, melyeket ő maga hordott utazásai alatt, de vásárolt kifejezetten gyűjteménybe szánt tárgyakat is. Jellemző a korra, hogy a múzeumi gyűjteményekbe az eredeti tárgyak helyett kicsinyített másolatuk, makettjük került, így Reguly is készíttetett manysi kísérelőjével ilyeneket. Eredeti tárgyként a szállítható méretű darabok jöttek szóba: viseletek, ékszerek, kisebb eszközök, régészeti leletek, állatcsontvázak, prémekek.

Reguly meglepően szűkszavúan adatolta tárgyait, így sok nyitott kérdés marad eredetüket illetően. Kiindulási pontként azt a lajstromot szokás tekinteni, amelyet feltehetően Reguly segítségével állítottak össze, amikor 1847-ben a magyar Akadémia bemutatta a tárgyakat. A 92 számozott tétel túlnyomó része néprajzi tárgy, de vannak köztük régészeti és állattani anyagok is. A gyűjtemény a Nemzeti Múzeumba, majd az onnan kiváló Néprajzi Múzeumba és a Magyar Természettudományi Múzeumba került. A tárgyak közel fele elpusztult, ám a megmaradt kollekció a Néprajzi Múzeum féltve őrzött kincse.

SZOLIKAMSZK
1843. november 28.
– december 2.

több
nkálátokat"

Az Urál felé utazva Reguly részben folytatva felkészülését, részben viszont már a hazafelé vezető útra tervezett kalandokat készíttette elő: tudósokkal, papokkal tárgyal, kéziratokat keres, Kazanyba érve a híres egyetem rektorától és professzoraitól kózikot, komoly terepi tapasztalattal és hitvallással foglalkoztatva a török és tatár nyelveket utaztatja, Franz Erdmann lakosságáról – csuvasok, tatárok, mari, mordvinok, udurtok – nyelvével és néprajzával foglalkoztat, szalonja pedig a környékbeli Kazany szellemi központja volt.

Meredek és
kalandos út
az Urál
hegységbe!

Csak údálakozókérdésnek
A terep és a jól jártas félépésdézón
az is megközelíthető

„hogyan is tudna
minden
passzolni!”

1779-ben az Orosz Birodalom első nagy tudományos expedícióját indította el, a Kazanyba érkező és a környékbeli néprajzzal foglalkozó Regulyt is a legelső expedíciós csapatba nevezték ki. A Kazanyba érkező és a környékbeli néprajzzal foglalkozó Regulyt is a legelső expedíciós csapatba nevezték ki. A Kazanyba érkező és a környékbeli néprajzzal foglalkozó Regulyt is a legelső expedíciós csapatba nevezték ki.

Az Urál felé utazva Reguly részben folytatva felkészülését, részben viszont már a hazafelé vezető útra tervezett kalandokat készíttette elő: tudósokkal, papokkal tárgyal, kéziratokat keres, Kazanyba érve a híres egyetem rektorától és professzoraitól kózikot, komoly terepi tapasztalattal és hitvallással foglalkoztatva a török és tatár nyelveket utaztatja, Franz Erdmann lakosságáról – csuvasok, tatárok, mari, mordvinok, udurtok – nyelvével és néprajzával foglalkoztat, szalonja pedig a környékbeli Kazany szellemi központja volt.

Az Urál felé utazva Reguly részben folytatva felkészülését, részben viszont már a hazafelé vezető útra tervezett kalandokat készíttette elő: tudósokkal, papokkal tárgyal, kéziratokat keres, Kazanyba érve a híres egyetem rektorától és professzoraitól kózikot, komoly terepi tapasztalattal és hitvallással foglalkoztatva a török és tatár nyelveket utaztatja, Franz Erdmann lakosságáról – csuvasok, tatárok, mari, mordvinok, udurtok – nyelvével és néprajzával foglalkoztat, szalonja pedig a környékbeli Kazany szellemi központja volt.

KAZANY
1843. október 16-31.

PERM
1843. november 7-15.

élen, mikor
pok
agynak"

1843. július 28-án, MTA KIK Kézirattár és
mánya, Magyar Tudomány Levelezés, 4-r. 88.)

1843. július 28-án, MTA KIK Kézirattár és
mánya, Magyar Tudomány Levelezés, 4-r. 88.)

FINN ❖: talvi LÍV ❖: tola
MARI ❖: tel KOMI ❖: tel
HANTI ❖: tal MANYISI ❖: tal

REGULYVERSUM

Indulás Szibériába – expedíciószervezés

Indulás Szibériába – expedíciószervezés

Két tudományelméleti terem után visszatérünk Reguly utazásához, folytatódik az idővonal. A Szentpéterváron töltött két év alatt képezte magát, készült a nagy utazásra: az Urálba, a mansik és hantik közé. Az utazáshoz azonban az elszántságon és a szakmai felkészülésen túl még egy dologra szüksége volt: anyagi támogatásra. A pénzhiány volt Reguly leghűségesebb útítársa, ám ennek oka nem mindig a valós pénztelenség volt: a megígért támogatások kés-tek vagy meg sem érkeztek, az elküldött anyagi támoga-tás pedig nem mindig érte el az úton lévő Regulyt. Termünk a pétervári készülődésről szól, bemutatva a további uta-zás anyagi feltételeivel kapcsolatos tudnivalókat.

Reguly – személyes kölcsönből – elindult az Urál felé. A na-gyobb városokban – Moszkvában, Kazanyban, Permben – megállt, felszerelését bővítette és tudományos kapcsola-tokat épített, forrásokat gyűjtött. Már a visszajövetelre is gondolt, előkészületeket tett a későbbi munkához.

Utazását úgy időzítette, hogy a mansikhoz télen érjen, hiszen a szánút jelentette a legjobb – gyakran egyetlen – közlekedési lehetőséget. A téli közlekedési viszonyokra a teremben kiállított két pár síléc is utal.

A finnugor szavak között a „tél” és a „vas” szerepel a te-remben – utóbbi az egyes nyelvekben meglévő ’pénz’ je-lentése miatt.

Útjának európai szakasza végéhez ért: elindult a ka-landos, ismeretlen folytatásra az Urál hegységbe. Kiállí-tásunkon meredek, sötét lépcső szimbolizálja a hegységen átvezető utat. A süvítő hóvihar és farkasüvöltés hangjá-val kísért lépcsőmászás közben a fali vitrinek-ben szánmakettek és já-ték rénszarvasok buk-kannak fel.

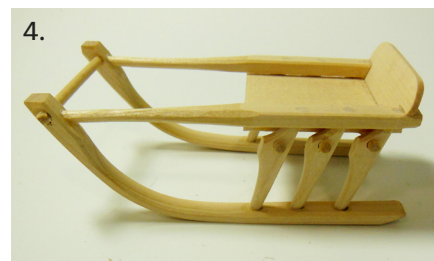
(Kevésbé kalandvá-gyók az épület főlép-csőházában kényelme-sen juthatnak fel a te-tőtérbe, a kiállítás foly-tatásába.)

Tárgylista

1. **Szánmakett:** keleti-hanti, Reguly Antal Múzeum, 2018.1.14.
(mérete: 21,5 × 8,5 × 6,5 cm)
2. **Szánmakett:** keleti-hanti, Reguly Antal Múzeum, 2018.1.15.
(mérete: 36 × 11 × 10 cm)
3. **Szánmakett:** északi-hanti, Reguly Antal Múzeum, 2019.6.1.
(mérete: 27 × 10,5 × 6,5 cm)
4. **Szánmakett:** északi-hanti, Reguly Antal Múzeum, 2019.1.1.
(mérete: 10 × 5,5 × 4 cm)
5. **Játékcsonatok, 4 db rénszarvaslábtőcsont:** északi-hanti, Reguly Antal Múzeum, 2019.1.3. (mérete: 5,5 × 2,5 × 2 cm)
6. **Forgács-rénszarvasok, 4 db:** Hanti-Manszijszk, Reguly Antal Múzeum, 2019.7.1–6. (mérete: 9 × 4,5 × 15 cm)
7. **Rénszarvaspaták:** északi-hanti, Reguly Antal Múzeum, 2019.8.1–21.
(mérete: max. 7 × 5 × 4 cm)
8. **Játék rénszarvasok kacsacsőréből és kacsaszegycsontból:** északi-hanti, Reguly Antal Múzeum, 2019.1.1–4.
(mérete: max. 6 × 4,5 × 7 cm)

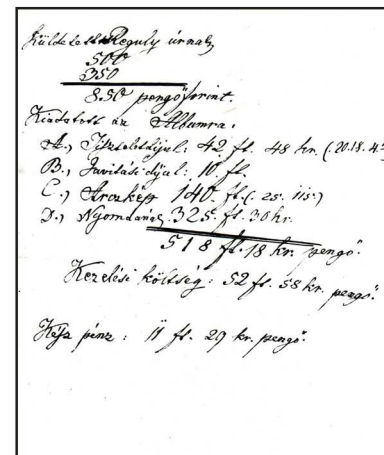

„talán kaphatnék az Academiától némű pénz segítséget”

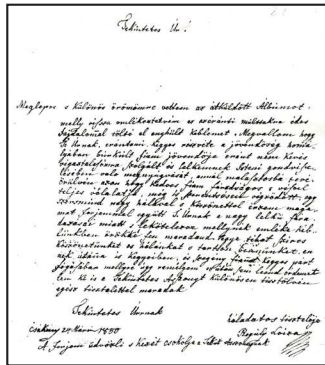
Reguly már azelőtt, hogy elhagyta Finnországot, kétszer annyi pénzt költött el, mint amennyit szüleitől és Villax Ferdinándtól kapott, majd Szentpéterváron sokáig időzött anyagi támogatás nélkül – amelyet immár a magyar Akadémiától várt. Kapott ugyan egy első kisebb támogatást, Jelentése pedig egyértelműen pozitív fogadtatásra talált, és 1000 forintot szavaztak meg számára, a kifizetés késlekedett. Toldy Ferenc szívén viselte a kutatás – és a kutató – sorsát, így különböző utakon próbált forrást szerezni Reguly útjához. Ezek azonban nem oldhatták meg gyorsan az út finanszírozási problémáját. Országos gyűjtést kezdeményezett, s a befolyt pénzt több ütemben Reguly után küldette. Az Akadémia maga is elküldte két részletben az ígért pénzt, bár jelentős késéssel. A királyi udvar segítségét is kérték, ahonnan ugyancsak érkezett segély. Az akadémikusok maguk is nyitottak gyűjtési íveket. 1845-ben megalakult a Reguly Társaság, melynek célja nemcsak magának az útnak, hanem az azt követő feldolgozás időszakának támogatása is volt. A Reguly Társaság adta ki 1850-ben a Reguly Albumot, melyben Toldy Ferenc a legrészletesebb leírást adta közre Reguly utazásairól. Az Album bevétele Regulyt támogatta. Összességében tehát nem mondható, hogy Reguly ne kapott volna anyagi segítséget itthonról. Visszatekintve a kifizetések elhúzódása, bizonytalansága okozhatta a legtöbb problémát: az állandó várakozás lelkiileg és fizikailag is megviselte Regulyt, és felesleges költségekbe is sodorta. A bizonytalan időszakokban pétervári tudós pártfogói az Orosz Akadémia és helyi előkelőségek figyelmébe is ajánlották Regulyt, hogy tervei megvalósításához pénzhez jusson. Reguly végül mindig ragaszkodott ahhoz, hogy a magyar tudomány küldötteként végezze kutatásait.

A Reguly Album elszámolása
(MTA KIK Kézirattár és Régi
Könyvek Gyűjteménye,
Ms 4754/172.)

vas

FINN 🌀: **vaski** ÉSZT 🌲: **vaski**
KAMASSZ 🌀: **baza** MARI 🌀: **vazs**
HANTI 🌀: **vah** MANYSI 🌀: **voh**

Reguly Istvánné köszönő levele Toldy Ferencnek a Reguly Album kézhez vételekor (MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Ms 4754/172.)

Uri szíveességébe 's kegyeibe ajánlott megkülönböztetett tisztelettel vagyok Tekintetes Urnak alázasatos szolgálja Reguly István ügyész." (Reguly István levele Toldy Ferencnek, 1843. április 23. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, RAL 166/1844.)

„hogyan is tudna minden passzolni”

1770-ben az Orosz Akadémia több nagy tudományos expedíciót indított útjára (korábban és később is, de ezek az ún. Nagy Akadémiai Expedíciók). A hosszú évek során előkészített és szervezett kutatóutakat különböző szakemberekből álló csapatok hajtották végre, hosszú évek alatt. Feladatukat több száz oldalas kérdőívek segítették, amelyek a természeti környezettől a népszokásokig mindenre kiterjedtek. A pontokba szedett kérdésekre adott válaszok alapján a birodalom egységes szempontú leírására törekedtek. A kérdőívek maguk jól tükrözik a korabeli tudományos érdeklődés irányát, az előkészüle-

tek mértéke pedig az elvárt gondosságot. Reguly Antalnak nem könnyű nyomára akadni a hivatalos orosz forrásokban. Nem tartozott semmilyen oroszországi szervezethez, így nem írt beszámolókat, nem tartották nyilván tevékenységét. Mindvégig furcsa, különc, magányos utazó maradt, aki saját elhatározásából, ám megfelelő támogatás nélkül járta útját. Mindehhez tartozik az is, hogy Reguly tudományos „étvágya” hatalmas volt: ahogy gyarapodott tudása, nőttek, változtak tervei is – így munkaterve, útvonal, elérhetősége is. E változások nyomán követése még ma is nehéz a meglévő források alapján, a kor technikai színvonalán pedig egyenesen lehetetlen volt. Ráadásul az a benyomásunk támadhat, hogy Reguly sokszor a hallgatást választotta, amikor tervein módosított, hiszen sejtette, hogy ez támogatói rosszallását váltaná ki. Tudjuk, hogy a várva várt magyar támogatás nehezen indult el a magyar Akadémiától, még nehezebben érte azonban utol Regulyt, aki nem tűnik jó szervezőnek. Gyakran akadtak el vagy fordultak vissza levelei, pénzküldeményei, mert nem tudták, hova továbbítsák neki, hiszen nem közölte terveit – ezzel viszont magát sodorta nehéz helyzetbe: a folyamatos nélkülözést és bizonytalanságot ez is okozta. A külvilággal való kapcsolatát elsősorban Karl Baerrel folytatott levelezése jelenti, aki Magyarország felé is közvetítette a híreket róla. Mai szemmel olvasva levelezésüket egészen megható Baer türelmes, atyai gondoskodása, amely mögött hatalmas szervezőmunka látszik. Mind Baer, mind Toldy Ferenc bizalmát Regulyban valószínűleg az tartotta fenn, hogy amikor – nagy ritkán – részletes beszámolót írt munkájáról, értékesnél értékesebb információk áradtak leveleiből.

„Úgy tűnik, még mindig nem értette meg, hogy egy idősebb ember nem fogadhat el egy fiatal külföldit egy teljesen összefüggő teru nélkül – hogyan is tudna minden passzolni, ha az a fiatalember ma a vogulokhoz, holnap a szamojédekhez, azután pedig Besszarábiába akar menni! Önnek túl gazdag a fantáziája.” Karl Baer levele Regulynak, Szentpétervár, 1845. június 12. (MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Ms 4744/201.)

„Alighanem azt gondolja magában: Istenem, sokat utazom [...] és sokat nélkülözök. Ez éppen szükségtelen is. Kényelmesen, ám minden szükségességgel ellátva utazhatott volna, ha leereszkedik és rendezi ügyeit, és teljesíti feltételemet, hogy rövid ideig maradjon távol. Így azonban – nem győzőm elégszer ismételni – romba döntötte teljesen a tervemet, hogy kalandvágyból tovább vándoroljon.” Karl Baer levele Regulynak, Szentpétervár, 1845. június 20. (MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Ms 4744/201.)

„Ha lehetne, egyenessen az Uralra utaznék most...”

Szvercskov, Nyikolaj Jegorovics:
A földbirtokos utazása. 1855

Reguly hosszas várakozás után, a tavasszal megítélt magyar akadémiai segélyről lélekben lemondva Karl Baertől kért kölcsön, hogy hazautazhasson, felhagyva terveivel. Baer azonban arra biztatta – és ahhoz személyesen kölcsönt is adott neki –, hogy tegyen egy rövid utat az Urálba, a manysikhoz, és mutassa meg, hogy biztos finanszírozással mire lenne képes. Életrajzírói 1843. október 9-re teszik azt a dátumot, amikor Reguly elindult Szentpétervárról az Urál felé. Naplójában azonban Reguly az orosz szokások szerint jegyezte fel a napokat, ezért ez nála szeptember 29-re esett. Reguly tehát így indult el – mit sem sejtve arról, hogy pár nap múlva Szentpétervárra ér az akadémiai segély is, sőt a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának választják. Első nagy állomása természetesen Moszkva volt, ahol híres történészekkel ismerkedett meg. Találkozott Mihail Petrovics Pogogyinnal, aki a Moszkvai Egyetem történelemtanára, az orosz történelem kutatója volt, akit a pétervári akadémiai körökben már ismert. Meglátogatta Grigorij Ivanovics Szpasszkijt, aki sokoldalú utazó, kutató, történészként a bányaművelésről írt enciklopédiát, és mivel 13 évig Szibériában dolgozott, régészeti tárgyakkal is rendelkezett. Reguly két kis ládányi „régiséget” kapott tőle, melyek 1847-ben a Nemzeti Múzeumba kerültek. A nagyváros lehetőséget adott téli felszerelésének – bunda, sapka, csizma, öv – beszerzésére, a rendőrségen is járt útlevelet készíttetni, ám nem időzött hosszan: három nap múlva továbbutazott Nyizsnyij Nougorodon át Kazany felé.

Csernyecov, Grigorij: Parádé
Moszkvában 1838-ban. 1841

„Képtelen vagyok – így ír Baerne Moszkvából october 17-kén – Ön előtt azon hálaérzést méltán kifejezni, mellyel magamat Ön iránt lekötelezve érzem azon megbecsülhetetlen jótéteményeért, hogy engem Pétervárából kiindított. Minden lépéssel, melly e várostól tovább visz, szabadabbnak és erősebbnek érzem magamat, fejem tiszta és könnyű, szemem olyan mint a sokáig vaké, ki ismét az isten ragyogó napja sugárait veheti be!” (Reguly Baerne írt levelét idézi Toldy a Reguly Albumban, 1850.)

„csak télen, mikor a lápok befagynak...”

Reguly indulását sürgette, hogy tudomása szerint az uráli expedícióra a téli időszak a megfelelő, „t.i. hogy ezen borealis részekbe a tél, valamint az eggyetlen alkalmas idő utazni, ugy egyszersmind a népek ösmeretére eggyetlen. Ő itt minden élet és mozgalom ideje és ekkor vadász, ekkor kereskedik és utaz a vogul és tesz szoval mindent mit egész esztendei élete kíván. Ezt fontos egy utazonak tudni, ki egy népről egy biztos ítéletet akar hozni, mivel csak ily mozgalom idejébe nyilvánítja ez minden tulajdonságos valóját és ereit.” (Reguly levele Toldy Ferencnek, 1843. július 28-án. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Magyar Irodalmi Levelezés, 4-r. 88.)

► Két pár manysi sítalp. 20. század második fele. A bevonat rénszarvas lábszárprémjéből készült. A prém megakadályozza a hátracsúszást, és csökkenti a hóle beszívódását a fába. Göcseji Múzeum, 2004.4.4., 2004.4.27.

tél

FINN ☉: talvi LÍV ☒: tola
MARI ☉: tel KOMI ☒: tel
HANTI ☉: tal MANYSI ☒: tal

„találtam több előmun­kálato­kat”

Az Urál felé utazva Reguly részben folytatta felkészülését, részben viszont már a hazafelé vezető útra tervezett kutatásait készítette elő: tudósokkal, papokkal tárgyal, kéziratokat keres, nyomtatványokat szerez be. Kazanyba érve a híres egyetem rektoránál és professzorainál tette első látogatásait: Jozef Kowalewski a mongol nyelvvel és történelemmel, az ázsiai népek nyelvével és hitvilágával foglalkozott, komoly terepi tapasztalattal a háta mögött, Alexander Kazembek a török és tatár nyelveket vizsgálta, Franz Erdmann szakterülete az orientalisztika volt, Karl Fuchs a Volga-vidék lakosságának – csuvasok, tatárok, marik, morduinok, udmurtok – nyelvével és néprajzával foglalkozott, szalonja pedig a korabeli Kazany szellemi központja volt.

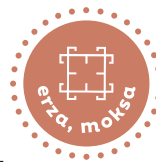
A másik, Reguly számára kiemelten fontos intézmény Kazanyban a szeminárium volt, ahol a papok képzése mellett a mari és a csuvas nyelvet is oktatták, hogy e nyelveken is működhessen az egyház. Beszerezte a frissen kiadott nyelvtanokat, és kérdéseket, feladatokat hagyott a segítőkész lelkipásztoroknál nemcsak Kazanyban, hanem útközben kisebb településeken is.

Vaszilij Turin: Kazanyi egyetem épülete. 1834

Újabb bevásárlásokat is intézett: csizmákat és körzőt rendelt magának, ez utóbbi speciális mérőeszköz volt a koponyamérésekhez. Apróbb ajándékokat is beszerzett, hogy a manysik között könnyebben tudjon kapcsolatokat teremteni.

Következő állomása Perm volt, ahol a gubernátornál vendégeskedett. Itt elsősorban statisztikai és földrajzi adatokat szerzett be: megkapta a Permi kormányzó-

ság frissen összeállított térképét (Laszkij járási földmérő műve). Fjodor Prjagyilcssikoutól pedig egy négyezer tételből álló településlistát hozott el. Találkozott az uráli bányászatban dolgozókkal: mérnökökkel, térképészekkel, és ismerkedett a hegység jellemzőivel. A helyi főpap ajánlólevelével mellett Permi Szent István élet-rajzával is megajándékozta.

Uszolje, Bogoszlouszk és Rudnyiki bányatelepek voltak, ahol Reguly egyre jobban elmélyíthette földrajzi ismereteit a vidékről a rendelkezésre álló térképek, valamint a tapasztalt vezetők segítségével. Innentől Reguly közelített céljához: útja az Urál hegységben a manysik és hantik lakhelyén folytatódott tovább...

Csernyecou, Nyikanor: A Volgán. 1852

*Csernyecov, Nyikanor:
Nyizsnyij Novgorod. 1838*

Csernyecov, Nyikanor:
Nyizsnyij Nougorod. 1838

„Azon rokonság, mely a közép ázsiai nyelvek (török, mongol, mandzsú) közt találhatók és melyben a finn és a magyar nyelv is bevonatlik, alapos ugyan, de nem kielégítő, mivel csak rendrokonság (Classenverwandschaft) és utána ismét a kérdés ered: e népek melyikéhez tartozó tehát a magyar. Figyelemmel voltam azonban ez állításra, és hogy az egyoldalúság ellen védjem legalább magam, szorgalmasan tanultam a török grammatikát, hasonlítottam a mongolt is, és iparkodtam jó és biztos ethnographiai és históriai nézeteket e népekről szerezni. De ezen rokonság csak azt mutatja, hogy ázsiai nép vagyunk, miről senkisé sem kételkedik.” (Reguly Jelentését idézi Pápay József. 1905.)

PELIM
1844. március 30. – június 12.
Utazás nyáron, hirtelen

IRBIT, TOBOLSK
1844. február 24. – március 1.
1844. március 5. – 15.

VEREVOLODO
GODATSK

VERHOTURJE
1843. november 24. – 28.

jég

INN ❖ jãã ESZT ❖ jãã KOMI ❖ jãã
ZAMI ❖ jieknga UDMURT ❖ jãã
ANTI ❖ jeng MANSI ❖ jangk

"nehéz
terre
míg an
nem isr

„érkezésemk
nem ritkán
megzendült
a nemze
hangsze

Reguly beleszólt a teljesen ismeretlen kultúrába. Ismerkedett a tájjal, az emberekkel, a tárgyi világgal, a folklórral, a hitvilággal. Olyan otthonosan mozgott benne, hogy a lakókban elmagyarázói tapasztalatokat.

hallani

REGULYVERSUM

Manysik és hantik között az Urál-vidéken

Manysik és hantik között az Urál-vidéken

A padlásra érve teljesen más világ fogad bennünket: az Urál-vidéke és annak lakói. Reguly Antal másfél évet töltött a manysik és a hantik között. Ezalatt hatalmas területet járt be, és több helyszínen tartózkodott huzamosabb ideig, hogy nyelvészeti, néprajzi, földrajzi gyűjtéseket végezzen. Ezt az időszakot nem helyszínek, hanem tevékenységek mentén mutatjuk be: az idővonal egy pontba sűrűsödik, a padlástér különböző pontjain tematikus egységek jelennek meg. A helyszínek tetszőleges sorrendben tekinthetők meg, itt a javasolt bejárési útvonalat követve mutatjuk be őket.

A padlásteret hosszában kettéosztják az Urál-hegységet szimbolizáló „sziklák”. Ezek között érünk fel a kiállítótérbe. Jobbra a téli, balra a nyári oldalra léphetünk: Szibériában alapvetően meghatározó, hogy havas, jeges tájon kell-e haladni és élni, vagy olvadt, mocsaras, sűrű nyári vegetáció között zajlik az élet. A téli oldal tetősíkján a tapétán

rénszarvasszán halad, a nyári oldalon az Urál előterében erdős, mocsaras vidéket látunk. Mindkét oldalon a nyírfák jelzik, hogy Reguly a terepen kutat.

Az információk jelentős része digitális eszközökön jelenik meg, így nem kerülhet be a katalógusba; tartalmukra

csak utalni tudunk. A teremben hat kis képernyő áll, melyeken tematikus válogatások láthatók fényképekből, naplórészletekből, levélrészletekből, magyarázószövegekből. A téli oldalon a hidegről, a rénpásztorokról – Reguly fő segítőiről – és a sátorban zajló életéről, a nyári oldalon a mocsárról és a halászat-vadászat módszereiről olvashatunk ezeken. A hatodik

képernyő már a Volga-vidéki kutatásokról szól. Öt számítógépes állomáson pedig interaktív tartalmakon keresztül ismerhetjük meg Reguly gyűjtéseinek módszerét és eredményét, és játékos formában ki is próbálhatjuk magunkat kutatóként.

Amint megérkezett a manysik közé, Reguly belevetette magát a nyelvtanulásba. Pár hét alatt olyan jól haladt, hogy szótári és grammatikai jegyzetei mellett archaikus nyelvű folklóralkotások szövegét is lejegyezte, sőt, kottákat is készített. Erről számolunk be a téli oldal első állomásán.

A manysik között híre ment, hogy egy messziről érkezett férfi meg akarja ismerni őket, így többfelé hívták vendégségbe, és hozzá is érkeztek érdeklődők. Útjai során sátrakban és gerendaházakban szállt meg. Ezt mutatjuk be a sátor egyszerű vázával, melyben a berendezést is imitáltuk. Az itt található viseleteket a látogatók felpróbálhatják, leülhetnek a kis asztal mellé vagy a prémekre. A nyár oldalon házszerű vitrint alakítottunk ki, melyben használati és viseleti tárgyak egyaránt helyet kaptak. A házvitrin falán található számítógépen ismerkedhetünk meg Reguly obi-ugor tárgygyűjteményével és a kiállítás tárgyaival, melyekhez fotókat is társítottunk. A ház előtt „mocsár” kerül el, ahol a kisebbek játék bogyókat gyűjthetnek nyírkéreg edényekbe.

A terem hátsó részében terepasztalra vetítve láthatjuk Reguly útvonalát az Urál-vidéken. Itt ismerhetjük meg azokat a térképvázlatokat is, amelyeket készített. A digitális technikának köszönhetően a kéziratok és azok modern feldolgozása együtt tanulmányozható.

Az uráli „sziklák” másik végén újabb térképészeti állomás található, melyen Reguly kartográfiai munkássága mellett játékos feladatokkal ki lehet próbálni a kutató módszereit.

Visszatérve a téli oldalra, a hőmezőt imitáló fehér szőnyegre telepedve az interaktív táblán több film közül választhatunk, de újabb feladványok is várják a látogatókat.

A padlástér sarkában, külön helyiségben az obi-ugor népek vallásának központi elemével, a medvekultusszal ismerkedhetünk meg.

Végül az Urált elhagyva Reguly az európai oldalon kezdett kutatni; Volga-vidéki utazásáról a padlás elhagyása előtt emlékezünk meg.

A padlás záróhelyszíne pedig egy munkapult, ahol Reguly hagyatékát tanulmányozhatjuk.

A nagy terepkutatás során megjelenő finnugor (uráli) eredetű szavak: „hallani”, „szem”, „fül”, „jég”, „olvad”, „fázék”, „ház”, „fa”, „felhő”, „hal”, „tó”, „háló”, „nyíl”, „lélek”.

„Nyoltz napja hogy rendeltetésem helyén – az Uralon vagyok...”

Reguly Antal
1843. december
4-én átkelt az
Urálon, és meg-
kezdte másfél
éves komplex
kutatását
a manysik és
a hantik között.

jég

FINN ❄️: **jää** ÉSZT ❄️: **jää** KOMI ❄️: **ji**
SZÁMI ❄️: **jieknga** UDMURT ❄️: **jö**
HANTI ❄️: **jengk** MANYSI ❄️: **jangk**

„rémesen hideg van, havazik, fúj a szél – alig lehet dolgozni...”

1.

olvad

FINN ❄️: **sula** ÉSZT ❄️: **sula**
HANTI ❄️: **lola-** MANYSI ❄️: **tal-**
MORDVIN ❄️: **szola** MARI ❄️: **sule**

1-2. **Nyírkéreg edények:**
hanti, Reguly
Antal Múzeum,
2018.2.25-26.

„érkezésemkor nem ritkán megzendültek a nemzeti hangszerek...”

Reguly belecsöppent a teljesen ismeretlen manyisi, majd a hanti kultúrába. Ismerkedett a tájjal, az emberekkel, a nyelvvel, a tárgyi világgal, a folklórral, a hitvilággal, és hamarosan olyan otthonosan mozgott benne, hogy alig győzte a beszámolóiban elmagyarázni tapasztalatait.

„Már beszélgetni is kezdek vogulúl...”

2.

Amennyire a szűkös szakirodalom lehetővé tette, Reguly felkészült uráli útjára, így amikor Vszevolodo-Blagodatszkójában a bányagazgatóság berendelt számára két manyisi férfit, gyorsan és hatékonyan állt neki a nyelvtanulásnak. Jurkina és Bahtyijár neve összefonódott Regulyéval: ők vezették be Regulyt a manyisi nyelv, a hitvilág, a mesék és énekek világába. Bahtyijár hűséges kísérője lett Regulynek egész manyisiföldi útján. Reguly kézírataiban jól nyomon követhető, ahogy haladt a nyelvtanulással. Első szöszedetei előkészített orosz-német szójegyzék mellé írt szavakból állnak, majd példamondatokat, ragozási sorokat jegyzett le. Manyisul nagyon jól megtanulhatott; később hanti és nyenyec szójegyzékei mellett gyakran manyisi fordítás áll. A nyelvtanulás nehézségei mellett Regulynek ki kellett alakítania egy írásrendszert is az eddig le nem jegyzett nyelvek rögzítésére. Ehhez elsősorban a magyar és a német hangjelöléseket alkalmazta, de mellékjeleket is használt egyes hangok jelöléséhez.

hallani

FINN ❄️: **kuule-** ÉSZT ❄️: **kuule-** MORDVIN ❄️: **kulje-**
SZÁMI ❄️: **kulla-** KOMI ❄️: **kil-** MARI ❄️: **kola-**
UDMURT ❄️: **kil-** HANTI ❄️: **hol-** MANYSI ❄️: **hol-**

1-2. Doromb: északi-hanti, Reguly Antal Múzeum, 2018.2.44.
(mérete: 1,6 × 11,3 × 1 cm); 2018.2.43. (mérete: 2 × 15 × 1 cm)

3. Húros hangszer: északi-hanti, Reguly Antal
Múzeum, 2019.9.1. (mérete: 105 × 10 × 20 cm)

4. Dob, dobverővel: keleti-hanti, Göcseji
Múzeum, 1999.1.24.1-2. (mérete: Ø45,5
cm, dobverő: 34 × 5,5 cm)

5. Gallér gyöngyből: manyasi,
Reguly Antal Múzeum,
2018.2.55. (mérete: 33 × 30 cm)

**6. Női posztókabát kicsinyített
mása:** északi-hanti, Reguly
Antal Múzeum, 2018.1.1.
(mérete: 50 × 40 × 1 cm)

7-13. Baba: északi-hanti, Reguly
Antal Múzeum, 2018.2.31.
(mérete: 9 × 13 cm); 2018.2.36.
(mérete: 10 × 15 × 2,5 cm);
2018.2.38. (mérete: 12 × 15 × 2,5
cm); 2018.2.49. (mérete:
10 × 13 × 3 cm); 2020.1.1. (mérete:
5,5 × 9,5 × 3 cm); 2020.2.1.
(mérete: 6,5 × 9 × 3 cm);
2020.3.1. (mérete: 7 × 11 × 3 cm)

14. Baba: keleti-hanti, Reguly
Antal Múzeum, 2018.1.2.
(mérete: 8 × 17 × 4 cm)

15-17. Baba kacsacsőrből:
északi-hanti, Reguly Antal
Múzeum, 2020.4.1.
(mérete: 17 × 9 × 3 cm);
2020.5.1. (mérete:
8,5 × 16,5 × 3 cm); 2020.6.1.
(mérete: 5 × 13 × 3 cm).

„Csinálnak nekem egy házat. Elkezdnek dolgozni”

Mind a gerendaház, mind a sátor megnevezésére a ház szó megfelelőjét használja a manyisi és a hanti nyelv, persze jelzőkkel pontosítható, hogy miből vagy milyen célra épült a hajlék. Más ige fejezi ki azonban az építmény létét: a ház „ül”, a sátor „áll”. A Reguly számára sebtében készített „ház” feltehetően sátor lehetett, amelyben alacsony asztalkán, kis

ülőként dolgozhatott a kutató. Fekhelyül rénszarvasprém szolgálhatott. Az 1844 augusztusában, a Szigva folyó torkolatánál zajló manyisi és nyenyec gyűjtés idején Reguly nagy hidegről panaszkodott: hóvihar dúlt, alig bírt dolgozni. Víztartó nyírkéreg edényében is befagyott reggelre a víz. A tavasztól őszi tartó időszakban nyírkéregből készült lapokkal fedték a sátrakat, csak télen került rá dupla rénszarvasprém lap. A sátor rúdait és borítását nehéz volt szállítani, és jelentős vagyont is képviselt; legalább két, de inkább több család lakott a sátrakban. Lakóterüket 2-3 sátorrúd-közben határozták meg. A manapság használatos vaskályha helyett nyílt tűz éghetett a sátor közepén, amit közösen használtak. A főzés kint vagy a sátor közepén lévő tűzhelyen történhetett az üstakasztó-fára helyezett üstben és a teáskannában. Sátrakat a rénpásztorok, halászok, vadászok egyaránt használtak.

fazék

FINN 🌿: **pata** ÉSZT 🌲: **pada**
HANTI 🐾: **put** MANYISI 🌿: **put**
SZÁMI 🌿: **batte** MARI 🌿: **pat**

ház

FINN 🌿: **kota** ÉSZT 🌲: **koda**
SZÁMI 🌿: **goatte** MARI 🌿: **kudo**
HANTI 🐾: **hot** MORDVIN 🌿: **kudo**

„egy füstös jurta (faház) szugában meghúzódni, iram-szarvas bőrén háltni...”

Amikor Reguly hosszasan időzött egy településen, a helyi orosz lakáskörülmények fogadták. Utazásai, kisebb kirándulásai alatt azonban manyisi és hanti ismerőseinél szállt meg, így bőven volt alkalma megismerkedni a sátrak és faházak világával. Messziről jött, tekintélyes férfiként nyilván a vendégnek kijáró tiszteletet kapta meg. Talán fel sem tűnt neki, hogy a férfi és a női világ szigorúan elválik ezekben a kultúrákban: számos tilalom szabályozza a nők mozgásterét, viselkedését épületen belül és kívül. Házuintrünkben ezért a nők és a férfiak által használt tárgyakat szétválasztottuk. Az obi-ugor tárgyi világról – köztük a kiállításban található tárgyakról – a ház falán elhelyezett képernyőn tudhat meg többet.

A hanti ház tárgyai: férfi oldal

1. Béklyó (rénszarvasra): keleti-hanti, Göcseji Múzeum, 2000.1.6. (mérete: 46 × 12,5 × 18 cm)
2. Nyakörv (rénszarvasra): keleti-hanti, Göcseji Múzeum, 1999.1.16. (mérete: 29 × 19 × 3,5 cm)
3. Csomólazító: északi-hanti, magángyűjtemény
4. Kolomp (rénszarvasra): keleti-hanti, Göcseji Múzeum, 2000.1.5. (mérete: 9,5 × 8 × 4,5 cm, szíj: 37,5 cm)
5. Háti szállítóeszköz: manysi, Reguly Antal Múzeum, 2019.5.1. (mérete: 29,5 × 47 × 2 cm)
6. Nyírkéreg dohányosdoboz: északi-hanti, Reguly Antal Múzeum, 2019.10.1–2. (mérete: 7 × 12 × 3,5 cm)
7. Csizmarögzítő szalag (egy pár): manysi, Göcseji Múzeum, 2004.4.26. (mérete: 166 × 3 cm)
8. Vadászöv (késpenge nélkül): manysi, Göcseji Múzeum, 2004.4.14. (mérete: 97,5 × 6,5 cm, késtok: 20 cm)
9. Falvastagságmérő: keleti-hanti, Göcseji Múzeum, 2004.4.26. (mérete: 47 × 8,5 cm)

10.

11.

14.

15.

12.

13.

10. **Férfi ing:** manysi, Reguly Antal Múzeum, 2018.2.18. (mérete: 162 × 87 cm)
 11. **Szűnyogsapka:** manysi, Göcseji Múzeum, 2004.4.2. (mérete: 67,5 × 44 cm)
 12. **Férfi ing:** északi-hanti, Reguly Antal Múzeum, 2018.2.17. (mérete: 170 × 90 cm)
 13. **Férfi ing:** északi-hanti, Reguly Antal Múzeum, 2018.2.16. (mérete: 173 × 80 cm)
 14. **Cirbolyagyökér hasíték:** Göcseji Múzeum, 2000.1.8.
 15. **Íjas fúró:** manysi, Göcseji Múzeum, 2004.4.5. (mérete: nyél: 46,5 cm, fúró 33 cm)
 16. **Lőportartó (vadászkésztség):** manysi, Göcseji Múzeum, 2004.4.32. (mérete: bőrszík: 95 cm, kulacs: 12 × 10 cm)

16.

A hanti ház tárgyai: női oldal

1. Rénszarvasin cérna: északi-hanti, magángyűjtemény
2. Női öv: manysi, Reguly Antal Múzeum, 2018.2.19.2.
3. Kendő: hanti, Göcseji Múzeum, 2004.3.1.
(mérete: 109 × 105 cm)
4. Női hajdísz (copf): hanti, Göcseji Múzeum, 2004.3.3.
(mérete: 94 × 2 cm)
5. Prémzsák: északi-hanti, magángyűjtemény
6. Tűtartó posztóból: hanti, Reguly Antal Múzeum, 2018.1.7.
(mérete: 22,5 × 22,5 cm)
7. Rénszarvasprémből készült zacskó: északi-hanti, magángyűjtemény
8. Prém minta: északi-hanti, magángyűjtemény
9. Prém minta: északi-hanti, magángyűjtemény
10. Menyasszonyi hajdísz (copf): hanti, 1999.1.22.
(mérete: 117 × 4,5 cm)

11.

12.

13.

15.

16.

17.

11. **Harisnya:** északi-hanti, Reguly Antal Múzeum, 2018.2.21.1-2. (mérete: 51 × 16 cm)
12. **Csizma:** keleti-hanti, Göcseji Múzeum, 2004.3.2.1-2. (mérete: 72 × 22 cm)
13. **Kendő:** manysi, Göcseji Múzeum, 2004.4.7. (mérete: 116 × 114 cm)
14. **Női ruha:** manysi, Göcseji Múzeum, 2004.4.1. (mérete: 153 × 96 cm)
15. **Női hajdís (copf):** hanti, Göcseji Múzeum, 2004.3.4. (mérete: 53 × 2 cm)
16. **Nyírkéreg dobozka karcolt mintával, tetővel, benne faforgács:** keleti-hanti, Reguly Antal Múzeum, 2018.1.9.1-2., 2018.1.10. (mérete: Ø 12 cm, m: 14 cm)
17. **Női posztókabát:** manysi, Reguly Antal Múzeum, 2018.2.14. (mérete: 149 × 110 cm)

A hanti ház berendezési tárgyai

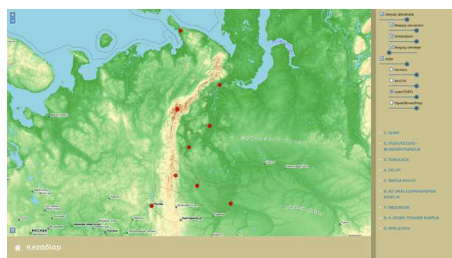
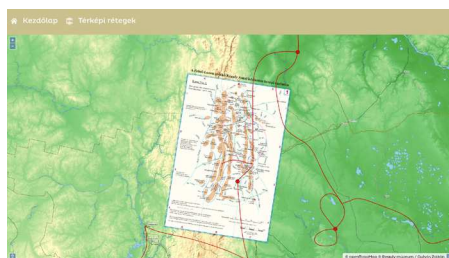
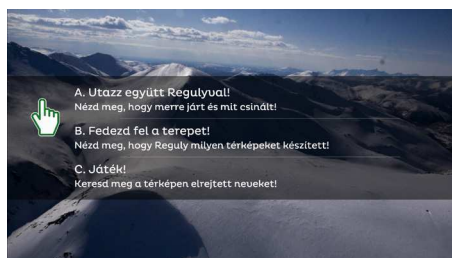
1. **Merőkanál:** keleti-hanti, Reguly Antal Múzeum, 2018.1.13.
(mérete: 35 × 7 × 9,2 cm)
2. **Étkezőasztalka:** keleti-hanti, Göcseji Múzeum, 1999.1.15.
(mérete: 58 × 31,5 × 13,3 cm)
3. **Nyírkéreg doboz fedéllel:** keleti-hanti, Göcseji Múzeum,
2004.3.13.1–2. (mérete: 20,5 × 21 × 15 cm)
4. **Fatál:** keleti-hanti, Göcseji Múzeum, 1999.1.13. (mérete: 3,3 × 17 × 6,5 cm)
5. **Párna:** keleti-hanti, Göcseji Múzeum, 1/2016. (mérete: 130 × 33 × 7 cm)
6. **Fonott fedeles doboz:** keleti-hanti, Göcseji Múzeum, 1999.1.11.
(mérete: 26 × 22 × 15 cm)
7. **Fonott fedeles doboz:** keleti-hanti, Göcseji Múzeum, 1999.1.12.
(mérete: Ø 19 cm, m: 14 cm)
8. **Nyírkéreg doboz fedéllel:** hanti, Reguly Antal Múzeum, 2018.2.23.1–2.
(mérete: Ø 26 cm, m: 18 cm)
9. **Nyírkéreg doboz fedéllel:** hanti,
Reguly Antal Múzeum, 2018.2.24.1–2.
(mérete: Ø 24 cm, m: 13 cm)
10. **Nyírkéreg doboz fedéllel:** keleti-hanti,
Göcseji Múzeum, 2004.4.9.1–2.
(mérete: 27,5 × 19 × 14,5 cm)
11. **Nyírkéreg doboz fedéllel:** keleti-hanti,
Göcseji Múzeum, 2000.1.11.1–2.
(mérete: 39 × 32,5 × 15 cm)

„végre érthetően rajzoljuk az Urált...”

Reguly nehezen követhette a falvakról, hegyekről, folyókról szóló történeteket, a réntartók legeltetési útvonalait, a halászházak költözéseit. Földrajzi adatainak rendszerezésére térképvázlatokat kezdett készíteni. Rengeteg részletet tüntetett fel, nemcsak a települések, hegyek és folyók nevét illetően, hanem az éghajlatra, a tájhasználatra, az emberi tényezőre vonatkozóan is. Elbeszélés alapján azonban nem érthette meg az Urál-vidék egész földrajzát, így nagyobb utazásokat is tett, egészen a Jeges-tengerig eljutott rénszarvasságon. Ezek az alkalmak ellenőrizhették előzetes tudását, és sokszor csak ilyenkor értette meg a tájra vonatkozó elbeszéléseket. Mérésezők és műszerek nélkül dolgozott, mivel nem törekedett pontos térkép megalkotására: célja minél gazdagabb néprajzi és földrajzi anyag gyűjtése volt.

A térképészeti állomás anyaga

nyíl

FINN 🌐: **nuoli** ÉSZT 🌲: **nool**
UDMURT ✨: **nyil** KOMI ✨: **nyil**
HANTI 🌲: **nyal** MANYSI ✨: **nyal**
SZÁMI 🌐: **nyuolla** MARI 🌐: **nölö**
MORDVIN 🌐: **nal**

„Szinte nehéz megérteni, hogy az ily módon nyert, határozatlan adatok után, milyenek a természeti népeknek divatoznak, hogyan lehet nyerni a geográfiai szükségletnek megfelelő biztonságot. Egy egész vagy fél napi távolság, gyalog vagy iramszarvassal és újra valamely nyári, őszi vagy téli napi távolság, valamint egy szürkületi vagy ebugatási távolság (amennyire az ebugatás elhallatszik) olyan meghatározások, amelyek nagyok és kicsinyek és különböző egyének szerint, akik által felfogotnak, nagyon különbözők lehetnek.” (Regulyt idézi Pápay 1906: 353.)

Reguly Antal kéziratós térkép-
vázlatai. (MTA KIK Kézirattár és
Régi Könyvek Gyűjteménye
M. Nyelutud. 2-r 4/V.)

◀Reguly Antal emlékére 1990-ben
magyar és szovjet kutatók hegycsúcsot
neveztek el az Urálban. A kiállított
kő az 1711 méter magas Reguly-csúcs
közeléből származik. Reguly Antal
Múzeum, 2019.2.1.

**„...nehéz bizonyos térre
szorítkoznunk, míg annak
határait és viszonyait nem
ismerjük s át nem tekintjük...”**

„Itt nem az üresség, hanem a Föld lép elénk valamennyi ethnográfiai meghatá-
rozásaival oly teljességben, hogy a rajta végbemenő életet mindezen momen-
tumok szerint teljessé, szellemünkben szemlélhetővé és ábrázolhatóvá teszik.”
(Regulyt idézi Pápay József 1906:354.)

„nem sokára úszó vagy függő ingoványokban övig láboltuk a vizet...”

A nyugat-szibériai tájat az Urál hegyvonulata és a hatalmas Ob folyam között meghatározzák a folyóvidékek és a köztük elterülő ingoványos, mocsaras területek. Télen, amikor minden megfagyott, megnyíltak a szomszédos vidékek között az utak. A nyári közlekedés azonban szinte kizárólag a folyókon, csónakon zajlott: a mocsarakban és az erdőkben a töménytelen szúnyog miatt sem jártak. Reguly azonban ilyen utat is választott: kísérőivel „földrajzilag nem tetemes, de végtelen akadályokkal járó három napi út” alatt jutottak el a Pelim folyó felső folyásáról a Tapszija folyóhoz 1844 nyarán.

„...nedves mohokon kellett keresztülhatolni, hol minduntalan térdig elsüllyedtünk a fák gyökerei közé...”

Reguly és társai jutalma „halak meg sárga mocsári bogyókból álló táplálkozás” volt, amikor megérkeztek Kulyimpaul faluba. Te is szedhetsz magadnak a kéregedényedbe a közeli mocsárban kék-, fekete- és vörösfátyát, valamint mocsári hamvas szedret. (Ne kóstold meg!)

szem

FINN 🌀: **silmä** ÉSZT 🌲: **silm** SZÁMI 🌀: **csalm**
UDMURT 🌲: **sjin** KOMI 🌀: **sjin** NYENYEC 🌀: **szew**
HANTI 🌀: **szem** MANYSI 🌀: **szam** ENYEC 🌲: **szei**
MORDVIN 🌀: **sjeljme**

„este egy hálózással két csónaknyi halat fogunk...”

háló

FINN 🌀: **kalin** ÉSZT 🌲: **kale** SZÁMI 🌀: **kalem**
HANTI 🌀: **holup** MANYSI 🌀: **halup**
KOMI 🌀: **kulöm** ENYEC 🌲: **kuoresze**

A kis tavaktól az Obig bármilyen vízfelületre megtalálták a megfelelő módszert, ám a korábbi halrekesztékeket, varsákat, a szigonyt ma már szinte kizárólag a hálók váltották fel. A 19. században már nemcsak saját szükségletüket látták el, hanem eladásra, illetve bérbe is halásztak.

A hal szinte minden étkezés része: nyersen, főve, szárítva, halzsírként tartósítva egyaránt fogyasztották a különböző halfajtákat.

Ünnepi takaró: *keleti-hanti, Göcseji Múzeum, 2000.1.19.*
(mérete: 154,5 × 46 cm)

A folyókban és tavakban gazdag területen a halászat talán a legfontosabb foglalkozás volt mindig – és még ma is az. Az eszközök, módszerek és a célok természetesen változtak, de a halászat mind a gazdaságban, mind a táplálkozásban kiemelt helyet foglalt el.

hal

FINN 🌀: **kala** ÉSZT 🌲: **kala** SZÁMI 🌀: **kuolle**
HANTI 🌀: **hul** MANYSI 🌀: **hul** NGANASZAN 🌀: **kole**
MARI 🌀: **kol** MORDVIN 🌀: **kal** NYENYEC 🌀: **hale**

-
1. A small wooden boat with a pointed prow and stern, mounted on a wall.
 2. A large wooden paddle or oar.
 3. A tall, conical woven basket or container.
 4. A small, round, woven basket or container.
 5. A small, round, woven basket or container.
 6. A small, round, woven basket or container.

**„A Volga partjától
számított idő mintha
egyetlen éjszaka
lenne számomra”**

[illegible][illegible]

A medveünnepi ház

A kiállítás tervezése során az egyik legnehezebb kérdés az volt, vajon hogyan lehet bemutatni a hanti és manysi kultúra szakrális vonatkozásait anélkül, hogy tiszteletlenül bánnánk vele. Fel sem merült, hogy kimaradjon ez a kiállításból, egyrészt azért, mert a kultúra alapvető fontosságú részéről van szó, másrészt pedig azért, mert Reguly maga is sokat foglalkozott ezzel, gyűjtéseinek zöme éppen szakrális énekeket tartalmaz. Az obi-ugor hitvilág elemeit, a szertartásokat, a helyszíneket azonban szigorú szabályok, tabuk védik, így meglehetősen nehéz beszélni róluk. A medveünnepi ház bemutatóterében e kényes egyensúly megteremtésére törekedtünk.

A padlástér szerkezete lehetővé tette egy kis, zárt helyiség kialakítását, így a térbeli elkülönülés már jelzi, hogy egy másik szférába érkezünk. A házikó „külső homlokzatán” megjelenik az alapvető információ: az égből leszálló Istengyermek, a medve története. A felfüggesztett bőlcső a medve földreszállását jelképezi. A házban sötét van, hiszen az elejtett medve ünnepét éjjel tartották. A termet a medve uralja: a hanti ornamentika medvemotívuma piros színnel emelkedik ki a sötét háttérből.

A bal oldali falon a medveünnep részleteiről találunk információt, a bejárattal szemben pedig filmen – Lennart Meri észt dokumentumfilmrendező, egykori köztársasági elnök alkotása – ismerkedhetünk meg az ünneppel. A jobb oldali vitrinnel olyan tárgyakat tartalmaz, amelyek a sok-sok tabuval védett medvével kapcsolatosak. Róla beszélve külön nyelvet használnak, más szavakkal nevezve meg mindent, mint a hétköznapi életben. A medve testrészeit különböző tárgyak, dolgok neve helyettesíti. E tárgyak találhatók a vitrinben, a tárgyfeliratokat azonban „tabusítottuk”: érdemes előbb kitalálni, a medve melyik testrészét jelölheti az adott tárgy, és csak utána elolvasni a fejjel lefelé, visszafelé kihelyezett feliratokat.

„a világ, az ember s a medve teremtéséről szól...”

A manysi hitvilággal, így a medve kultuszával Reguly manysi tanulmányai elején rögtön találkozott: Bahtyijár énekelte neki az első medveénekeket, és biztosan el is magyarázta tartalmukat. Így megtudhatta, hogy a medve a Felső Égisten, Numi Torem gyermeke, aki lekíváncozott az égből a földre. Apja egy bölcsőben bocsátotta le, és szigorú feltételeket szabott számára. Ezeket azonban a tél beköszöntekor éhező és fázó medve nem tudta betartani: az emberre támadt, aki viszont erősebbnek bizonyult nála. A medve elejtésekor a manysik és a hantik nagy ünnepet tartottak: több éjszakán át énekekkel, táncokkal, színdarabokkal mutatták be a díszhelyre ültetett medvének a világ rendjét. Az ünnep végén az állat lelkét visszaküldték édesapjához az égbe.

lélek

FINN 🌀: löyly SZÁMI 🌀: lew

HANTI 🌀: lil MANYSI 🌀: lel

UDMURT ✨: lul KOMI ✨: lol

Bölcsőkampó: manysi, Göcseji Múzeum, 2004.4.11. (hosszúsága: 54,5 cm)

Bölcső: manysi, Göcseji Múzeum, 2004.4.13.

A medveünnepi ház tárgylistája

1. **Üstakasztó kampó:** manysi, Göcseji Múzeum, 2004.4.6.
(mérete: 52 × 8,5 × 4 cm) (Gerinc)
2. **Horogsor, 1 sorozat:** keleti-hanti, Göcseji Múzeum, 2000.1.12.1.
(mérete: 37 × 20 cm) (Karom)
3. **Nyírkéreg puttongy és fedele:** manysi, Göcseji Múzeum, 2004.4.3.1-2.
(mérete: 33 × 27,5 cm, Ø: 18 cm, tető Ø: 19 cm) (Has, gyomor)
4. **Pányva:** keleti-hanti, Göcseji Múzeum, 2000.1.2.
(hosszúsága: 2150 cm) (Bél)
5. **Csónakmakett:** északi-hanti, Reguly Antal Múzeum, 2019.1.2.
(mérete: 13 × 6 cm) (Mellkas)
6. **Kesztyű:** keleti-hanti, Reguly Antal Múzeum, 2018.1.3.1-2.
(mérete: 12 × 8 × 2 cm) (Farok)
7. **Tapló:** északi-hanti, Reguly Antal Múzeum, 2019.3.1.
(mérete: 7 × 8 × 5,5 cm) (Hús)

A medvére vonatkozó tilalmak a szóhasználatban is megjelennek, kialakult egy speciális „medveműnyelv”, amelyet minden ezzel kapcsolatos kommunikációban használnak, így a medveünnepen is. A medve testrészeit például különböző tárgyaik neveivel jelölik: feje város, füle fatönc, nyelve hangya, bordája játékkarika, szája húzóháló. Tárlónkban is ilyen példákat látnak. Vajon melyik tárgy melyik testrésznek felel meg?

A medveünnep éjjel zajlik: a nőstény medvét négy, a hím medvét öt éjszakán át vendégelik meg. Subáját „leveszik”, fejét két mancsa közé helyezik, így nézi a tiszteletére tartott ünnepet. Ékszerekkel, kendőkkel feldíszítik, szemére és orrára halotti maszk gyanánt fémpénzt tesznek. Elé füstölő és étel, ital kerül. Az énekesek eléneklik a medve eredetéről, égi és földi kalandjairól szóló énekeket, híres medveadászatok történetét. A főénekes ujjaival összekapaszkodik a mellette álló, szövegét ismétlő énekesekkel, és a medve felé fordulva énekel. Az elhangzott énekeket és színjátékokat rovásfán tartják számon.

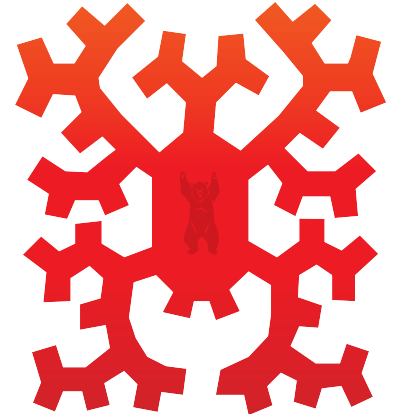
A medve tisztelete és a tőle való félelem megkérdőjelezhetetlen a hagyományos obi-ugor kultúrában. Ezen alapul a medveeskü intézménye, hiszen az ő feladatköre az igazságosztás is. Bűneseteknél, vitáknál a gyanúsítottat megeskették a medvére. Ha a medve előtt kijelentette, hogy nem ő a tettes, még a hivatalos jogi eljárást is felfüggesztették, hiszen hamis esküvés esetén a medve bosszúja szállna rá, és ezt senki sem vállalta volna.

A medveünnep a medve tiszteletére rendezett hatalmas tor, amelyről az emberek mellett nem hiányozhatnak az istenek és védőszellemek sem. Minden meghívott szellemlényt a saját énekével idéznek meg a helyszínre, megérkeztüket pedig táncuk előadása jelzi. A tánchoz a rájuk jellemző kellékeket használják. Ezek a jelenetek az ünnep legszentebb szakaszához tartoznak, egyes részein nem is lehet mindenki jelen.

A medve-vendégnek – és a jelenlevők apraja-nagyjának – színjátékok segítségével mutatják be a világot. A szereplők minden esetben férfiak, akik arcukat nyírkéregből (helyenként fából) készült maszkkal takarják el. Szinte egyetlen kellékük egy bot, amellyel minden szükséges eszközt (pl. puska, evező, síbot) meg tudnak jeleníteni. Szöveges és énekes előadásaik elsősorban az emberi életet, különösen annak gyarlóságait mutatják be: a gyávaságot, a nagyot mondást, a lopást, a tiszteletlenséget. A tréfás jelenetek erotikus utalásokat is tartalmaznak. A hatalmas nevetéssel végződő színjátékok célja azonban nagyon is komoly: ismerje meg a medve az emberi világot, és az égbe visszatérve számoljon be édesapjának a tökéletlenségekről.

**„Gazdasszonyom szépséges szép fia
Hátára vesz engem.
Hosszú vagy rövid ideig cipel,
Hát a falu szélén lányok visongatnak,
Oda érkezünk el.
Gazdám szépséges szép fia,
Mint akit étlen-szomjan tartanak
Olyan éles hangot ad –
Erőtlen kezű nők serege vár ottan
S mint a vízben evickélő hím-evet:
Lucskosak leszünk, úgy nyakon öntenek,
Gazdasszonyom szépséges szép fia
Maga ácsolta szép házba
Becipel engem –
Hol a ház kontyos asszonyának
Tűzre rakott szurkos fájától füstösek a falak:
Odavisz engem [...]
Csendben nézdegéltem,
Csikózsírral tele bőséges tálat
Öt éjen, öt napon át
Mutogattak nékem.
Kézcsavargató szép játékok közt
Ottan mulatoztam –
Lábcavargató vidám táncokat
Jártak el ottan.”**

*A Kosmak-erdei ének (részlet).
Manysi medveének
Reguly Antal gyűjtéséből.
Fordította: Képes Géza*

1845 75

Művész

18. Sonntag. - komme des morgens in Kajan an. Steige bei aktschurin ab. abends bei Koralevski.

19 bei edmann, bei futsch, und vesch nevski

20 bei Schipov - speise bei futsch

21 bekomme den empfehlungsbrief an archirei. suche mit dem Adjutanten eine Karte Kajan, in der Palata - später beim archirei.

22 schreibe an Hier. bin abends beim archirei

23 bekomme sein empfehlungsschreiben fadas speise bei futsch. überführe meine effekte zu ihm, und fahre nach Raifa

24 besuche die kalitalischen arbeiten und fahre nach dem Dorfe pariti wo ich einen Tolmetscher miethe

25 Sonntag. Vasilji komt. ich spüre mit dem archimandrit bei den Kasarischen Damen. und ziehe nach ihrer abfahrt in ihre zelle.

Női nyaklánc: „női nyaklanc,
mellyen rezfesű fugg,
a Niszenougorodi korm.
Megyeből - mordvin”.
Reguly Antal gyűjtése, 1845.
Néprajzi Múzeum, 2163. (7×41 cm)

REGULYVERSUM

Volga-vidéki kutatások

Volga-vidéki kutatások

A Volga-vidéki kutatások már térben és témában távolodnak a hantik és manysik lakóhelyétől, ezért a padlástérnek a lefelé vezető lépcsőhöz közeli részén kaptak helyet. Reguly utolsó obi-ugor kutatási helyszínéről, Berjozouból hazaindult, Szentpétervár – és Magyarország – felé. Kazanyban azonban mind pétervári pártfogójától, K. Baertől, mind a magyar Akadémiától váratlan tartalmú leveleket kapott, melyben arra biztatták, hogy a Volga-vidéken folytassa kutatásait. Reguly válságos egészségi állapotában is lelkesen kezdett neki új feladatának. Utazásait és gyűjtéseit azonban több tényező is nehezítette: egyrészt egészsége kisebb javulások mellett gyakran ijesztően leromlott, másrészt kutatása a nyári időszakra esett, amikor a mezei munkák miatt nem volt lehetősége hosszasan beszélgetni az adatközlőkkel, harmadrészt pedig anyagi helyzete is bizonytalan volt. Nem csoda, hogy állapotja függvényében tervei is folyamatosan változtak.

Mindezen nehézségek ellenére Reguly gazdag nyelvi és tárgyi gyűjtést végzett, valamint kéziratok műveket is beszerzett további kutatásaihoz.

Kiállításunkban ezeket az eredményeket és a gyűjtött tárgyakat digitális formában mutatjuk be.

Mordvin női ruha. Reguly Antal gyűjtése, 1845–46. Néprajzi Múzeum, 2155.

Mordvin női öv. Reguly Antal gyűjtése, 1845–46. Néprajzi Múzeum, 2162.

Mordvin női homlokpánt. Reguly Antal gyűjtése, 1845–46. Néprajzi Múzeum, 2197.

Mordvin női nyakbavaló szalag. Reguly Antal gyűjtése, 1845–46. Néprajzi Múzeum, 2196.

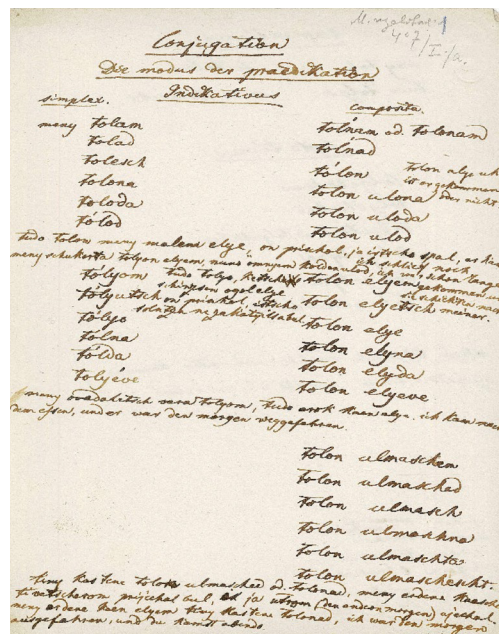

Mordvin női köpeny. Reguly Antal gyűjtése, 1845–46. Néprajzi Múzeum, 2156.

„...örömmel és készséggel...”

1845. március 3-án Reguly elindult vissza Európába. Bár egészsége megromlott, az Akadémia újabb megbízására ismét kutatásba kezdett, ezúttal a Volga-vidéken. Már Szibéria felé vezető útján átutazott e területen, és találkozott a helyi nyelveket ismerő pópákkal, akikről nyelvészeti anyagokat kért. Ebben az időszakban már zajlott az egyházi térítőmunka a kis népek körében, nem csoda, ha a rajfai kolostor apátja maga is jól ismer-te és tanulmányozta a mari nyelvet. Némi erőgyűjtés után tehát Reguly vele és egy felfogadott tolmács segítségével megismerkedett a mari nyelvvel. Ezután a morduin nyelvé két nyelvújrá-sát, az erzát és a moksát tanulmányozta. Később áttért a török nyelvcsaládba tartozó csuvas nyelvé vizsgálatára is.

„...szerzett magának egy ügyes tolmácsot is, kinek élő segedelmével e studiumok szokott buzgósággal üzettek, noha egészsége a szelle-mi erőltetés megújítása által olly szenvedővé lett, hogy szinte az élet is el látszott őt gyakran hagy-ni akarni. Haja is ez időben hullott el úgy, hogy már csak halántékait fedezné. Ennél fogva koronként kénytelen volt legalább csak egykét napi szünet engedni magának. De ő minden áron meg akart felelni utasításának, fogytán levő módja pedig sietést parancsolt.” (Toldy Ferenc 1850: 107.)

Reguly mari (cseremisiz) nyelvészeti jegyzetei. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Magyar Nyelvtudomány 4-r. 7.

Mordvin női ruha részlete. Reguly Antal gyűjtése, 1845–46. Néprajzi Múzeum, 2155.

Mordvin női nyaklánc kereszttel. Reguly Antal gyűjtése, 1845–46. Néprajzi Múzeum, 2192.

Mordvin női farkötény dísz. Reguly Antal gyűjtése, 1845–46. Néprajzi Múzeum, 2195.

Mordvin női ruha hímzése. Reguly Antal gyűjtése, 1845–46. Néprajzi Múzeum, 2155.

Y kötet lesz..."

ni

e- MARI ♀: kole-
ul- KOMI ♂: kul-
ENYEC ♀: ka-
ulo-

**NÉMETORSZÁGI
• ÉS BÉCSI UTAZÁS**

PEST
1970-1988

• NÉMETORSZÁGI
NYÁGFÜRDŐK

„én ezen három esztendő alatt
felette sokat dolgoztam”

*His énekeim, his regények, drámák, versek
 így szállsz a teremtéstől, ha én is szeretlek
 Kinyílnak a szíved felett kinyílnak az ég
 Énekeim így kúg
 S úgy zeng a regény
 Saphat viselő
 Ha készel

Sapkát viselő tudom szerzői, jók,
Ha késél, a kezben murkáló, lobkó,
Vagy fogsorok között lefagyott,
Madar-dédelgető dalra szelén zengő
Madarai madárma
Etyűs sapkások alá
Oros fejtekbe
Az én kis éneke,
az én kicsi regém
Drága vége surranjon bel

Ti, kendőt kötött asszonyok, lányok,
Hogyna hímeznél munkához láttok?
Madar-dédelgető daltok szelén zenéjé
Maddardal módjára
Rojtos hárszék fejkendőit rojtja alá,
Drága fejeteide
Az én kis énekeim,
az én kicsi regém
Drága vége surranjon be!"

*"Jur nagradim veseliše se!"
Majski enek o Belin učnem.
Jurinkini gyljine Reguly Anta
19.44 februorijeban. Fortitudo kapeš čen.*

BUDA
1858

PALÓCFÖLD
1857. augusztus 31.
október 10.

NÉMA

„...négy kötet le

Reguly végül elfogadta az Akadémia által felkínált s Hunaflay Pálal együtt fogott a manyis anyag felhoz. A munka jól haladt, és nyári pihenés után folytatvették. 1858. augusztus 23-án azonban, alig egy hón születesnapja után a budai Szűdhgyen Reguly meghlt. Életművé jóval több, mint négy kötetet tesz ki, am a zásos sok éütizednyi várákozás és több generáció munkája kellett. Gyűjtemények valódi értéke hagy feldolgozása után vál láthatóvá.

halni

FINN ☸: **kuole**- ÉSZT ♀: **koole**- MARI ☸
SZÁMI ☸: **kuolati**- UDMURT ♀: **kul**- KOMI
HANTI ♀: **hal**- MANYSI ☸: **hal**- ENYEC
NYENYEC ☸: **ha**- MORDVIN ☸: **kulo**-

Ismét Magyarországon

Ismét Magyarországon

Az uráli és Volga-vidéki kutatás után elhagyva a terepet az épület fölépcsőjén már lefelé haladunk. A mozgalmas, színes, élményekkel teli utazás után egyre szikárabb, egyszerűbb környezetben visz utunk.

1846 őszén érkezett vissza Reguly Szentpétervárra. Hazautazása előtt azonban újabb feladat várta: uráli térképészeti anyagának feldolgozása. Egyetlen megjelent műve a gyűjtésekből az Észak-Ural néprajzi és földrajzi térképe lett – ennek újra kiadott változatát láthatjuk a kiállításban.

1847 elején indult el Magyarország felé, útközben németországi gyógyfürdőkben próbálta helyreállítani egészségét. Októberben ért haza szüleihez, immár nem Zircre, hanem Csákányra. Látogatást tett Pesten, de hamarosan újabb gyógykezelésekre utazott Németországba. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc alatt is betegeskedett. 1850-től Pestre költözött, és az Egyetemi Könyvtár könyvtárosaként dolgozott. Emellett kellett volna gyűjtött anyagait rendezni, e munkával azonban nem haladt. Hogy ezt egészségi állapota vagy a szellemi kihívás mérete akadályozta, nem tudjuk pontosan.

Érdeklődése, aktivitása azonban új utakra is vezette: megtanult fényképezni, és 1857-ben terepkutatásokat végzett a palócok között. Jegyzeteiből részletek olvashatók a kiállításban.

Toldy Ferenc biztatására elfogadta Hunfalvy Pál segítségét manysi anyagai feldolgozásához. Meg is kezdték a közös munkát, aminek Reguly Antal váratlan halála vetett véget 1858. augusztus 23-án, 39 éves korában.

Kiállításunk idővonala itt ér véget, ám Reguly hagyatékának feldolgozása és valós értékének feltárása csak jóval ez után kezdődött meg...

Szécsény környéki palóc népviselet. (Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képben)

„én ezen három esztendő alatt felette sokat dolgoztam”

Pétervári barátai sürgették visszatértét, és összegyűlt anyagai rendezésére buzdították. 1846 őszén érkezett vissza hároméves expedíciójáról, és rögtön hozzáfogott térképészeti anyagának rendezéséhez, hiszen az 1845-ben alakult Orosz Földrajzi Társaság felkérte, hogy állítsa össze az Észak-Ural első részletes térképét. Reguly kéziratoss térképének egyetlen, eredeti példányát ma is Szentpéterváron, a társaság térképtárában őrzik. Készült azonban róla másolat is, amit könyomatos formában sokszorosítottak; ebből a Magyar Tudományos Akadémia is őriz egy példányt.

► *Reguly-térkép a Magyar Földrajzi Társaság kiadásában (1906)*

Az eredeti kéziratoss térkép megjelenése után hatvan évvel a Magyar Földrajzi Társaság is kiadta Reguly térképét, azzal a szándékkal, hogy méltóképpen adózzon a nagy utazó emlékének, valamint megmentse az akkor már ritkaságszámba menő művet az esetleges pusztulástól. Ez a kiadás a Reguly-térkép könyomatos változata alapján készült, és szorosan kapcsolódik Pápay József tanulmányához, amelyben a térkép keletkezését mutatja be. Fordításban közli azt a Köppen akadémikusnak írt levelet is, melyben Reguly a térképhez fűzött magyarázatait foglalta össze. A litográfáláshoz fűződő felosztás ezen a térképváltozaton nem látható: a szelvényeket egybeszerkesztették, és – kisebbített méretben, mindössze két szín felhasználásával – egyetlen lapra nyomtatták.

„A Volga partjától számított idő mintha egyetlen éjszaka lenne számomra”

1847-ben tért haza Magyarországra Reguly, de rövid látogatása előtt és után németországi gyógyfürdőkben próbálta egészségét helyreállítani. 1850-től polgári állást töltött be Pesten: az Egyetemi Könyvtár „első őre”. Életének ez az időszaka a leginkább vitatott része az életútjának. Míg korábbi tevékenységéből direkt forrás híján is kirajzolódnak szándékai, élete utolsó szakaszáról elmentmondások az értékelések. A tudománytörténet sokáig úgy tartotta, hogy már csak élőhalottként, beteg, megtört emberként tengődött Magyarországon. Saját bevallása szerint is küzdött a betegségekkel, de hogy ez mit is jelentett, és mivel járt, csak találgatjuk.

„... 1850 februárjában kaptam meg kinevezésemet az itteni egyetemi könyvtár első őrévé. Állásom kedvező. Értékes emberek barátságának örüvök; a nyelv és őstörténet vonatkozásában kifejtett munkásságomat nemzeti tudományunk képviselői – kevés kivétellel – elismerik és értékelik.” (Reguly levele A. A. Kuniknak, 1854. február 28., Pest.)

„A palocz mindég beszél...”

A magyar néprajzi kutatások egyik első terepét a palócok földje jelentette. A keleti eredetű csoport iránt az oroszországi kutatók is érdeklődtek, így Reguly gyakran írt tájékoztató adatokat leveleiben e témáról.

Kürtös kemencéjű palóc ház belseje. (Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen)

1857 őszén Reguly Antal az Egyetemi Könyvtárból szabadságra ment, de nem pihenni, hanem a palócok közé, néprajzi, nyelvjárási és antropológiai gyűjtésre. A több mint egy hónapos utazás alatt bejárta Kurtány és Fülek környékét, majd a Mátra keleti oldalát és a Karancsalját. Jegyzeteinek egy részét – a nyelvjárási és néprajzi adatokat – magyarul írta, az embertani megfigyeléseket, méréseket azonban elsősorban németül. Antropológiai megfigyeléseihez az újdonságnak számító fényképezést is elsajátította.

„Megtanulván a fényképezést, a szünidőkben néhány antropológiai utat tett az alföldre, a palóczok közzé, melyeken mind arcztani, mind fejméreti, de erkölcs- és lélekrajzi adatokat is szerzett” – írja Toldy Ferenc. Reguly fényképei nem kerültek elő, de az embertani méréshez készített felvételeket le is írta, így tudjuk, kiket, hogyan, milyen viseletben ábrázoltak a fotográfiaik.

„Megmérem Szabó Istuánt Perséről. Leírom, aztán rendezem anyagom. Megmérem Borcsát. Meghatározom a palóc határokat. Megyünk a kaszálókhoz. Délután Mocsárynál leírást készítek az állatállományról, a fogatokról és a gazdaságokról...” (Reguly jegyzeteit közreadja Selmeczi-Kovács 1994:51.)

„Továbbá a magyar a-t hangosabban, vékonyabban mondják, majd nem úgy hangzik, mint az á, az az mint egy rövid á, mellyel a magyar nem, hanem csak a tót bír. gátyá lesz belőle, das a klingt hier wie á, elegant. Így mondja az igazi és fél palocz is az a betűt, tótosan: od átá nēki (oda atta nāki), nem huzza a betűt, egyik tag oly hosszú, mint a másik.” (Reguly jegyzeteit közreadja Selmeczi-Kovács 1994:146.)

„...négy kötet lesz...”

Az újabb kutatásokból nem egy elesett, beteg ember képe rajzolódik ki, hanem a tudományos közéletben aktív kutatóé, aki jelen volt az Akadémia ülésein, elvégezte az állásával járó feladatokat, megtanult még fényképezni is, és magyarországi kutatásokba kezdett. Egyet nem tett, amit mindenki várt tőle: nem dolgozta fel gyűjtéseit és nem nyilatkozott a magyar nyelv eredetét illetően. Pedig vannak olyan levelei, amelyben még azt is megírta, hány kötetben tervezi kiadni anyagát. A helyzet az Akadémia számára tarthatatlan volt, hiszen Szentpétervár óta támogatta Regulyt, s joggal várt eredményt. Hunfalvy Pált küldték Reguly mellé segítőknek, aki a közös munkát ígéretesnek látta. A teljes feldolgozásra azonban nem került sor: Reguly 39 évesen – 1858. augusztus 23-án – meghalt.

Életműve jóval több, mint négy kötetet tett ki, ám a feldolgozáshoz sok évtizednyi várakozás, majd több generációnyi tudós munkája kellett.

halni

FINN ☼: **kuole-** ÉSZT 🌲: **koole-** MARI ☼: **kole-**
SZÁMI 🌲: **kuolati-** UDMURT 🌲: **kul-** KOMI ☼: **kul-**
HANTI 🌲: **hal-** MANYSI ☼: **hal-** ENYEC 🌲: **ka-**
NYENYEC ☼: **ha-** MORDVIN ☼: **kulo-**

„Kis énekem, kis regém drága vége,
Így szállsz a teremtet hét ég peremén,
Kinyílik a szív s fent kinyílik az ég:
Énekem úgy zúg
S úgy zeng a regém.

Sapkát viselő, vidám szemű ifjak,
Ha késsel a kézben munkához ültök,
Fölös forgácsot lefaragni,
Vagy háncsot hasítani összegyűltök:
Madár-dédelgető déltáj szélén zengő
Madárdal módjára
Ernyős sapkátok alá,
Okos fejetekbe
Az én kis énekem,
az én kicsi regém
Drága vége
Surranjon be!

Ti, kendőt kötött asszonyok, lányok,
Hogyha hímezni munkához ültök:
Madár-dédelgető
déltáj szélén zengő
Madárdal módjára
Rojtos hárász fejkendőtök
rojtja alá,
Drága fejetekbe
Az én kis énekem,
az én kicsi regém
Drága vége
Surranjon be!”

(„Tur nagyapám készítette ének”. Manysi ének a Pelim vidékéről. Jurkinától
gyűjtötte Reguly Antal 1844 februárjában. Fordította Képes Géza.)

A Regulýversum – mindent Regulýról állandó kiállítás impresszuma

Írta és rendezte: Ruttkay–Miklián Eszter

Közreműködött: Gulyás Zoltán, Sziráki Zsófia

Tematikusszövegek: Csepregi Márta, Gulyás Zoltán, Kirmer Anna, Szeverényi Sándor, Tamás Ildikó – Csáji László Koppány, Oszkó Beatrix – Sipos Mária – Várnai Zsuzsa (Nyelvtudományi Kutatóközpont, Történeti Nyelvészeti és Uralisztikai Intézet, Uralisztika Kutatócsoport)

Fordítás: Csepregi Márta, Gulyás Zoltán, Hatvani Flóra, Horváth Csilla, Kubinyi Kata,

Ruttkay–Miklián Eszter, Szécsi Noémi, Szeverényi Sándor, Sziráki Zsófia, Vándor Anna

Konzultáció: Antal Gergely, Babus Antal, Bereczki András, Csepregi Márta, Csúcs Sándor,

Kemecsi Lajos, Kerecsi Ágnes, Kubinyi Kata, Ildikó Lehtinen, Mácsai Boglárka, Miina Norvik,

Paréj Gabriella, Schleicher Vera, Schön Zsófia, Semsei Sándor, Szij Enikő, Timár Bogáta,

Vándor Anna, Vida Beáta

Tárgykölcsönzés: Göcseji Múzeum, Néprajzi Múzeum,

Országos Széchényi Könyvtár Ciszterci Műemlékkönyvtár

Tárgyajándékozás: Csepregi Márta, Paula Jääsalmi–Krüger, Tímár Veronika, Alekszandr Tyerjukov

A hanganyagok beszélői: Nyina Jeliszjeuna Afanaszjeva, Vlagyimir Kuzmics Akszandakov, Natalja Antonova, Bakó Gizella, Natalja Bolotova, Larisza Vasziljeuna Csirkova, Alekszandr Alekszjeuics Danyiljcsjev, Zoja Mihajlovna Dugyina, John Henrik Eira, Encz Ilona, Valerija Valerjeuna Fjodorova, Nyikita Gyjacskov, Gyurkóné Éva, Dmitrij Harakka–Zajcev, Alekszej Filippovics Hozjainov, Marina Pavlovna Iljina, Olga Petrovna Ivanova, Tatyjana Jefremova, Rein Järvelill, Maria Abramova Kabanen, Reet Klettenberg, Galina Rudolfovna Kongyina, Nagyvezda Kosztyerkina, Szerafima Mugyimejeuna Kupcsik, Tatyjana Nyugyihaszovouna Lar, Jyri Lehtonen, Heini Lehtonen, Arkagyij Petrovics Longortov, Ilja Ivanovics Longortov, Marija Szergejeuna Merova, Jekatyerina Olegovna Mogyina, Anna Momde, Klavgyija Zaharovna Plotnyikova, Larisza Ponomarjova, Répásné Irma, Rétfalvi Márkusné, Aljona Rogyionova, Roza Makarovna Rohtimova, Ruttkay–Miklián Eszter, Simonffy Andrea, Stenger Kató, Szalay Marika, Jelena Habijeuna Ufimceva, Vargáné Zsóka, Wenczel Rita, Wenczel Zsuzsanna, Linda Zonne–Zumberga

Fotók: Dávid Botond, Szergej Filatov, Olga Vlagyimirovna Hanyina, Dmitrij Harakka–Zajcev, Marina Harakka–Zajcev, Jamali Nyenyec Autonóm Körzet Önkormányzata, Olga Anatoljeuna Kazakevics, Jan Kuntur, Lennart Meri, Vlagyimir Nazarov, Niko Partanen, Marina Petrova, Regulý Múzeum, Réthalmi Márkusné családjának archívuma, Jegor Ruppíjev, Ruttkay–Miklián Eszter, Jelena Subnyicina, Szeverényi Sándor, Andrej Trifonov, Valerija Tumbajeva, Evelin Urm, Vándor Anna, Reinis Zumbergs

Digitális másolatok, tárgyfotók: Ateneum Művészeti Múzeum, ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, Finn Nemzeti Galéria, Finn Nemzeti Könyvtár, Finn Örökségvédelmi Ügynökség, Helsinki Városi Múzeum, Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Néprajzi Múzeum, Nordnorsk Kunstmuseum, Oroszországi Nemzeti Könyvtár, Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár

Filmek, videofelvételek:

Szalkai Zoltán, Lennart Meri/Észt Filmarchívum, Ruttkay–Miklián Eszter

Adatbázisok: Gusev Valentin, Klooster Tiina, Wagner–Nagy Beáta: „INEL Kamas Corpus” 2019. Valentyin Guszev, Marina Ljublinszkaja, Tatyjana Sersztinova: „Nganasan Multimedia Dictionary” 2003.

Tamás Ildikó, Velösy Péter Kristóf, Tóth István Krisztofer: „Számi jojkák

adatbázisa.” Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi

Kutatóközpont, Néprajztudományi Intézet, Budapest, 2018.

„Uralonet – Uráli Etimológiai Adatbázis” a Nyelvtudományi Kutatóközpont honlapján

„Vót és izsór népdalok” című oldal az Észt Irodalmi Múzeum honlapján

Állományvédelem: Kouács Ilona

Tárgyinstallálás: Kouács Ilona, Marton Károly, Novák András

Nemzettárgyak: Tekergő Nemezműhely

Makett: Kocsis Ferenc, AMP Stúdió

Köszönjük továbbá az alábbi intézmények és személyek segítségét: Bölcsészettudományi

Kutatóközpont Zenetudományi Intézet, Finnugor Népek Világkongresszusa Magyar Nemzeti

Szervezete, Hangrád István, Horák Ágnes, Képes Julianna, Magyarországi Észt Intézet,

Pucsek Eszter, Schmidt Ádám, Szabó Martin, Tillinger Péter, Törökné Zsóka, Vincze Zoltán

A kiállítás alapjául szolgáló kutatás az NKFI 127282 „Regulýversum – mindent Regulýról”

c. projekt keretében zajlott.

A műemlék épület felújítása és a Regulýversum – mindent Regulýról c. kiállítás kivitelezése

az Európai Unió támogatásával, a TOP-1.2.1-15-VE1-2016-00032 projekt keretében valósult meg.

Projektgazda: Zirc Városi Önkormányzat

A projekt vezetői: Kaszás Béla, Vachtler Erik, Varga Gábor, Várszegi Bernadett

Építész tervező: MODUM Építésziroda Kft., Krizsán András DLA építész

Épületkutatás, falkutatás: Koppány András műemléki szakértő, falkutató – Magyar Építészeti

Múzeum Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ

Építészeti kivitelezés: Min-Tech Kft., **építésvezető:** Farkas Péter

Belsőépítész és kiállításteru: XYZ DesignLabor, **vezető tervezők:** B. Szabó Veronika,

Ruttkay–Miklián Ágota, **munkatársak:** Iván Eszter, Füvessy Klára, Szűcs Júlia.

Grafika: Stég Design Reklám és Grafikai Kft., **tervezők:** Grudl–Turi Gábor,

Kis Gábor Norbert, Lőrincz Attila, Lőrincz Gáspár, Pattantyús Márton

Belsőépítészeti kivitelezés, installáció: Skicc Reklámstúdió Kft.

Az információs technológiai berendezések és fejlesztések a Kubinyi Ágoston Program 2019. évi támogatása keretében készültek – a projekt MagyarországKormánya támogatásával valósult meg.

Fejlesztő: InnoTeg Kft.

2021

*„Mi a helyzet a kertjében, kedves Mama?
lette' sok violája, szegfüje, vannak-e' szagos tubarozsái...?”*

(Reguly Antal levele édesanyjának Szentpéteruárról, 1843. június 29.)

REGULY ANTAL
MÚZEUM
ÉS NÉPI KÉZMŰVES
ALKOTÓHÁZ